UT-SLAGEN!

Den svenska modellen efter 1980 års storkonflikt

Olle Bolang

SNS-debatt

UTSLAGEN!

UTSLAGEN!

Den svenska modellen efter storkonflikten 1980

Olle Bolang

Studieförbundet Näringsliv och Samhälle

© Olle Bolang och Studieförbundet Näringsliv och Samhälle
Tryckt hos Kristianstads Boktryckeri AB, 1980
Omslag av Tommy Säflund
Foto Pressens Bild, Per Kagrell
ISBN 91 7150 211 4

Studieförbundet Näringsliv och Samhälle
Sköldungagatan 2
114 27 Stockholm
Telefon 08/23 25 20

SNS – STUDIEFÖRBUNDET NÄRINGSLIV OCH SAMHÄLLE

är en ideell sammanslutning av enskilda personer inom svenskt näringsliv, fristående från politiska partier och intresseorganisationer. Genom vetenskaplig forskning, konferenser samt studier och debatt i lokala grupper vill SNS sprida kunskap om ekonomiska och sociala förhållanden, stimulera till positiva insatser i arbets- och samhällsliv och till individuella ställningstaganden i den allmänna debatten.

Innehåll

Förord 7

1 Det får inte hända igen 9
2 Krokvägen till konflikt 14
3 Konflikten kulminerar 45
4 Den svenska modellens uppkomst och förfall 56
5 Mer pondus åt riksdagen 80

Bilagor

1 Beslut av OASEN: Stat, kommuner och landsting uppträder gemensamt i avtalsrörelsen 94
2 SAFs brev till LO 97
3 TT-meddelande om Seregards utspel 99
4 LOs krav 100
5 SAFs brev till LO med kopia till regeringen 102
6 LOs svar till SAF 105
7 Regeringens avtalspaket 107
8 PTKs förslag till lösning 109
9 Regeringen tillsätter förlikningskommissioner 111
10 LOs svar på avtalspaketet 112
11 SAFs varsel om lockout 113
12 PTKs krav 115
13 Stat och kommun varslar om lockout 117
14 LO i polemik med SAF om regeringens paket 120
15 LOs svar till medlingskommissionen 121
16 SAFs svar till medlingskommissionen 122
17 Medlingskommissionens ”trevare” 123
18 Pressmeddelande från arbetsgivarverket, Kommunförbundet och Landstingsförbundet 125
19 Medlingskommissionens (den offentliga sidan) avtalsförslag 128
20 Medlingskommissionens (den offentliga sidan) slutbud 130
21 Slutlig överenskommelse mellan LO och SAF 131

Förord

Den svenska modellen för lönebildning har på senare år utsatts för svåra påfrestningar. Dessa kulminerade i arbetskonflikten våren 1980.

Men symtomen har under hela 70-talet varit många och tydliga – ökade inslag av vilda strejker; svårigheter för den konkurrensutsatta sektorn att behålla sin löneledande ställning; krav på skattesänkningar för att skapa förutsättningar för en höjning eller ett upprätthållande av löntagarnas köpkraft; trevande försök från statsmakterna att medverka i avtalsförhandlingarna under bibehållande av doktrinen om parternas suveräna frihet och ansvar.

Många åsikter har framförts om den svenska förhandlingsmodellens funktionsduglighet. Sveriges ekonomi är utsatt för ökande påfrestningar och svårigheter, vilka utan tvivel påverkar löneförhandlingarnas villkor. Det vore lättsinnigt att betrakta händelserna våren 1980 som ett tillfälligheternas resultat; risk finns att vi snart hamnar i en liknande konfliktsituation. Mot denna bakgrund har SNS beslutat ta upp frågan om den svenska förhandlingsmodellen till diskussion.

Denna bok är, på ett betydligt mer markant sätt än vad som är normalt för SNS, ett debattinlägg och utgör ett försök att skapa en stimulerande grund för det planerade arbetet kring den svenska förhandlingsmodellen. SNS har bett journalisten *Olle Bolang* att, med utgångspunkt i en beskrivning av 1980 års arbetskonflikt, kritiskt granska den svenska förhandlingsmodellens funktionsduglighet och presentera några idéer kring eventuella förändringar i modellen. Författaren har haft full frihet i sitt arbete och svarar själv för framförda synpunkter och värderingar.

Författaren har haft stor nytta av intervjuer och samtal med en rad personer som direkt eller indirekt var engagerade i 1980 års händelser på arbetsmarknaden. SNS framför sitt tack till dessa personer.

Stockholm i oktober 1980

Bengt Rydén
Verkställande direktör i SNS

1 Det får inte hända igen

Våren 1980 drabbades Sverige av den största arbetskonflikten någonsin, om man ser till antalet direkt berörda personer. I tiden blev konflikten förhållandevis kort och innan sommaren var slut föreföll det som om flertalet svenskar redan glömt den. Detta trots att den kastade sin långa slagskugga i form av en kraftigt försämrad handelsbalans och förvärrade ekonomiska problem.

Dagarna efter det att huvudkonflikten hade blåsts av talades i högstämda ordalag om de erfarenheter som vunnits. Men ytterst få konkreta förslag fördes fram om hur liknande konflikter skulle kunna undvikas i framtiden. I stort sett inskränktes dessa "förslag" till förhoppningar om att man framgent genom rundabordskonferenser och samtal skulle kunna nå större samförstånd mellan regeringens företrädare och arbetsmarknadens parter. Och att man skulle kunna utrusta framtida medlare med bättre faktaunderlag.

Dessutom krävdes, som så många gånger tidigare efter stora arbetsmarknadskonflikter, bättre lagstiftning till skydd för tredje man och inskränkningar i strejkrätten för vissa nyckelgrupper. Etermedia – radio och television – upphörde så gott som omedelbart att syssla med konflikten och dess följder. I dagspressen fördes en debatt som dock dog ut på försommaren. Den debatten var i allt väsentligt tillbakablickande.

Konflikten kan delvis ses som följden av att under två år, från våren 1978, ingen konsekvent ekonomisk politik fördes i landet. Nedskrivningarna av kronan, konsumtionsåtstramningen och borttagandet av arbetsgivaravgiften under 1977 hade gradvis givit den första regeringen Fälldin ökat handlingsutrymme. Men sedan man inlett navelskådandet kring kärnkraftspolitiken förspilldes detta utrymme. Efter olyckstillbudet i Harrisburg och "den gal-

na onsdagen" den 4 april 1979, då socialdemokraterna tätt följda av minoritetsregeringen Ullsten gör helt om och beslutar om folkomröstning, tycks samma handlingsförlamning som tidigare kännetecknat regeringen Fälldin också prägla ministären Ullsten. Detta kan ses som extra beklagansvärt då det under sommaren och hösten 1979 faktiskt förelåg behov av ekonomisk-politiska åtgärder som på längre sikt kunnat förbättra Sveriges utrikesbalans.

Regeringsförhandlingarna under hösten och förberedelserna för kärnkraftsomröstningen den 23 mars 1980 tycks sedan helt ha absorberat all handlingskraft hos den andra regeringen Fälldin. Det återstår bara att notera:

1. Under perioden våren 1978 till våren 1980 utnyttjade de svenska regeringarna inte en enda gång möjligheterna till en flexibel valutapolitik.
2. Under hela denna period presenterades aldrig något samlat program för att bryta inflationsförväntningarna, trots att inflationen hela tiden visade sig större än prognostiserat och trots att det i löpande avtal fanns inflationsklausuler som borde ha sporrat regeringarna till en kraftfull kamp mot prisstegringen.

Överhuvudtaget är det svårt att hitta något konsekvent mönster bakom raden av sporadiska regeringsåtgärder. Som exempel kan nämnas att trots ett gynnsamt utfall av hastighetsbegränsningen sommaren 1979 i oljebesparande syfte upphävdes dessa begränsningar samtidigt med att oljepriserna steg som allra kraftigast, och inför vintern då de även trafiksäkerhetsmässigt varit befogade.

3. Regeringarna Fälldin-Ullsten-Fälldin förmådde inte under den nämnda perioden se till att kommunerna följde träffade överenskommelser om givna expansionsramar och kunde inte ens bevaka att gällande regler i kommunallagen efterlevdes. Diskrepansen mellan offentliga uttalanden och praktiskt handlande var påfallande.

4. Avsaknaden av en kraftfull antiinflationspolitik och brist på åtgärder för att i nämnvärd grad sporra det enskilda sparandet hade lett till ett utbrett intresse för ”inflationssäkra” placeringar från egnahem till konst och diamanter. Under mer än två år gjordes inga genomgripande försök att styra över intresset till produktiva investeringar. Det är viktigt att ha klart för sig att 1980 års stora konflikt inträffade mot bakgrund av en kraftig inflation som varken den sittande regeringen eller dess föregångare gjort något för att bryta och att tre regeringar i följd varit mer eller mindre handlingsförlamade på grund av en enda fråga: kärnkraften. Det var ett allmänt accepterat faktum att den andra regeringen Fälldin knappast skulle mäkta samla sig till någon åtgärd av något slag förrän tidigast efter folkomröstningen den 23 mars 1980.

Sveriges regering kunde vid denna tidpunkt på goda grunder liknas vid styrelsen i det konkurshotade företaget som använder sammanträde efter sammanträde till att diskutera cykelstället på gården.

Men hela skulden till den stora konflikten kan inte läggas på kärnkraften. Det finns andra djupare orsaker. I den kronologiska översikten som följer närmast framskymtar några av dessa orsaker. Det är framför allt tre faktorer som behöver belysas och diskuteras närmare:

a. Statens, kommunernas och landstingens roll som arbetsgivare. Av den kronologiska översikten framgår att regeringen under 1980 års avtalsrörelse aldrig helt påtog sig denna roll utan överlät till Svenska Arbetsgivareföreningen – SAF – att agera som regeringsombud. I kapitel 4, *Den svenska modellens uppkomst och förfall*, belyses vidare hur kunskap och kompetens byggts upp utanför regeringens inflytande, i LOs, SAFs och några av de ledande fackförbundens kanslier, medan ingen liknande kompetensuppbyggnad skett på den statliga och kommunala sidan under politikernas direkta kontroll.

b. Dogmen om parternas frihet på arbetsmarknaden. Genom att ledande svenska politiker i mer än fyra årtionden talat om att de ”inte skall lägga sig i” förhandlingarna på arbetsmarknaden inträffar en svår självklyvning när samma politiker uppmanas att ikläda sig det arbetsgivaransvar som regering och riksdag trots allt måste ta.

c. Kampen mellan olika löntagarkollektiv. I den kronologiska översikten avspeglar sig gång efter annan den tidsmässiga striden mellan de två stora kollektiven – de offentligt anställda och anställda inom det privata näringslivet. Det finns dessutom sedan gammalt en motsättning mellan tjänstemännens och arbetarnas organisationer och mellan olika kollektiv inom dessa organisationer. Särskild uppmärksamhet bör i detta sammanhang riktas mot de psykologiska följder som höga kompetenskrav har från redan förmånsledande grupper. Om akademiker med redan relativt kort obligatorisk tjänstgöring på grund av starka marginalskatteeffekter föredrar att ta ut ett lönelyft i form av ökad fritid får detta en rekyleffekt på t ex skiftarbetare som också kräver arbetstidsförkortningar, men från en annan utgångspunkt.

Till bilden om kampen mellan kollektiven hör också de mycket komplicerade avtal som numera träffas. Vanliga arbetare och tjänstemän kan inte med ledning av de uppgifter som lämnas i massmedia räkna ut sina egna lönelyft. Avtalen måste tolkas av experter – ombudsmän och företagens personalavdelningar – för varje enskild.

Politiker, regeringstjänstemän och andra personer i ansvarsställning som har att fatta de övergripande besluten får allt svårare att överblicka ”hur de slår” på hela arbetsmarknaden och på delar av den.

I förlängningen av det resonemang som här förs om de ovan angivna tre huvudpunkterna ställs slutligen frågan: **Vem skall bestämma över lönerna?**

Om avtalsrörelsen inte längre kan ses som en isolerad företeelse som avhandlas en gång om året i slutna rum

mellan LO och SAF på Blasieholmen, var skall den då debatteras och kompromissas fram?

Om regering och riksdag gång efter annan tvingas stifta lagar för att få den egna administrationen att fungera, var är det då det brister i systemet?

Om den svenska modellen är död, vad kan vi då skapa i dess ställe?

En skiss till en lösning ger jag i det starkt personligt färgade slutkapitlet *Mer pondus åt riksdagen*.

Jag är övertygad om att en majoritet av det svenska folket delar min uppfattning att det som inträffade våren 1980 inte får hända igen.

2 Krokvägen till konflikt

Man kan börja denna kronologiska översikt med att notera att medan landet sommaren 1979 laddade upp för allmänna val skaffade sig de offentligt anställdas organisationer det försprång som de skulle behålla under hela avtalsrörelsen. Om regering och riksdag hade haft direkt inflytande över lönerörelserna, och inte överlåtit kontrollen till ett ämbetsverk och intiativet till SAF, skulle utvecklingen troligen blivit en annan. Politikerna tycks som regel inte ens varit medvetna om de krav som ställdes från den offentliga sidan.

Här följer nu en redogörelse för avtalsrörelsen och konflikten dag för dag. Av naturliga skäl måste denna redogörelse bli begränsad, och jag har med avsikt valt att belysa de faser i utvecklingen som jag anser givit bestående lärdomar.

Den 21 juni 1979. KTK, SKAF, SF och TCO-S säger samtidigt upp gällande avtal om löner och yrkar på reallöneskydd och standardstegring för alla inom den offentliga sektorn. Tyngdpunkten i standarstegringen skulle ligga i låg- och mellanlöneskikten. Även om det är mycket begärt att den dåvarande minoritetsregeringen skulle besvarat dessa krav under pågående valkampanj, kan man tycka att regeringen *någon gång under hösten* kunnat axla kappan som arbetsgivare och preciserat löneutrymmet. Detta skedde, mig veterligt, aldrig.

Den gruppering som senare, under konfliktens höjdpunkt, hos allmänheten blev känd som ”de fyras gäng” formerades alltså redan på sommaren 1979.

”De fyras gäng” var som bekant en grupp politiker i Peking med Maos änka i spetsen som berövades makten och sedan ställdes inför rätta. De fyras gäng i Stockholm är de fyra ledarna för nämnda förhandlingskarteller och förbund, nämligen:

Hans Hellers, TCO-S, en förhandlingskartell med 260 000 statstjänstemän inom 12 TCO-förbund,

Sigvard Marjasin, SKAF, kommunalarbetarförbundet, LOs största med 473 000 medlemmar,

Lars-Erik Nicklasson, SF, statsanställdas förbund, tillhör LO och har 190 000 medlemmar,

Björn Rosengren, KTK, kommunaltjänstemannakartellen, 215 000 medlemmar från 8 TCO-förbund.

Det bör särskilt understrykas att regeringen 10 månader senare, enligt samstämmiga uppgifter, genom medlarna, utan nämnvärd tvekan godtog dessas krav. Enligt utsago från den offentliga löntagarsidan accepterade medlarna ”inte bara våra krav utan också våra beräkningar på vilka de var grundade”. På den offentliga sidan hade löntagarna använt en s k EFO-modell för att beräkna det toala löneutrymmet i Sveriges ekonomi. EFO-modellen har uppkallats efter de tre ekonomerna Gösta Edgren, TCO, Karl-Olof Faxén, SAF, och Claes Erik Odhner, LO. Den bygger på att man beräknar den internationella prisökningen och därefter söker fastställa vilka löneökningar det finns utrymme för här hemma utan att exportindustrins konkurrenskraft försvagas. På den privata sidan använder varken löntagarsidan eller arbetsgivarna längre denna modell, bl a därför att den förutsätter en relativt låg internationell inflation. Vid kraftiga prisstegringar i omvärlden överförs dessa, om EFO-modellen följs, till den svenska arbetsmarknaden.

Den 27 september. Medan de tre borgerliga partiledarna är i färd med att bilda regering efter den knappa framgången i valet håller LO-ordföranden Gunnar Nilsson ett uppmärksammat tal vid Målarförbundets kongress.

– Målet för den avtalsperiod vi nu håller på att avsluta blev att hålla nere prisökningarna genom en särskild prisklausul. Vi kan nu räkna fram att den genomsnittliga industriarbetarlönen efter skatt mellan 1976 och 79 har sjunkit med 4,1 procent. För tiden mellan 1977 och 79 har den

sjunkit med 2,6 procent, säger han och tillägger att det mål man internt satt upp inom fackföreningsrörelsen för den innevarande avtalsperioden var att försvara ”en oförändrad standard”.

– Det målet har vi i stort sett lyckats nå om vi – vilket jag menar att man bör göra – räknar bort kommunalskattehöjningarna. För i dem ligger ju också oftast en standardhöjning, exempelvis utbyggd barnomsorg, som kommer löntagarna till del, säger Gunnar Nilsson och målar sedan en ganska dyster bild av den väntade internationella konjunkturutvecklingen. Och han påpekar att Sverige kan möta den väntade internationella krisen efter två vägar:

– Den första innebär att vi helt böjer oss för vad som sker i omvärlden. Krisen får ha sin gång också i vårt land med ökad arbetslöshet och sänkt standard som följd. Vi får vara hur stridslystna vi vill i avtalsrörelserna – det blir i ett sådant läge bara luftpengar i lönehöjningarna. Inflation och skatter tar tillbaka det som uppnås vid förhandlingar.

– Den andra vägen innebär att vi av egen kraft försöker skaffa oss en gynnsammare utveckling än omvärldens. Förutsättningen för det är att vi bättre än andra länder kan klara inflationen och konkurrensen om marknadsandelar.

– Det är en svår väg som fordrar balansgång såväl av regering som arbetsmarknadens parter, varnar Nilsson och tillägger:

– Vi från facket måste se mer till vad medlemmarna får ut i real köpkraft än i höga procenttal vid förhandlingsbordet.

Den 24 oktober överlämnar TCO-S och SF till statens avtalsverk (SAV) en lista med preciserade detaljkrav om befordringsgångar, allmänna anställningsvillkor m m.

De offentligt anställdas organisationer tycks hela tiden utgå från att det finns ett betydande utrymme för löneförbättringar, arbetstidsförkortning och allmän standardhöj-

ning. Någon samordning med den privata sidan tycks vid denna tidpunkt ännu inte ägt rum. Medan LO-ledningen nu talar om ”bibehållen köpkraft för de stora löntagargrupperna” kräver de offentliganställda ”väsentlig standardstegring för låg- och mellanlöneskiktet”.

Den 30 oktober. SAF erbjuder 0,5 procent från den 1 november inom ramen för den garantiregel om förhandlingsrätt som finns i 1978–79 års avtal. Rätten till förhandlingar hade kopplats till om prisstegringarna för perioden överskridit 5 procent. Avtalen för 1978 och 1979 innehöll två prisklausuler. För 1978 skulle priserna under påföljande år inte med mer än 7 1/4 procent överstiga indexnivån 1977, och för 1979 skulle den inte med mer än 5 procent överstiga indexnivån 1978. Men redan i augusti 1979 passerades 5-procentstrecket, och då avtalet löpte ut den 31 oktober hade prishöjningarna sedan december 1978 överstigit 8 procent. Detta utlöste nya förhandlingar.

LO-PTK strandar samma dag förhandlingarna, men de återupptas inför medlingskommissionen Rehnberg-Sjönander.

Den 6 november. SACO/SR, som redan i juni sagt upp gällande avtal, lämnar förslag till avtalsändringar och kräver att dess medlemmar försäkras en standardstegring som inte är sämre än andra gruppers. Man kräver också ett generellt procentuellt tillägg på lönerna i den statliga löneplanen. Samma dag sammanträder Offentliga arbetsgivares samarbetsnämnd (OASEN). Då slås fast att utrymmet för förbättringar av anställningsvillkoren inom den offentliga sektorn främst måste bestämmas av exportindustrins och den konkurrensutsatta sektorns lönebetalningsförmåga.

Den 8 november. OASEN offentliggör sina beslut (*bilaga 1*).

Den 12 november lägger LO fram sina krav i prisförhand-

lingarna. De uppgår till 1 kr/tim, dvs ca 3 procent från 1 november.

Den 23 november varslar LO-PTK om förbud mot övertids- och mertidsarbete sedan förhandlingarna strandat ännu en gång. Stridsåtgärderna skall enligt varslet träda i kraft den 5 december kl 16.00.

Den 5 december kl 17.00 – dvs efter det att LOs blockad hunnit träda i kraft – träffas uppgörelse mellan LO-PTK och SAF. Uppgörelsen innebär en löneökning på 48 öre per timme från den 1 november samt ett engångsbelopp enligt vissa regler på 240 respektive 120 kr.

Den 14 januari 1980 diskuteras finansplanen 1980/81 vid Nationalekonomiska föreningens möte. Ekonomiminister Gösta Bohman säger då bl a:

”Även om våra relativa priser fortfarande ligger över det läge vi hade i början av 1970-talet, är utgångsläget för den svenska ekonomin alltså i väsentliga hänseenden betydligt mycket bätte nu än vad det var hösten 1976. Men de långsiktiga, i den svenska ekonomin sedan en följd av år inbyggda problemen, har däremot trätt i förgrunden och genom de nya oljeprishöjningarna fått en större tyngd än förut. Jag syftar framför allt på den omständigheten att Sveriges produktionskapacitet nu klarare än förut visat sig vara för liten i förhållande till den efterfrågan som vi tillåter oss, och till den import som vi till följd därav håller oss med.

Jag syftar också på den brist på inre balans som uppkommit genom den offentliga sektorns exceptionellt snabba utveckling. Och detta är två problem som i hög grad har samband med varandra.”

Ekonomiministern uppehöll sig länge vid vad den första regeringen Fälldin uträttat 1977 och vid 1979 års oljeprishöjningar men berörde inte de mycket höga krav från de offentligt anställda som vid denna tidpunkt redan började skymta i pressen. Däremot säger han:

”Jag tror inte på klokheten i att försöka subventionera

bort prisstegringar genom att ytterligare öka skattefinansieringen i vår livsmedels- och bostadskonsumtion."

Trots detta lägger regeringen två månader senare ett förslag om ökade matsubventioner.

Bohman säger också:

"Ett ja till tolv reaktorer skulle – för att ta ett enda exempel – förbättra bytesbalansen redan nästa budgetår och med över 2 miljarder budgetåret 1981/82."

Kärnkraftsomröstningen tog inte bara regeringens kraft och energi. Rätt svar skulle också hjälpa till att lösa de ekonomiska balansproblemen, stoppa glesbygdens avfolkning, hejda förgiftningen av naturen osv.

Professor Erik Lundberg varnade för att den svenska ekonomins obalans var av värre slag:

"Till att börja med har vi inbyggda inflationsförväntningar av störande natur. Det pågår inflationistiska processer runt omkring oss, och de fackliga organisationerna ställer krav på kompensation för både inträffade och förväntade penningsvärdesförsämringar."

Och han slår fast:

"Det krävs därför en mycket bestämd och framgångsrik satsning med olika ekonomisk-politiska medel, men detta står det alltför litet om i finansplanen."

Den allvarligaste varningen kommer emellertid från LO-ekonomen Per-Olof Edin. Med tre exempel visar han effekten på nettolönen av skatteförändringen från den 1 januari. Den som 1979 hade en årsinkomst på 45 000 kr fick genom skatteomläggningen en förbättring på 2 procent, den som tjänat 60 000 3,5 procent och den som lyft 120 000 kr hela 7 procents större nettobehållning.

– Hur slår den prognos som återfinns i finansplanen om lönerna ökar med 7,5 procent och konsumentprisindex med 9,75 procent, frågar Edin, och svarar med en tabell som visade att den som 1979 haft en årsinkomst på 45 000 kr skulle få en real nettolöneminskning på 1,4 procent.

Den som tjänat 60 000 kr minus 0,6 procent, men den som lyft 120 000 kr en nettoökning på 0,5 procent.

– Dessa siffror skall ställas emot den reala ekonomins förändringar. År 1979 ökade BNP med ungefär 4 procent, och i år förutsägs BNP komma att öka med 3,5 procent. Man bör också ta hänsyn till att den privata konsumtionen enligt finansplanens beräkningar kommer att kunna öka med 1,5 procent. Ett sådant år förväntas alltså LOs löntagare få acceptera en minskning av sin reala nettolön i en storleksordning varierande mellan 0,5 och 1,5 procent. Jag tycker inte det vore ohemult att begära att nettolöneförändringen kommer över nollstrecket, säger han, och tycker också att det ”inte är ohemult” att kräva att spännvidden mellan löntagargrupperna skall vara mindre än 2 procent.

LO-ekonomen slutar med ”att det faktiskt är LOs skyldighet gentemot sina medlemmar att försöka grusa ekonominisiterns förhoppningar”.

Den 30 januari. LO-ordföranden Gunnar Nilsson talar i riksdagens allmänpolitiska debatt. Han går till hårt angrepp mot regeringen och ställer upp fem villkor för ”möjligheterna till en framgångsrik avtalsrörelse”:

1. Exportindustrins problem är inte bara höga kostnader. Det krävs också en målmedveten satsning på strukturomvandling, forskning och utveckling, tillvaratagande av nya idéer och samarbetsformer.

2. En ensidig inriktning på draghjälp utifrån för att få fart på Sverige är förkastlig. Svångremspolitiken innebär att vi dåligt utnyttjar vår ekonomiska kapacitet. Vi måste också upprätthålla en inhemsk efterfrågan.

3. Det räcker inte med ökade vinster för att få fart på investeringarna så länge det finns lönsammare spekulationsaffärer. Här krävs statsingripanden och löntagarinflytande, liksom ett ökat sparande.

4. Vi måste få en aktiv statlig politik för att bekämpa

prisstegringarna. Det räcker inte att mana löntagarna till återhållsamhet, företagen höjer priserna ändå.

5. I dåliga tider är det särskilt angeläget att upprätthålla en rättvis fördelnings- och skattepolitik.

– Inte på någon punkt har vi fått gehör, säger Nilsson och tillägger att ”finansplanens optimistiska gissningar gång på gång dementerats av verkligheten och 1980 års finansplan redan underkänts till och med av borgerliga politiker”.

– Fackföreningsrörelsen måste nu slåss, dels för att förhindra ytterligare reallöneförsämringar för medlemmarna, dels för försöka ta igen något av gångna års förluster och dels för att försöka korrigera de negativa fördelningseffekterna av bl a pris- och skattepolitiken. Det bäddar inte för någon lugn avtalsrörelse, varnar LO-ordföranden.

Trots dessa varningar händer ingenting. Under januari har SAF beräknat de redan kända lönekostnadsökningarna för 1980 till mellan 6 och 7 procent. Löntagarorganisationerna på den offentliga sidan har aviserat mycket höga avtalskrav. Siffror på 17–18 procent har nämnts. Finansplanen lämnar stort utrymme för osäkerhet om vilken ekonomisk politik regeringen skall föra – om den överhuvudtaget kan sitta kvar efter folkomröstningen den 23 mars.

Den 31 januari sammanträffar i alla fall företrädare för regeringen med förhandlingsledningarna i statens arbetsgivarverk – SAV – Kommunförbundet och Landstingsförbundet. Men regeringen är totalt handlingsförlamad. Inget resultat kommer ut av mötet, trots att det är hög tid att regeringen sätter ramarna för eventuella ökningar på den offentliga sidan. Inför folkomröstningen vill emellertid ingen företrädare för regeringen på något sätt stöta sig med någon löntagargrupp.

Den 27 februari skriver SAF brev till LO och PTK. (*Bilaga 2*.) SAF hävdar att det inte finns något utrymme för lönehöjningar och föreslår att avtalet förlängs till årets slut.

Brevet utlöser en lavin av händelser. LO och PTK avvisar förslaget.

”Den skattelättnad som trätt i kraft den 1 januari 1980 ger konsumenterna betydande kompensation för prissteg-ringarna”, heter det i brevet. Det är just detta stycke som mer än något annat tycks reta LO, som gång efter annan påpekat att det är de bäst betalda lönegrupperna som får det bästa reallöneskyddet. De nya skatteskalorna är regeringens påfund, men de försvaras i brevet av SAF, som också påtar sig ett övergripande ansvar för hela rikets väl och ve. Inom LO uppfattar man det som om man ställs mot en enad front bestående av SAF och regeringen.

I riksdagen finansdebatt, dit SAFs brev anländer med springbud, säger Gunnar Nilsson:

– Jag konstaterade i en intervju häromdagen att vi är djupt oroliga inför den pågående avtalsrörelsen. Vi befinner oss nu i ett svårare utgångsläge än jag någonsin varit med om. Det kan låta som en domedagsprofetia, men det finns skäl för påståendet.

– Sverige befinner sig i en pris- och krisspiral. För varje dag som går utan att något radikalt görs snurrar spiralen i en allt snabbare takt mot den punkt där ekonomin överhuvudtaget inte fungerar längre.

– Krisspiralen för oss allt närmare en krasch, varnar LO-ordföranden, som knappast är känd för att bruka överord i sina riksdagsanföranden.

– På fem månader har vi fått prisstegringar på 8 procent, men regeringen vägrar göra något åt priserna, fortsätter han talet vars grundtema är ”regeringen gör ingenting – regeringen sitter med armarna i kors!”

– Jag har aldrig upplevt en sådan brist på ekonomisk politik. Det enda regeringen har haft att komma med är att skjuta över ansvaret på arbetsmarknadens parter, säger Gunnar Nilsson. Och det är sent lidet i debatten och på avtalsfronten.

Den 28 februari kommer PTKs ordförande Ingvar Seregard med ett förslag till samhällskontrakt. Ett TT-telegram som refererar Seregards förslag återfinns som *bilaga 3*.

– Jämviktsläget i riksdagen har medfört att landet saknar en målmedveten ekonomisk politik. Därför är det nödvändigt att komma överens såväl med regering som opposition. Vi betraktar dem som lika betydelsefulla, säger Seregard bl a.

Utan en bred samförståndslösning mellan regeringen, oppositionen, löntagarna och arbetsgivarna går avtalsrörelsen mot ett omedelbart sammanbrott, varnar han. Även om tanken på ett samhällskontrakt stred mot den svenska modellen kunde den knappast ha varit helt främmande för regeringen och arbetsmarknadens parter. Mer eller mindre framgångsrik inkomstpolitik baserad på överenskommelser mellan regeringarna å ena sidan och arbetsmarknadens parter å den andra hade ju sedan årtionden drivits i bl a Storbritannien och i alla våra nordiska grannländer.

I en departements-PM som skrevs i januari i ekonomidepartementet hette det också bl a:

”Det kan emellertid vara så att kärnfrågan i dagens läge är att hjälpande åtgärder behövs för att göra det lättare för löntagarorganisationernas ledningar att inför medlemmarna motivera nödvändigheten av att ta samhällsekonomiska hänsyn.

Löntagarorganisationerna är därför i behov av statliga åtgärder som antingen kan ’köpa’ medlemmarnas frivilliga deltagande i en rimlig löneuppgörelse (t ex vinstindragning) eller som sätter fackföreningsledarna i en ’tvångströja’ som man kan hänvisa till (t ex pris- och lönestopp).”

Redan i november-december lär Nilsson och Seregard på tumanhand ha diskuterat behovet av ”inkomstpolitik” i Sverige i det rådande läget. Som tidigare påpekats var LO intresserat av en lugn lönerörelse och kunde säkert tänka sig breda samhällslösningar.

Enligt Veckans affärer skulle Seregard kvällen före utspelet, som gjordes i Göteborg, ha kontaktat Nilsson som

lovat honom ett passivt stöd.

– Vi kommer att ligga lågt i våra kommentarer, påstås Nilsson ha sagt till Seregard.

Döm om Seregards förvåning när han sedan kan läsa i tidningarna att LO säger blankt nej till ett samhällskontrakt, skriver Veckans affärer i sin väldokumenterade redogörelse för de kritiska dagarna (nr 18 1980).

Men att Seregards utspel gjordes just vid denna tidpunkt kan också förklaras med att han fått vetskap om att de fyras gäng tänkte bryta mot tågordningen. Han är en av Sveriges skickligaste löneförhandlare och inser fuller väl vad detta innebär. Han måste lägga sitt kort så snabbt som möjligt och har inget val.

LOs reaktion kan i sin tur förklaras med att man i LO-borgen ännu hoppades på att de fyras gäng på ett eller annat vis skulle tvingas tillbaka till ordningen. LO ville *först* förmå regeringen att ändra på de olyckliga skatteskalorna och lägga fast den ekonomiska politiken, *därefter* kunde man tänka sig att börja resonera om bredare lösningar. Och för att åstadkomma sådana bredare lösningar måste regeringen ta kontakt med oppositionen i riksdagen.

Om LO i just det här läget gick in på en diskussion om samhällskontrakt skulle stora tjänstemannagrupper gynnas men lejonparten av LO-medlemmarna missgynnas.

Den 29 februari överlämnar SF, TCO-S, KTK och SKAF, som tillsammans förhandlar för ca 1,3 miljoner medlemmar, sina gemensamma krav till SAV, Kommunförbundet och Landstingsförbundet. De fyras gäng framträder för första gången tillsammans. Kraven de reser ligger mellan 11 och 13 procent i lönelyft.

Många som följt avtalsrörelsen anser att ”loppet var kört” redan på kvällen denna dag. LOs största förbund, de kommunalanställda, hade tillsammans med SF lämnat den egna fylkingen och tillsammans med två TCO-karteller brutit mot den gängse tågordningen.

Ett omedelbart regeringsingripande kunde ha återställt ordningen. De offentliganställdas krav innebar i korthet löneökningar på omkring 600 kr för alla med lön upp till 11 000 kr. Tillsammans med tidigare yrkanden och utfallet av pris- och löneutvecklingsgarantierna från 1979 kostnadsberäknas kraven till hela 23 procent för den kommunala sektorn och ca 21 procent för den statliga.

Enligt observatörer i LO kunde det kanske ha räckt med att Fälldin på skarpen sagt ifrån att dessa lönelyft inte kunde rymmas inom de samhällsekonomiska ramarna och att han kritiserat hela kravlistan som sådan för dess bristande låglöneprofil. För att de två LO-förbunden skulle kunna göra sällskap med de två TCO-kartellerna i de fyras gäng krävdes nämligen en avtalsprofil som egentligen inte alls passade LO-ledningen.

Men regeringen gör ingenting. LO-toppen, som på hösten varit beredd att driva en återhållsam inflationsdämpande lönerörelse, börjar nu ge upp hoppet. I LO-borgen vet man inte om regeringen med vett och vilja går emot LOs önskningar – resultatet, dämpad inflation, borde vara ett gemensamt intresse – eller om det helt enkelt saknas kompetens i regeringskansliet. Ur LOs synvinkel ”felaktiga” skattetabeller, bristande direktiv till SAV om avtalsutrymmet, tekniska hål i finansplanen och avsaknaden av en inflationsbekämpande ekonomisk politik – alla dessa faktorer sammantagna gör LO-ledningen missmodig och får SAF att spela rollen av den verkliga ”regeringen”.

Första veckan i mars. Statssekreterarna Bengt Westerberg i budgetdepartementet och Sten Westerberg i ekonomi, bägge (fp), är djupt oroade över utgångsbudet från de fyras gäng och larmar sina chefer, Mundebo och Bohman.

Nu följer en serie turer som de inblandade flera månader efteråt ännu inte fattat bakgrunden till. I korthet och något förenklat händer följande:

Budget-, arbetsmarknads- och ekonomiministrarna för-

söker vid olika tillfällen få till stånd en större överläggning med Fälldin om läget på arbetsmarknaden, men till att börja med vill Fälldin bara skjuta på saken. Bohman ringer då till Nicolin och beklagar sig, men får till sin förvåning höra att Fälldin redan haft ett långt samtal med Nicolin i största förtrolighet. Nicolin talar därefter helst direkt med Fälldin.

Ullsten-Mundebo-Wirtén använder några av sina gamla kontakter med LO och TCO för att försöka sondera fram en lösning. Men detta sonderingsarbete avbryts plötsligt genom en enkel hälsning från Fälldin att han ensam skall sköta kontakterna med arbetsmarknadens parter.

– Det kan se illa ut om regeringen har dubbla kontakter, låter Fälldin hälsa. Stämningen i regeringskansliet är inte den bästa. Det visar sig också att Fälldin helt glömmer bort TCO.

Den 7 mars. Det tre år gamla förhandlingssamarbetet mellan LO och PTK spricker, sedan LO krävt att tjänstemännen skall avstå mer pengar för att inte arbetarna skall halka efter i lönerörelsen. Samtidigt lämnar LO fram sina lönekrav till SAF. Budet lyder på 11,3 procent och återfinns i pressmeddelandets sammanfattning som *bilaga 4*.

Samma dag överlämnar SAV, Kommunförbundet och Landstingsförbundet en skrivelse till KTK, SKAF, SF och TCO-S där de vidhåller sin uppfattning från kommunikén av den 8 november 1979 (*bilaga 1*). Där sägs bl a att *förhandlingarna på den offentliga sektorn inte bör avslutas förrän en uppgörelse är nådd på den privata sidan.*

Fram till denna tidpunkt har det funnits en viss grundläggande gemensam uppfattning mellan experterna i LOs och SAFs kanslier. Denna ”minsta gemensamma nämnare” kan sammanfattas i tre punkter:

1. Regeringen måste snabbt företa en justering av skatteskalorna så att reallöneskyddet utökades till de breda LO-leden längre ner i skattetabellerna.

2. Regeringen måste i klarspråk spika en ram för den offentliga sektorn och dämpa löneförväntningarna. De redan halvårsgamla framstötarna från de fyras gäng måste bemötas om en någorlunda lugn avtalsrörelse skulle kunna genomföras.

3. Regeringen måste precisera vilka inflationsbekämpande åtgärder den tänker vidta och på så sätt dämpa kompensationskraven.

LO och SAF hade också varit ganska överens om att var och en från sitt håll skulle försöka förmå regeringen att agera. Men stämningen inom den andra regeringen Fälldin var vid denna tidpunkt inte den bästa. Några ministrar med beteckningarna (fp) och (m) talade knappt med sina (c)-kolleger. Särskild irritation tycks ha väckts genom att några ministrar använde sina statsrådsposter som plattform i kampanjen inför folkomröstningen.

Att Fälldin ansåg kärnkraften vara sin ”ödesfråga” är omvittnat från många håll, medan ekonomiminister Bohman var nästan lika starkt engagerad på motsatta sidan.

Till arbetsmarknadsminister Wirténs förtjänst bör sägas att han var mycket nervös över utvecklingen och gång efter annan försökte föra läget på arbetsmarknaden på tal, men att han inte vann gehör. Den ende som på allvar tycks ha gjort det barkade hän var dock budgetminister Mundebo, men inte heller han fick någon i den inre kretsen att lyssna och handla.

I närmare fyra månader var regeringen Fälldin II närmast totalt handlingsförlamad och man kan fråga sig varför den överhuvudtaget tillträtt. Handlingsförlamningen gällde ju ingen struntsak utan hela landets ekonomi. Huvudansvarig var utan tvivel Fälldin själv.

Den 11 mars. LO rekommenderar sina förbund att säga upp avtalen med SAF från den 20 mars kl 24.00.

– Vi måste öka tempot i förhandlingarna, kommenterar LO. Trots att de stora löntagarorganisationerna både på

den offentliga och den privata sidan nu gått ut och lagt sina bud inför allmänheten så finns det en liten, liten förhoppning kvar både i LO-borgen och på Blasieholmen om ett regeringsutspel "minuten före tolvslaget". Detta är kritiska dagar.

Den 14 mars. SAF vänder sig direkt till regeringen och begär om en delegation med uppdrag

att i samverkan med parterna på arbetsmarknaden utreda sådana sänkningar av de offentliga utgifterna att ett ökat urymme ställs till löntagarnas förfogande,

att utreda skatteomläggningar och reformer som kan göra löntagarna delaktiga i detta utrymme.

Samtidigt skriver SAF ett långt brev med adress till LO men varav en kopia bifogas till regeringen (*bilaga 5*).

"I det läge som uppkommit kan det traditionella sättet att förhandla inte leda till resultat", heter det bl a i brevet Tydligare kan det inte sägas.

En utomstående betraktare undrar självfallet varför regeringen inte reagerade på den trumeld av propåer som inleddes med LO-ordförandens tal i riksdagen den 27 februari, SAFs brev samma dag, PTK-ordförandens utspel dagen därpå följt av kraven från de fyras gäng, LOs manning att öka tempot och SAFs direkta vädjan.

Man måste då ha i minnet att redan *innan* den andra regeringen Fälldin bildats hade det förts en maktkamp mellan de tre borgerliga partiledarna om vem som skulle leda en regering *fram till folkomröstningen*. Som statsministers satt Fälldin nu med trumf på hand, men inte heller han kunde vara helt säker på hur hans regering skulle komma att se ut efter den 23 mars. Det fanns inom centern grupper som hoppades på att en otvetydig seger för linje 3 skulle ge Fälldin chansen att ombilda sin regering. Om linje 3 fick en majoritet av rösterna skulle det kunna ses som "ett öppet mandat direkt från folket" för centerledaren att bilda en regering med inslag från bl a miljörörelsen.

Genom att bilda sin miniregering hösten 1978 hade också Ola Ullsten föregått med ett lockande exempel. Även om blockbildningen i riksdagen var ett faktum hade den ännu inte vunnit allmän anklang hos folkflertalet. Ställningstagandena inför folkomröstningen gick ju på tvärs med gängse partilinjer.

På grund av den allmänna osäkerhet som rådde kan det te sig naturligt att Fälldin försökte samla så många kontakter som möjligt i egen hand. Men samtidigt omöjliggjorde han därmed för regeringen att fungera normalt som ett arbetslag. Inte förrän veckan före folkomröstningen, då opinionsmätningarna visade att det inte skulle bli någon ”jordskredsseger” för linje 3, verkar det som om Fälldin börjar våga släppa på sitt enmansgrepp. Då är det emellertid för sent.

Den 14 mars. SACO/SR kräver omedelbara förhandlingar om tidigare framförda lönekrav och tar också upp vissa politiska krav om marginalskattesänkningar, slopad matmoms, prisstopp m m. Oron börjar sprida sig bland olika löntagargrupper för risken att bli överkörda genom en direkt uppgörelse mellan regeringen-LO-SAF. TCO och SACO/SR verkar nu vara medvetna om att kontakterna går direkt till Fälldin från LO och SAF, men ingen annanstans. Man måste i detta sammanhang ha klart för sig den intensivbevakning som de olika löntagarorganisationerna utsätter varandra för. De följer var och en från sitt kansli detaljerna oändligt mycket noggrannare än vad regeringen har förmågan att göra.

Den 17 mars, måndagen sista veckan före folkomröstningen, tar SACO/SR åter upp tanken på ”okonventionella helhetslösningar” och har begärt möte med Fälldin – för att också försäkra sig om att inte bli akterseglade. SACO/SR tycks ha blivit lugnade vid mötet.

Den 18 mars avvisar LO förslaget från SAF om upplägg-

ningen av den fortsatta avtalsrörelsen och strandar för handlingarna. LO varslar om övertidsblockad och stopj för mertidsarbete för omkring en miljon LO-medlemma från den 27 mars (*bilaga 6*). Nu inleds i realiteten e kapplöpning mellan olika löntagarorganisationer och för bund om vem som först skall kunna tvinga fram ett avtal Tidpunkten för ett lyckosamt regeringsingripande av kon ventionellt slag har passerats.

Den 19 mars säger SF och TCO-S upp de kollektivavta som, enligt en överenskommelse den 26 oktober 1979 förlängts tills vidare med en veckas uppsägningstid. Sam ma dag tackar AMS-chefen Bertil Rehnberg och AP fondsdirektören Bo Jonas Sjönander nej till uppdraget son medlare. De förstår bägge vad klockan är slagen me anger artigt andra skäl till att avböja.

Den 21 mars. De fyras gäng – KTK, SF, TCO-S ocl SKAF – beslutar lägga in en spurt för att hinna för LO-SAF mot ett avgörande. De strandar förhandlingarn med hänvisning till att de offentliga arbetsgivarna ”vägra gå in i reella förhandlingar”. En bidragande orsak är at också de fyras gäng vädrat de direkta kontakterna Fälldin LO-SAF. De är rädda för att på något sätt bli förbigångna Ingen tycks ännu på allvar räkna med en stor konflikt uta snarare någon form av ”okonventionell lösning” som låse förhandlingsläget för dem som inte är med just då. De råder i vecka efter vecka en nervös stämning i mång förbundskanslier. En förbundsordförande säger:

”Jag trodde inte det var möjligt att en regering kund vara passiv så länge. Varje kväll på TV, varje morgon nä jag hämtade tidningen väntade jag på ett utspel av någo slag. Denna väntan blev till slut värre än en långdrage förhandling. Ombudsmän och medlemmar frågade. De spekulerades vilt om vad som hände på andra håll.”

Något schematiskt kan man beskriva förhållandena s att fram till och med mitten på mars fanns det inom stor

delar av tjänstemannarörelsen – i bl a PTKs, TCOs och SACO/SRs kanslier – en vag känsla av att avtalsrörelsen trots allt skulle sluta i någon form av ett ”samhällskontrakt”, fast med ett annat namn. Efter mitten av mars börjar en nära nog panikartad stämning sprida sig och man fruktar en underhandsuppgörelse mellan regeringen, LO och SAF som ställer övriga grupper inför fullbordat faktum. Till att underblåsa denna fruktan för ”att inte ens få vara med och förhandla” bidrog ytterligare ett möte av samarbetsorganet på arbetsgivarsidan OASEN där det åter slogs fast att den offentliga sidan borde avvakta utvecklingen på den privata. Löneministerns statssekreterare är tillika ordförande i OASENs arbetsutskott, som sammanträder en gång i veckan under avtalstider.

Efter att ha strandat förhandlingarna begärde de fyras gäng att regeringen skulle tillsätta en förlikningskommission. Nu skulle man tvinga regeringen att avslöja ”den hemliga plan” för de fortsatta förhandlingarna som man trodde fanns. Men vid den här tidpunkten fanns det ännu ingen plan. Wirtén arbetade med att hitta medlare sedan Rehnberg-Sjönander tackat nej. Fälldin gick fortfarande och hoppades att linje 3 skulle vinna en klar majoritet. Mundebo hade äntligen låtit skriva ett förslag hur man skulle revidera skatteskalorna genom en särskild skattereduktion på 500 kr. Det fanns också ett utkast framtaget i all hast i budgetdepartementet om pris- och hyresstopp och om nya matsubventioner, men hela regeringens ”avtalspaket” fyllde inte ens ett A4-ark och räckte knappt till ett pressmeddelande. Gång efter annan hade Fälldin då lugnat den inre kretsen med att ”LO och SAF står närmare varandra än vad som kan tyckas” och ”det finns samstämmighet på flera punkter mellan LO och SAF”. Regeringens inre krets hade också uppfattat Fälldins direktkontakter med LO och SAF – och han tog aldrig någon kontakt med tjänstemannarörelsen förutom mötet med SACO/SRs delegation – som om han sonderade terrängen för ett löne-

stopp. Men i själva verket talade Fälldin mest i mycket svepande ordalag om behovet av att ”nationen samlas” efter kärnkraftsomröstningen och att man ”lappar ihop de sprickor som uppstått” etc.

Den 23 mars. Folkomröstningen om kärnkraft. Linje 2 får flest röster om än med knapp marginal. Fälldin uppnår inte det ”öppna mandat direkt från folket” som centern hoppats på. Men han är fortfarande fast i tanken på att han ensam måste nå en bred politisk uppgörelse. Det finns nämligen ingen annan förklaring till hans agerande de närmsta dagarna. Den taktik han ursprungligen planerat gick troligen ut på att han personligen först skulle göra upp med LO-ledningen. LO skulle sedan ”sätta tumskruvarna på Palme”, detta förutsatt att 3:an vann. När Fälldin hade en underhandsuppgörelse klar mellan (c) och (s) skulle han gå till övriga berörda, (fp) och (m), och ställa de villkor som denna uppgörelse medförde. För att förstå detta måste man ha klart för sig att för Fälldin var hela tiden kärnkraftsfrågan *överordnad alla andra spörsmål*. Han räknade förmodligen med att folkkampanjen mot kärnkraft skulle föra honom fram på en våg av personlig prestige. Centern stod enad bakom honom. Alla andra partier (utom vpk) var mer eller mindre splittrade. Om linje 3 fått fler röster än något av de andra två alternativen och mycket mer än (c) i valet, kunde Fälldin göra anspråk på att få framträda som den enande personen i det politiska mittfältet.

Statsministern har i Sverige utomordentliga möjligheter att ombilda sin regering, välja och vraka ministrar. Personligen tror jag att Fälldin, trots att han under veckan före folkomröstningen börjat inse att hans strategi inte höll, ändå klamrade sig fast vid tanken på en regeringsombildning ända fram till den minut under valvakan då Hans Blix (fp) och Rune Molin (LO) tillsammans kunde konstatera att linje 2 blivit störst. Han hade redan samlat alla trådar i

sin hand och hade varken tid eller möjlighet att välja ett helt nytt handlingsmönster. Så blev det som det blev.

Den 24 mars. Statsminister Fälldin kallar till sig konsultativa statsrådet Carl Axel Petri och ber denne förbereda en ”lönelag” som fryser lönerna på arbetsmarknaden. Petris juridiska kunskaper i all ära, men här visar det sig hur regeringskansliet brister i insikt om de praktiska förhållandena på arbetsmarknaden. Petri tänker sig en lag som är ”vattentät” och som gör det omöjligt för löntagare utanför de stora fackliga centralorganisationerna – hamnarbetare, lokförare, syndikalister, topptjänstemän m fl – att tvinga till sig löneförhöjningar. Men sedan den dag då bläcket torkade på saltsjöbadsavtalets vattenstämplade finpapper är det LO och SAF som hållit ordning på arbetsmarknaden, och ”rörelsen” har tid efter annan tagit sig an diverse utomstående grupper. Fälldin har troligen inte helt släppt tanken på en uppgörelse med socialdemokraterna men har ingenting att erbjuda som motprestation. Han kontaktar LO-ledningen och begär ett passivt stöd för en långtgående lagstiftning, och han understryker samtidigt att han personligen tar hela ansvaret för vad som skall komma att ske. Bara han på förhand kan få LOs stöd – och om LO vill söka påverka SAP – skall han svara för att även SAF fogar sig. Regeringskollegerna (fp) och (m) hålls fortfarande utanför, kanske beroende på tidsnöd.

Samtidigt sammanträffar förhandlingsledningarna för SAV, Kommunförbundet och Landstingsförbundet med Wirtén och diskuterar valet av medlemmar i en förlikningskommission.

Senare på dagen lyckas SAF genom diverse frågor få klart för sig vilken sorts lagstiftning det är Fälldin och Petri på tumanhand försöker skriva ihop. SAF tror inte sina öron och frågar upprepade gånger om Gunnar Nilsson verkligen kan tänka sig gå med på detta.

Då LO-ledningen talat med Fälldin om ett ”regeringsin-

gripande" är det knappast Petris typ av lagstiftning man tänkt sig utan ändrade skatteskalor, en fast inflationsbekämpande politik och en given ram för de offentliganställdas löneutrymme. Om LO överhuvudtaget svarat jakande på Fälldins propåer om lagstiftning kan det ha berott på att han, då han talade med LO, i främsta rummet underströk att lagen skulle stoppa orimliga kompensationskrav bland högre tjänstemän. De offentliganställda hade redan i juni 1979 kommit med krav på bl a ytterligare arbetstidsförkortningar. Eftersom vissa högavlönade grupper redan hade ytterst få obligatoriska arbetstimmar för att få en fast tjänst var LO inte främmande för tanken att det skulle kunna behövas en statlig bestämmelse som satte en nedre gräns för dessa krav – färre arbetstimmar per år skulle räknas som halvtid. Vidare kunde säkert LO tänka sig en allmän förordning som satte ett tak för de tjänstemannagrupper som 1980 skulle kunna räkna med löneförhöjningar och/eller lönegradsuppflyttningar. Och mycket tyder på att LO ville sätta den gränsen betydligt lägre än vad de fyras gäng kommit överens om. Här fanns en inbyggd motsättning mellan olika löntagargrupper.

Den 25 mars. Fälldin och Gunnar Nilsson träffas på förmiddagen i riksdagshuset. Fälldin ber åter om Nilssons och LOs stöd i allmänna ordalag. Han ber också Nilsson använda sitt inflytande för att få "en bred politisk uppgörelse i mittfåran av svensk politik", en fras som Fälldin ofta använder dessa dagar. Det förefaller som om Fälldin särskilt understrukit vid detta tillfälle att varken Bohman eller Ullsten var informerade och att allt berodde på om han personligen fick LOs och SAPs stöd. Men i kanslihuset har nu Carl Axel Petri lämnat ifrån sig sina tankemödor till lägre tjänstemän. Och tätare är inte kanslihuset än att TCOs kansli några timmar senare vet vad som är i görningen. Det talas visserligen bara om "omfattande lagstiftning för att trygga arbetsfreden" men TCO, liksom tidigare

SAF, plockar russinen ur den petriska puddingen. TCO tror inte heller på påståendena att LO skulle vara med på en sådan lagstiftning, och TCO-ledningen kontaktar både LO och SAP.

Palme får genom TCO veta vad som är på gång och blir heligt upprörd för att han ingenting tidigare fått veta och för att informationen kommer från TCO och inte från LO. Självfallet kontaktar TCO-ledningen också Ullsten och Wirtén, som bägge blir lika överraskade. Ullsten oroas kraftigt av TCOs reaktion och protesterar hos Fälldin att ”det här kan vi inte gå med på om inte parterna är helt införstådda”.

Palme träffar Nilsson och ber denne göra klart för Fälldin att detta är en politisk fråga som måste göras upp direkt med honom. Men när kvällen kommer går Fälldin till sängs och drömmer troligen fortfarande om att kunna åstadkomma en bred samling ”i mittfåran av svensk politik”: först en underhandsuppgörelse med LO-SAP, sedan en lag som tryggar arbetsfreden och gör alla strejker omöjliga.

Den 26 mars. Fälldin börjar dagen med att försöka sälja sitt nu i egen mening färdiga avtalspaket. Han har några stolpar framför sig på ett papper. De flesta är i stort desamma som i statsrådsberedningens pressmeddelande av den 27 mars (*bilaga 7*), men det finns fortfarande en sjunde punkt: *Lagfäst förlängning av 1979 års löner*.

Reaktionen är mycket blandad. SAF tror fortfarande inte att LO kan gå med på detta. Samma reaktion kommer från PTK, vars stora förhandlingsdelegation sammanträder och därefter sammanfattar läget som framgår av *bilaga 8*, daterad den 26 men i huvudsak troligen författad några dagar tidigare. LO säger blankt nej, på ett sätt som knappast kan missuppfattas. TCO-ledningen håller krismöte med KTK och beslutar inkalla ett extra styrelsemöte till nästa dag, en mycket ovanlig åtgärd.

Folkpartiet går *inte* med på Fälldins förslag och Ullsten söker kontakt med TCO-ordföranden Lennart Bodström. Fälldin försöker hålla Bohman utanför det hela så långt som möjligt.

Samtidigt arbetar Rolf Wirtén vidare på sin kant som om Fälldins avtalspaket inte existerar och tillsätter två förlikningskommissioner vilket meddelas i en kommuniké (*bilaga 9*). Sista raden lyder: "Den samhällsekonomiska situationen är sådan att det förutsätts att kommissionerna arbetar under kontakt med regeringen."

Det utkast till åtgärder som utarbetats av budgetdepartementet uppfattar Wirtén som "ammunition" åt förlikningskommissionerna. Han handlar hela tiden i god tro. Men i förbundskanslier runt om där man känner till Fälldin-Petris förslag – som skulle göra varje form av medling överflödig – tycker man att regeringen är cynisk i överkant. Även SAF tycker att det börjar gå litet väl långt och så småningom får också Gösta Bohman reda på vad som är i görningen.

Enligt Veckans affärers redogörelse (nr 18 1980), som på denna punkt inte dementerats, träffas Fälldin och Palme sent på kvällen i statsministerns rum i riksdagen. Där drar Fälldin åter sina sju punkter och säger, enligt VA, att han har stöd av moderaterna, folkpartiet, SAF, PTK och SACO/SR. Om detta är korrekt innebär det att Fälldin tummade en hel del på sanningen. Jag har vid mina samtal med flera inblandade inte kunnat finna att Fälldin någonsin haft ett så brett stöd för sitt och Petris förslag om lagstiftning på arbetsmarknadens område. Allt talar för att Fälldin försökt att *i första rummet* få ett tyst medgivande från Olof Palme och sedan *handlingsfrihet*. Han ville försäkra sig om att SAP i riksdagen inte skulle rösta emot hans förslag. Först med Palmes försäkran på fickan tänkte han formellt ta upp saken i regeringen. Detta bekräftas av den faktiska utvecklingen.

När Palme kom till Fälldin var han helt inställd på att

säga nej till lönelagstiftning och det var nu som han präglade ordet ”tvångslag”. LO, som också fått mer kött på benen från justitiedepartementet och såg hur en sådan lag skulle kunna användas i den interna kampen om själarna ute på arbetsplatserna, började slå ifrån sig med bägge händerna. Att förslaget om lagstiftning måste bort var nog ganska klart efter bara några minuters samtal mellan Palme och Fälldin.

Men ändå gick Palme från mötet med ett spörsmål av så djupgående natur att det måste förankras i SAPs egen partiledning. Detta tyder på att Fälldin trots allt kanske vågade fram med några av sina drömmar om att ställa sig ”i den svenska politikens mittfåra”. Då skulle blockpolitiken vara bruten, men Palme skulle också tvingas att ännu en gång vädja till sin riksdagsgrupp om stöd till en borgerlig regering genom nedlagda socialdemokratiska riksdagsröster. Min personliga gissning är att Palme ganska snabbt avbröt Fälldin när denne kom in på de här skisserade tankegångarna. Men Palme är noga med att understryka att han inte styr sitt parti enväldigt. Han ber om betänketid och möjlighet att rådgöra med övriga i partiledningen.

Den 27 mars. LO har inlett sin övertidsblockad från midnatt. Omkring en miljon anställda berörs.

Före ordinarie regeringssammanträde nås Fälldin av besked från Palme som bekräftar det nej han redan givit. Även Ullsten nås av bud från TCO som starkt motsätter sig ”tvångslagen”. Palmes beteckning på lagförslaget är nu allmängods. Vid regeringsmötet säger Fälldin ingenting om tvångslagen utan redogör bara för de övriga 6 punkterna i regeringens s k avtalspaket (*se bilaga 7*). Därefter övergår regeringsledamöterna till att diskutera formuleringarna i presskommunikén. Mer än en presskommuniké fanns bevisligen inte av detta paket. Redan vid denna tidpunkt invänder ett par fp-ledamöter mot formuleringen ”på i stort sett oförändrade villkor” och fler diskussioner

om detta förs under förmiddagen även utanför regeringskretsen. Den som protesterar kraftigast är dåvarande samordningsstatssekreteraren Ingemar Eliasson som yrkar på ”frivillig återhållsamhet” i lönekraven.

På eftermiddagen har regeringen samlat till presskonferens för att offentligt öppna avtalspaketet.

TCO håller ungefär samtidigt sitt extra styrelsemöte och antar ett skarpt uttalande som bekräftar uppgifterna i DN samma morgon att en tvångslag stoppats i sista minuten. TCO klagar över sen kontakt från regeringens sida. Fälldin ursäktar sig med att TCO är ”ingen direkt förhandlingspart”.

I sin utmärkta redogörelse för just dessa kritiska dagar skriver Christer Ekbom i Veckans affärer:

”Efter kontakt med Fälldin noterar en av landets främsta fackliga företrädare i sin dagbok: ’Underligt samtal. Karln verkar mycket rörig . . .’

En annan facklig toppledare konstaterar att Fälldins agerande framstår som en enda röra. I efterhand menar han också att det borde ha varit omöjligt för folkpartiet att sitta kvar i en regering som lagt fram en lag om lönestopp.

En tredje facklig representant på högsta nivå menar att Thorbjörn Fälldin gjort ett ambivalent intryck och att tvångslagen tillkom i ren desperation.”

Visst blir Fälldins agerande obegripligt om man bortser från folkomröstningen och det allmänna politiska läget. Men om man håller följande enkla hypoteser i minnet blir Fälldins handlande betydligt klarare:

- Han handlade som om linje 3 vunnit en övertygande seger. Han såg oron på arbetsmarknaden som ett substitut för den uteblivna framgången och följde sitt tidigare upplagda taktiska mönster.
- Han, Bohman och Ullsten var alla tre medvetna om att folkomröstningen kunde leda till regeringsombildning.
- Han är en orädd och erfaren politiker som ofta väntar

ut bästa tillfälle. Långtgående lagstiftning som tryggade arbetsfreden skulle visserligen stöta på protester från de fackliga rörelserna men ge honom ökad popularitet hos gemene man, enligt hans egen uppfattning.

LO svarar omgående på regeringens utspel (*bilaga 10*) och vänder sig särskilt mot regeringens underförstådda hot om att parterna bör förlänga gällande avtal.

Den 28 mars. SAF beslutar att gå med på medling i de strandade avtalsförhandlingarna med LO.

Den 31 mars. LO avvisar medlingskommissionens begäran om att skjuta upp stridsåtgärderna. SAF varnar i ett pressmeddelande för upptrappning av konflikten.

Den 2 april. SAF varslar om tidsbegränsad lockout för ca 750 000 LO-medlemmar på det privata området. Lockouten skall träda i kraft den 10 april kl 00.00 och gälla till och med den 16 april kl 24.00. Lockouten är SAFs svar på LOs beslut att inte avbryta sin blockad mot övertid. Inga tjänstemän berörs av lockouten. SAF motiverar sin aktion i ett meddelande till pressen (*bilaga 11*).

Man skulle faktiskt kunna sluta beskrivningen av den stora konflikten här. Nu rullar den bara vidare till det resultat som är allom bekant. Statsminister Fälldin låter hädanefter arbetsmarknadsminister Wirtén överta den svåra uppgiften att försöka reda upp det hela. Fälldins attityd *nu* står i skarp kontrast med hans agerande veckorna *före folkomröstningen* då han lät hälsa att han ensam skulle hålla i kontakterna med arbetsmarknadens parter och hindrade Wirtén och Mundebo från att sondera LO och TCO. Mundebo torde nu på allvar ha beslutat sig för att lämna regeringen.

Den 8 april. LO avvisar på nytt en begäran från medlarna att dra tillbaka stridsåtgärderna. Och man kan i detta sam-

manhang konstatera att regeringspaketet av den 27 mars *på intet sätt underlättat avtalsrörelsen*. Det bör kunna framstå som ett närmast klassiskt exempel på den tidigare påtalade bristande kompetensen i dessa frågor i regeringskansliet. En av dem som var med och formulerade den kommuniké som sedan fick utgöra stommen för en proposition – 1979/80:181 om insatser för att underlätta avtalsrörelsen – försvarar sig ungefär så här:

"Vi gav ju i alla fall LO ungefär vad de begärt. En skatteförmån i mellaninkomstskiktet. Löften om pris- och hyresstopp. Frysta vinster och ökade matsubventioner."

Men i LO-borgen bara skakar man på huvudet. LO hade begärt klart ändrade skatteskalor, en konkret inflationsbekämpande politik och en bromskloss på den offentliga sidan som löneledare *innan några bud var lagda* i avtalsrörelsen.

När regeringspaketet öppnades var alla parter redan uppbundna av lagda bud.

Den 9 april. SAF beslutar tillmötesgå medlarnas begäran att skjuta upp sin varslade enveckaslockout. SAF skjuter på lockouten i fyra dygn till den 14 april kl 00.00.

Den 11 april. De fyras gäng – den offentliga sektorns fyra samförhandlande organisationer – varslar om stridsåtgärder i två steg:

1. Stopp för övertid och nyanställningar från den 21 april för 1,2 miljoner medlemmar.
2. Punktstrejker från och med den 25 april. 14 000 medlemmar tas ut, därav en rad nyckelgrupper i offentlig service.

Nu forsätter alltså den kapplöpning som inletts tidigare om vilket stort kollektiv – de privat eller offentligt anställda – som först kunde tvinga till sig ett avtal. Ännu tror man inte i de flesta förbundskanslier att en strejk skall bli nödvändig. Eftersom en "tvångslag" redan avskrivits räknade man med att de offentliga arbetsgivarna "viker sig först".

Samma dag överlämnar PTK sina avtalskrav till SAF. De slutar på 11,3 procent (*bilaga 12*).

Den 13 april. Arbetsfreden räddas tills vidare. Timmarna före en storkonflikt drar SAF tillbaka sitt lockoutvarsel. LO stoppar fr o m den 14 april kl 12.00 sin övertidsblockad som pågått sedan den 27 mars. Parterna accepterar ett medlarbud på 15 öre, eller 0,48 procent, till förbundsförhandlingar.

Den 14 april. Ett liknande bud läggs på den offentliga sidan. Samtidigt kräver medlingskommissionen för de offentliganställda att alla varsel skall dras tillbaka.

Den 15 april. De fyras gäng säger nej till medlingsbudet och vägrar dra tillbaka några varsel. Det är nu fjärde gången som de fyras gäng försöker lägga sig framom varje tänkbar öppning mellan LO och SAF. Hade de fyras gäng vid denna tidpunkt visat samma förhandlingsvilja som LO och SAF hade Sverige kanske kunnat undvika den kostsamma konflikten våren 1980. Åter igen – trots allt annat schabbel som beskrivits ovan – faller skuldbördan tung på Hans Hellers, TCO-S, Sigvard Marjasin, SKAF, Lars-Erik Nicklasson, SF, och Björn Rosengren, KTK. Möjligen kan man förklara deras fortsatta agerande med att de fått "segervittring i näsborrarna"; därom vittnar bl a det bataljspråk som ett par av dem använde vid offentliga framträdanden. Något särskilt rationellt handlande är svårt att analysera fram. Och trots språkliga svulstigheter och kampappeller misstänker jag att de fortfarande trodde sig kunna vinna segern utan strid, endast med ord och åthävor.

Den 17 april. De offentliga arbetsgivarna – stat, kommun och landsting – varslar om lockout från den 25 april om strejkvarslen utlöses. För statens del omfattar lockoutvarslet 7 000 arbetstagare (*bilaga 13*).

Samtidigt pågår en pressdebatt om vad det lagda regeringspaketet egentligen innehåller. Det är SAF som marknadsför regeringspaketet. Töntigare kunde det knappast skötas av regeringen, som dock har ett 20-tal pressombudsmän och informationssekreterare till sitt förfogande. LO svarar (*bilaga 14*).

Det finns fortfarande bland de berörda löntagarna en känsla av att en stor konflikt skall kunna undvikas i sista stund och därvid förefaller den offentliga sidan mer optimistisk än LO och SAF. I LO-borgen börjar förberedelser för en omfattande konflikt, men även här räknar man med att post, telegraf och allmänna kommunikationer skall fortsätta att fungera. Inte ens alla strejkplanerare tar samtliga varsel från de fyras gäng på fullt allvar.

Den 21 april. Blockaden utlöses på den offentliga sidan.

Den 23 april. LO och SAF får det första heltäckande budet från medlingskommissionen. LO avvisar förslaget. SAF svarar nej "i angiven utformning" men förklarar sig dock villigt att fortsätta förhandlingarna. Samtidigt beslutar LO att övertidsblockaden åter skall träda i kraft den 24 april kl 00.00 och varslar om punktstrejker för ca 100 000 LO-anställda inom bl a detaljhandel och energiförsörjning. Dessa punktstrejker skall träda i kraft natten mellan den 1 och 2 maj (*bilaga 15*).

I regeringskansliet har man nu sedan på kvällen den 27 mars, dvs i närmare en månad, intagit attityden att det är de två medlingskommissionerna som skall lösa konflikten på arbetsmarknaden. Något nytt regeringsingripande anses uteslutet. De båda kommissionerna arbetar var för sig även om Wirtén försöker att få till stånd en viss samordning. Bägge kommissionerna är ytterst ovana vid denna typ av arbete. De finner också snabbt att det är parterna på arbetsmarknaden som sitter inne med all detaljkunskap – och man måste då ha klart för sig att de flesta avtal i dag på den svenska arbetsmarknaden innefattar ett svåröverskåd-

ligt kineseri. I närmare 40 år har horder av ombudsmän använt all den heltidsavlönade energi de varit mäktiga för att krångla till allt så mycket som möjligt och göra sig själva oumbärliga både för medlemmarna och organisationen.

Trots att regeringen börjar inse att det går mot storkonflikt mäktar den inte göra något. Nu hade varit rätta ögonblicket för Fälldin att be Petri skriva ihop en tvångslag, helst läsbar för Medelsvensson. Om han också valt att nu – genom medlarna – spela ut korten om skattelättnader i mellanskiktet osv (*se bilaga 7*) hade det kanske varit möjligt att rädda arbetsfreden, förutsatt att han dessutom på något sätt kunnat lägga band på de fyras gäng och hindrat dem från att agera *innan* tvångslagen vunnit laga kraft.

Argumentet att man i Sverige ännu inte kan lagstifta bort den fria förhandlingsrätten håller inte helt. De är sant att det inte finns politiska förutsättningar för den allmänna lagstiftning som statsrådet Petri tänkte sig, men regering och riksdag har tidigare tillgripit lagstiftning som ett moment i avtalsrörelsen. Detta visade bl a den socialdemokratiska regeringen 1971 då den genom hot om lagstiftningsåtgärder tvingade löntagarna att återuppta förhandlingarna. Men det är fråga om en lagstiftning som riktar sig mot en bestämd grupp för att uppnå ”balans” i det förhandlingssystem som finns. Agne Gustafsson, universitetslektor och fristående socialdemokratisk debattör, uttryckte det så att regeringen och riksdagen måste stifta lagar för att få den egna administrationen att fungera.

Lagstiftningen blir i själva verket ett ”motbud” i förhandlingskarusellen och tål troligen bara att läggas på den offentliga sidan. Riksdagen har alltså förlorat sin kompetens på arbetsmarknadens hela område – den kan inte lagstifta på den sista skärvan av den sektor som reglerades av saltsjöbadsavtalet. Alltså har detta avtal efter drygt 40 år fått önskad verkan. Det var avsett att förhindra att regering och riksdag gick in med långtgående lagstiftnings-

åtgärder – det förhindrar nu lagstiftning på detta område när det gäller själva lönesättningen. En rad av de övriga faktorerna bakom saltsjöbadsavtalet har lagstiftats bort.

Den 24 april. Strax efter midnatt beslutar SAF att den tidigare varslade storlockouten skall träda i kraft natten mellan den 1 och 2 maj. Lockouten omfattar, vid de beräkningar som nu görs, ca 750 000 anställda på LO-SAF-området (*bilaga 16*).

På eftermiddagen samma dag beslutar LO att varsla om strejker vid de företag som omfattas av SAFs lockout. Varslen gäller de arbetare vid lockoutföretagen som SAF undantagit från lockouten. Strejkerna skall pågå under samma tid som SAFs lockout. Samma dag varslar SAF om lockout mot bageri- och konditoriföretag samt inom sjöfarten, näringsgrenar som tidigare undantagits.

Samma dag överlämnar också medlarna på den offentliga sidan en trevare till parterna (*bilaga 17*). Den avvisas emellertid av löntagarna.

3 Konflikten kulminerar

Den stora konflikten på arbetsmarknaden våren 1980 kommer säkert att skildras mer ingående i andra sammanhang. Här ges bara några av dess mest markanta konturer.

Den 25 april. Vid midnatt utlöses strejker och lockouter på den offentliga sidan. De fyras gäng vann alltså kapplöpningen fram till denna milstolpe. Sammantaget strejkar ca 14 000 personer och omkring 12 000 är lockoutade.

Det kan synas som en ödets ironi att den konflikt där den opolitiske energiministern i ett avgörande skede spelade en nyckelroll ledde till att de energisnåla spårbundna transporterna stoppades. Så mycket hade alltså arbetsmarknadens parter uppfattat av åratals energidebatterande. Dieseldoftande bussar fylldes till bristningsgränsen och bensinosande privatbilister parkerade långsamt längs motorvägar och infarter då tunnelbanan i Stockholm stängdes och spårvagnarna i Göteborg slutade gå. TV- och radioprogrammen stryptes.

Medlingsförsöken fortsätter dock. Och i ett pressmeddelande uttrycker arbetsgivarna på den offentliga sidan sin förvåning (*bilaga 18*).

Många andra svenskar undrade också hur det kunnat bli så här. För dem som följt avtalsrörelsen kännetecknades den bl a av de många förflugna orden. Det började med att SAF-ordföranden Curt Nicolin talade om en konflikt som ”en investering i framtiden”. Det var ett uttalande som fick en anonym direktör i Svenska Dagbladet att replikera: ”Man kan nästan säga vad som helst, när som helst – men inte hur som helst”. Och en LO-man: ”Det har sagts mycket värre saker än så förr i världen – men inte inför massmedia.”

Så presenterades den nyutnämnde chefsmedlaren Carl-Henrik Nordlander inför TV-kameran och undslapp sig att

”förhandlingsutrymmet är mycket knappt för att inte säga . . .” Där stannade han. Ordet ”obefintligt” satt på hans trutande läppar.

Och så till slut, veckohelgen innan Sverige gick in i storkonfliktens skugga, talade moderatledaren Gösta Bohman till de sina och tyckte väldigt synd om LOs Gunnar Nilsson som hade till uppgift att förklara verkligheten för svenska arbetare: ”Om konflikten förverkligas fullt ut bevisar den en häpnadsväckande okunnighet om vårt lands ekonomiska situation eller en minst lika häpnadsväckande ansvarslöshet”, sade landets ekonomiminister.

Själv hade Bohman inte åstadkommit särskilt mycket för att konflikten skulle ha undvikits, även om han under några kritiska veckor medvetet hållits utanför skeendet av statsministern. Men han hade i alla fall signerat en bristfällig finansplan och suttit med i en regering som i fyra månaders tid demonstrerade närmast total handlingsförlamning.

Uttalandet tos mycket illa upp av både SAF och LO.

Den 29 april. Medlingskommissionerna på både den privata och offentliga sektorn lägger fram nya lönebud. Medlarbudet till LO och SAF överlämnas kl 23.00. Medlingskommissionen begär in svar från parterna till dagen därpå kl 11.00.

Budet till LO lyder på totalt 2,3 procent räknat från den 15 april. Därtill skall läggas regeringens avtalspaket av den 27 mars. Detta bud kan jämföras med LOs eget utgångsbud av den 7 mars på 11,3 procent. Nu hör det till saken att medan budgivningen pågått och hela avtalsrörelsen dragit ut på tiden har det också publicerats allt fler ekonomiska prognoser, som pekar på en väsentligt högre inflation än vad som antagits vid årsskiftet. Den högre inflationstakten kräver ännu större påslag för att inte de lågavlönade skall få en sämre reallöneutveckling än de i högre inkomstskikt som ett resultat av de indexreglerade skatteskalorna, en-

ligt LOs syn på saken.

LO-ekonomen Per-Olof Edin hade visat att om konsumentprisindex ökade med 10,25 procent krävdes det lönepåslag på 10 procent för att en person med en årsinkomst på 45 000 kr skulle få plus minus noll i reallöneökning. Men samtidigt minskas spännvidden mellan hög- och låg-avlönade vad beträffar reallöneförbättringar om det procentuella påslaget är högre, även om detta i sin tur ytterligare bidrar till att underblåsa inflationsbrasan.

Den 30 april. LO säger nej och beslutar att utlösa de varslade stridsåtgärderna natten mellan den 1 och 2 maj kl 00.00. Med tanke på hur LO-ledningen tidigare i det tysta utsatts för påtryckningar från Fälldin i syfte att indirekt påverka det politiska skeendet och dess egna enträgna försök att förmå regeringen till åtgärder som skulle ha undvikit en konflikt, får man inte underskatta den psykologiska effekten av Bohmans uttalande några dagar tidigare. Om regeringen istället riktat sin kritik mot de högavlönade inom den offentliga sektorn och mot de förmånsledande grupperna i samhället hade en ny möjlighet kunnat öppnas till förhandlingar. Nu var stämningen mot regeringen i nästan alla kretsar kritisk, för att inte säga hätsk.

SAF svarar visserligen ja till medlarbudet men beslutar senare att utlösa sin storlockout på grund av LOs beslut att utlösa sina punktstrejker.

Löntagarorganisationerna på den offentliga sidan avvisar också sitt medlingsbud. De offentliga arbetsgivarna accepterar förslaget som ett underlag för en s k ramöverenskommelse. Hur det budet såg ut framgår av *bilaga 19*.

Den 1 maj firas i konfliktens och klasskampens tecken, men enligt min personliga uppfattning är detta en konflikt som har få likheter med den klassiska striden mellan arbete och kapital.

Fram till denna tidpunkt har bara statliga och kommunala servicefunktioner drabbats, men känningarna för tredje

man har varit påtagliga.

Upptrappningen av hela avtalsrörelsen fram till konflikt har utmärkts av två saker:

1. En kapplöpning i tiden och en intensiv lönekamp mellan två stora kollektiv: de privatanställda och anställda i offentlig tjänst. Genom insatserna från de fyras gäng har de offentligt anställda först drivits ut i konflikt. Det finns inga tecken som tyder på att denna konflikt skulle äga stöd hos ett flertal av medlemmarna i de fackförbund som deltar.

2. En handlingssvag regering som på grund av inre motsättningar inte kunnat ikläda sig rollen som huvudarbetsgivare på den offentliga sidan och som inte förmått föra en konsekvent ekonomisk politik. Men också en regering som på grund av traditionerna på den svenska arbetsmarknaden aldrig besuttit det tekniska kunnandet och den nödvändig kompetensen för att ingripa mitt i en lönerörelse.

Den 2 maj. Den största arbetskonflikten Sverige haft någonsin är ett faktum.

De första dagarna då konflikten på den offentliga sidan drabbade gemene man genom att TV-sändningarna skurits ner till att endast omfatta korta nyhetsprogram, och tunnelbanetåg och spårvagnar stoppats, hade den stora allmänheten visat ett förvånansvärt gott humör. Utanför storstadsområdena var effekten av stridsåtgärderna till att börja med ganska ringa. Vädret första dagen var gott. I Stockholm och Göteborg promenerade eller cyklade många till sina arbetsplatser.

Men efter några dagar infann sig de negativa reaktionerna. Bland dem som drabbades hårdast av konflikten på den offentliga sidan var sjuka och gamla. De som väntade på operation fick i många fall fortsätta sin nervösa väntan. Vid sjukhusen växte högarna med smutstvätt. Riskerna för infektioner och smitta ökade kraftigt för varje dag.

I arbetarrörelsens barndom vid storstrejken 1909 gjor-

des undantag för vården av sjuka, för elverk, vatten och renhållning. 1980 gav de fackliga organisationerna bara dispenser för upprätthållande av "lägsta godtagbara standard för vårdtagaren (den sjuke)".

Strejkrätten i den offentliga sektorn är av relativt sent datum. Den tillkom 1965. Redan året därpå gick några av de bättre betalda i offentlig tjänst – akademikerna genom sin organisation SACO – ut i konflikt för att förbättra sina villkor. 1971 var det dags igen. Då ingrep, som nämnts, regeringen Palme. Den fick stöd av den dåvarande oppositionen och parterna tvingades åter till förhandlingsbordet.

De krav som nu under konfliktens höjdpunkt restes mot framtida begränsningar i strejkrätten gällde också i främsta rummet de offentligt anställda. Om konflikten dragit ut på tiden hade med största sannolikhet den allmänna opinionen för sådana begränsningar blivit så stark att regeringen tvingats lägga ett lagförslag.

Konflikten på den offentliga sidan ledde också till en rad bisarra situationer. För att nämna några exempel:

På Lidingö anställde skolförvaltningen ersättare åt sjuka lärare som tillhörde ett förbund, SACO, som denna gång inte var indraget i konflikten. Men de strejkande lärarnas organisation ansåg ändå detta vara strejkbryteri *och bestraffade barnen!* De utestängdes från undervisningen.

I de nybyggda bostadskvarteren i Kista i norra Storstockholm stoppades den automatiska sopsugen genom konflikten. Hyresgästerna tvingades dag efter dag lagra sina gamla sopor i köket eller på balkongen. Det fanns redan tidigare mycket gott om stora råttor i detta område. Svenska Fläktfrabriken som ansvarade för driften av sopsugen skrev till det berörda förbundet och bad om dispens. Skrivelsen kom tillbaka. Svenska Fläkt hade inte använt rätt blankett utan skrivit ett vanligt brev.

1909 hade LOs landssekretariat redan från storstrejkens första dag sagt ifrån att renhållningen skulle skötas.

Den helt dominerande frågan är nu: hur länge skall konflikten vara?

Då LOs punktstrejker inte är tidsbegränsade beslutar

SAF att varsla om förlängning av den stora lockouten i tre dygn fram t o m den 11 maj kl 24.00.

LO-förbundet Transport svarar med att varsla om strejk vid oljebolagen. Från den 9 maj kl 00.00 stoppas alla bensin- och oljetransporter utom de som sköts av det kooperativa OK. En kraftig hamstring av bensin blir följden.

Transports varsel har trots allt det goda med sig att allmänheten får klart för sig att det inte bara är de offentligt anställda som kan lamslå det svenska samhället. Begreppet samhällsfarliga konflikter får en vidare innebörd.

Den 5 maj. SAF beslutar att förlänga sin lockout med ytterligare en vecka t o m den 18 maj kl 24.00 med anledning av att LO inte dragit tillbaka sina icke tidsbegränsade punktstrejker.

På den offentliga sidan pågår under tiden 4–9 maj diskussioner direkt mellan parterna om löneutvecklingsgarantin och s k B-listeåtgärder.

Den 7 maj. Sammanträde i den s k arbetsmarknadsnämnden som tillkom i samband med saltsjöbadsavtalets undertecknande. I nämnden skall avgöras om Transports varsla-de strejk är samhällsfarlig eller ej. SAF hävdar att så är fallet. LO påstår att de eventuella samhällsfarliga konsekvenserna kan undvikas genom dispensgivning. Ingen enighet kan nås och strejken kommer att verkställas.

Den 8 maj. Regeringen beslutar förlänga det rådande allmänna prisstoppet en vecka t o m den 16 maj.

Bröd blev Sveriges första bristvara under den stora konflikten. En rad privata bagerier stängdes. Bara KFs glade bagare i San Remo höll igång och bakade så att det sjöng i treskift. Ändå länsades brödhyllorna i butikerna, sedan ett lämmeltåg av hamstrare – av vilka många aldrig tidigare besökt en konsumbutik – vällt in genom svängdörrarna.

Hamstringsvågen är kanske det starkaste minnet av

konflikten för många. Svenska folket hamstrade allt som gick att hamstra. Vid en stormarknad sågs en ensam man skjuta ett litet tåg med fyra fullastade shoppingvagnar framför sig ut till den väntande kombibilen med påkopplad husvagn som fylldes till taket med varor. Han hade försett sig med hushålls- och toalettpapper som nog skulle räcka för en normalfamilj resten av 1900-talet.

Den 9 maj. De två medlingskommissionerna på det privata och det offentliga området lägger fram sina samordnade "absoluta slutbud" till parterna. De båda buden ligger på i snitt 6,8 procents lönelyft för den privata sidan och 7,3 procent för den offentliga. Trots att detta knappast kan betecknas som "i stort sett oförändrade villkor" ligger dessutom stora delar av regeringens avtalspaket fortfarande kvar, bl a de utlovade ökade matsubventionerna från halvårsskiftet samt den särskilda skattereduktionen på 500 kr. Prisstoppet har bytts ut mot fortsatt "prisövervakning", men det är samtidigt ganska klart för parterna att regeringen i framtiden skall tvingas behålla skattereduktionen. Ursprungligen hade den bara gällt fram till den 1 januari 1981.

Att budet på den offentliga sidan tycks ligga över det privata måste ha känts extra besvärande för SAF och stred mot de upprepade försäkringarna från förhandlingsorganet OASEN att det var den konkurrensutsatta sidan som skulle vara löneledande.

Kommissionen på den privata sidan överlämnar några timmar före midnatt sitt defintiva slutbud till SAF och LO. Svar begärs till kl 02.00 natten till den 10 maj.

Ungefär samtidigt överlämnar medlarna på den offentliga sidan sitt slutbud till parterna. Deras svar begärs in till den 11 maj kl 18.00.

Genom några timmars "försprång" skulle det alltså bevisas att det var den privata, konkurrensutsatta sektorn av svensk ekonomi som var "löneledande". Uppläggningen

var så genomskinlig att den är omöjlig att kommentera vänligt men illustrerar den totala handfallenhet som drabbat regeringen. Budet för den offentliga sektorn återfinns som *bilaga 20*. Transport inleder sin varslade strejk mot olje- och bensintransporterna.

Den 10 maj. Medlingskommissionen i den privata sektorn beviljar strax efter midnatt parterna tid till den 11 maj kl 18.00 med att lämna sina svar. Så gick det alltså med det synbara försprånget.

Den 11 maj. LO beslutar att preliminärt säga ja till medlarbudet, som enligt kommissionen innebär en total löneökning på 6,8 procent.

På den offentliga sidan säger såväl löntagarorganisationerna som arbetsgivarna ja till medlarna. Här ligger nivåhöjningen, enligt kommissionen, på 7,3 procent. Alla stridsåtgärder på den offentliga sektorn avblåses.

7,3 mot 6,8. Enligt normalt sätt att räkna finns där en skillnad på 0,5 procent. Men enligt medlarna är detta två likvärdiga avtal.

De bägge medlingskommissionerna har utsatts för kritik och deras agerande har betecknats som ”tuvhoppning”, från att först ha lagt bud som låg så nära arbetsgivarparten som möjligt och därefter så nära löntagarsidan som tänkbart var.

Låt mig då till medlingskommissionernas försvar säga följande:

För det första. En löneuppgörelse som kan antas eller förkastas av endera parten i sin helhet är idag i Sverige ett så oerhört komplext system att ingen medlare ensam kan mäkta att formulera ett sådant dokument, inte ens med hjälp av goda bisittare. Kineseriet är enormt. Vad man i bästa fall kan åstadkomma är ”en skiss till en ram till en överenskommelse”.

För det andra. Regeringen omöjliggjorde först en lugn avtalsrörelse genom sin splittring inför folkomröstningen

och spelade därefter ut alla sina kort på ett bräde. Medlingskommissionerna ställdes inför den hart när omöjliga uppgiften att mäkla fred i en konflikt som dels var långt på väg, dels skulle kulminera natten efter 1 maj.

SAF säger nej till medlingskommissionens bud, men efter enträgen vädjan från regeringen accepterar även SAF medlarbudet. Fälldin meddelar strax efter kl 21.00 i TV att SAF har beslutat hörsamma regeringens vädjan att säga ja till budet. Därmed har LO och SAF träffat preliminär överenskommelse och alla pågående stridsåtgärder avblåses.

Man har efteråt bl a spekulerat över "vem i regeringen som tappade nerverna" och tillät dessa två för samhällsekonomin kostsamma uppgörelser. Min uppfattning är att Thorbjörn Fälldin efter det misslyckade försöket att få LO-SAP med på en bredare uppgörelse och ett förhandslöfte om nedlagda röster i riksdagen tappade intresset för konflikten. Huvudansvaret låg hos Rolf Wirtén som såg som sin uppgift att arbeta genom de båda medlingskommissionerna. Dessa i sin tur var inte utrustade med det faktamaterial och den expertis som skulle ha behövts för att de på egen hand snabbt skulle ha kunnat skriva ut en löneformel som låg mitt emellan parternas bud. Nu tog de i första vändan arbetsgivarbuden och plussade på dem svagt för att de skulle kunna tjänstgöra som "rambud". När detta inte gick vände sig kommissionerna till löntagarparterna och utarbetade liknande ramförslag efter att ha prutat på deras bud. Bägge medlingskommissionerna ansåg sig också länge bundna av formuleringarna i regeringens s k avtalspaket om "i stort sett oförändrade villkor". Men när de definitiva slutbuden lades var medlarna hårt pressade av regeringen att få ett snabbt slut på konflikten.

Den enda verkliga diskussionen i regeringen, mig veterligt, rörde hur mycket av avtalspaketet från den 27 mars som skulle tillåtas vara kvar. Enligt vad mig försports uttalade Mundebo starka betänkligheter över att t ex mat-

subventionerna skulle genomföras vid slutbud på 6,8 och 7,3 procent. Då – och endast då – ingrep Fälldin och förklarade att matsubventionerna absolut måste delas ut då matpriserna i annat fall skulle kunna komma att höjas så mycket att försäljningsbortfall drabbade Sveriges bönder.

Men trots de bägge stora uppgörelserna hade konfliktvågen inte ebbat ut.

Den 12 maj. Hamnarbetarförbundet tar ut sina 2 500 medlemmar i strejk. Hamnarbetarförbundet godtar inte LO-SAF-överenskommelsen och kräver 10 kr mer per timme. Förbundet strejkar också för rätt att teckna egna avtal.

Stuvareförbundet svarar med lockout mot Hamnarbetarförbundets medlemmar.

I första hand drabbas storstadshamnarna och hamnarna längs Norrlandskusten. Förutom att det direkta transportarbetet upphör drabbas produktionen vid flera arbetsplatser i landet.

Från den 12 maj kommer också förhandlingarna mellan PTK och SAF in i ett intensivare skede.

Den 13 maj. Sjöfolksförbundet vägrar ta tillbaka varslade stridsåtgärder trots att detta var en förutsättning för den centrala överenskommelsen. Sjöfolksförbundet hävdar att strejken inte gäller lönerna utan principen att av svenska rederier inhyrda fartyg skall ha svensk besättning. SAF avbryter med omedelbar verkan alla förhandlingar rörande tillämpningen av den centrala SAF-LO-verksamheten.

Den 14 maj. Sjöfolksförbundet återtar sitt strejkvarsel. Förbundsförhandlingarna återupptas.

Den 10 juni. Hamnarbetarförbundet ger upp och beslutar avblåsa den sex veckor långa hamnstrejken. I vissa hamnar fortsätter dock konflikten ytterligare någon tid. Förbundet har inte fått igenom något av sina krav – eget riksavtal och löneökning på 10 kr. LO och SAF har visat

att de tillsammans i saltsjöbadsavtalets anda kan ”ta itu” med utanförstående grupper på arbetarsidan. Någon lagstiftning av den typ statsrådet Petri tänkt sig behövdes inte för att få hamnarbetarna, som står utanför LO, tillbaka till sina jobb.

Men konflikterna har varit kostsamma för det svenska samhället.

Den 12 juni. PTK och SAF träffar tidigt på morgonen efter ett par dygns intensiv slutmangling uppgörelse om 1980 års löner. Avtalet, som innebär en total löneökning på 6,3 procent, berör omkring 400 000 tjänstemän och arbetsledare inom industri, handel och transport på den privata sidan. Liksom de båda tidigare träffade huvudavtalen mellan LO och SAF och på den offentliga sidan löper avtalet till den 31 december.

Senare samma dag varslar PTK-förbundet SIF om övertidsblockad vid vissa företag på SAF-området. Tvisten gäller bestämmelserna för beredskapstjänst. SAF svarar med att avbryta sina löneförhandlingar på hela PTK-området.

Den 17 juni. Hamnarbetarstrejken i Stockholm slut. 250 medlemmar av Hamnarbetarförbundet återgår till sina arbeten som legat nere sedan den 2 maj, då SAF inledde sin lockout.

Den 19 juni. SAF och SIF träffar uppgörelse om tillämpningen av bestämmelserna kring beredskapstjänst.

Den 23 juni. LO och SAF enas om att göra den preliminära överenskommelsen av den 11 maj definitiv. Ett sammandrag återfinns som *bilaga 21*.

4 Den svenska modellens uppkomst och förfall

Detta sade LO-ordföranden Gunnar Nilsson i sitt seder-mera så uppmärksammade tal vid Målarförbundets kongress **den 27 september 1979**:

”Det fanns en gång något som brukade kallas *den svenska modellen*. I den ingick att man trots starka sakliga motsättningar ändå samtalade med varandra utifrån maximen att det gällde att hederligt ge och ta. Trepartiregeringen började att rasera den här modellen, genom att mindre hederligt bara ta från löntagarna de pengar man räknat av i arbetsgivaravgifter. SAF har med sin valrörelse, där man tillsammans med borgarna misstänkliggjort fackets demokratiska ambitioner, fortsatt raserandet av den svenska modellen.

Jag har upprepade gånger varnat för den här utvecklingen. Ty enligt min mening har vår förmåga att talas vid över partsgränserna varit en av svensk ekonomis främsta tillgångar.”

Sommaren 1979 gav LOs pressenhet ut en stencil *Den svenska modellen – så kom den till, men vad blir det av den?* Den är författad av Elisabet Höglund och daterad juni 79. Där motsägs LO-ordförandens påstående att det var trepartiregeringen som inledde raseringen av den svenska modellen. Med utgångspunkt från LOs egen stencil skall jag här göra ett försök att förklara vad som inträffat, enligt min personliga mening. Jag vill inleda med att fästa uppmärksamheten på en intressant detalj. När Elisabet Höglund nu beskriver den svenska modellens uppkomst tillmäter hon personskiftet på posten som SAF-chef stor betydelse. I hennes förträffligt konkreta stencil heter det:

Det är värt att notera att arbetsgivarna länge hade kämpat vid högerns sida om att få till stånd lagar som reglerade konflikträtten. Hjalmar von Sydow som var direktör i Svenska Arbetsgivareföreningen 1907–1931 satt för högerpartiet i riksdagen. Han fanns med bland högermotio-

närerna. Han satt också med i andra lagutskottet och behandlade arbetsmarknadens lagstiftningsfrågor och förordade högerns uppfattning i överläggningarna.

Den militante von Sydow hade också gjort flera uttalanden mot arbetstagarparterna.

Detta skall man ha i minnet när man sedan kan iaktta hur arbetsgivareföreningens framtoning förändras. Sedan Hjalmar von Sydow 1931 efterträddes som arbetsgivardirektör av förre statssekreteraren Gustaf Söderlund ändrades klimatet.

I sin bok "Saltsjöbadsavtalet i historisk belysning" påpekar LO-mannen Ragnar Casparsson att man på arbetsgivarsidan efter von Sydows död inte längre hade samma intresse av att driva fram ingrepp mot arbetsmarknadsparterna med hjälp av lagstiftning. I själva verket uppfattades på LO-sidan Gustaf Söderlund som representant för ett nytt skede i arbetsmarknadsparternas relationer. LO-företrädarna kände inte längre igen de gamla arbetsgivarna. Att det verkligen hade skett en klimatförändring mellan parterna skulle också visa sig senare.

Man kan i detta perspektiv ställa sig frågan vad det betydde för utvecklingen av 1980 års avtalsrörelse till en storkonflikt att SAF hade en ny och otvivelaktigt mer militant ordförande i Curt Nicolin sedan 1976. Och som tillträtt samma år som Sverige återfick en borgerlig regering efter 44 år av socialdemokratiskt maktinnehav. Min personliga uppfattning är dock att det tyngst vägande skälet till att den svenska modellen upphörde att fungera var att den steg för steg övergivits av arbetarrörelsen – LO och SAP – medvetet eller omedvetet.

För att ge bakgrunden återvänder jag till LOs stencilerade sammanfattning:

Den 9 mars 1936 omtalade LO-ordföranden Albert Forslund inför landssekretariatet att han haft samtal med Gustaf Söderlund. Denne hade undrat om inte LO och SAF utan inblandning från statsmakterna borde ta upp och diskutera de frågor som politikerna diskuterat för att få till stånd överenskommelser direkt mellan parterna.

Forslund hade också underrättats om att SAF inte läng-

re var anhängare till tanken på att staten genom lagstiftning skulle ingripa på näringslivets område. Det gällde även näringslivets organisationer. SAF föredrog numera istället frivilliga överenskommelser. Både LOs och SAFs beslutande organ ställde sig sedermera bakom tanken på överläggningar.

Hur reagerade då socialdemokraterna i regeringen på LOs och SAFs beslut? Socialminister Gustav Möller hälsade initiativet med tillfredsställelse. Statsminister Per Albin Hansson förklarade i ett tidningsuttalande att han alltid ansett att de omstridda problemen på arbetsmarknaden borde lösas genom direkta förhandlingar och uttryckte även han sin tillfredsställelse över överenskommelsen.

Ändå finns det många som trott att socialdemokraterna i själ och hjärta inte var särskilt lyckliga över det beslut som LO och SAF tog. Socialminister Gustav Möller skulle t ex länge ha slagits för att få med en representant från regeringen i Saltsjöbadsförhandlingarna.

Man kan i detta sammanhang påminna om den förhandlingsmodell för överläggningar mellan arbetsmarknadens parter med direkt medverkan av regeringen som utvecklats i Norge inte minst genom medverkan av Det norske Arbeiderparti. I en debattartikel i DN den 31 maj 1980 skrev professor Nils Elvander bl a:

Den svenska konfliktösningsmodellen omtalas ofta i svensk debatt och propaganda inför utländsk publik som något enastående förnämligt, ett föredöme för andra länder som plågas av oro på arbetsmarknaden.

Som ett exempel på detta vill jag påminna om den rundresa i USA som dåvarande SAF- och LO-ordförandena Bertil Kugelberg och Arne Geijer företog i början på 1960-talet åtföljda av stassekreteraren Ernst Michanek som portföljbärare. Det var vid denna tidpunkt ingen hejd på ”hurra-va-vi-är-bra-mentaliteten” i Sveriges officiella framtoning!
Elvander skrev också vidare:

Denna självgodhet har väl blivit något mindre påfallande de senaste åren, men det finns fortfarande alltför mycket kvar av den. I den självprövning som förhoppningsvis nu

inleds av berörda parter bör man tänka på att den svenska modellen har sina begränsningar:

- Den är inte mera "demokratisk" än andra länders mera statsbestämda regelsystem (men ibland låter det så när den svenska debatten är som mest självgod).
- Den utgör ingen garanti mot politisering av en avtalsrörelse – det visar årets händelser.
- Den kan inte alltid förhindra lönekostnader som är oförenliga med samhällsekonomisk balans.

Det finns alltså all anledning att ta lärdom av andra länders erfarenheter, närmast då de nordiska grannländernas. Kanske vi kan ha något att lära av länder som i övrigt är så lika Sverige, även om staten där spelar en aktiv roll i konfliktlösningen som ter sig främmande för svensk tradition. Vi bör naturligtvis hålla fast vid grunddragen i den svenska modellen – parternas frihet under ansvar – därför att den i huvudsak fungerat väl. Men modellen behöver reformeras för att kunna bevaras.

I den här debattskriften vill jag gå två steg länge än Elvander *dels* genom att påstå att Sverige i praktiken redan övergivit den svenska modellen, *dels* genom att hävda att modellen lett till allvarliga kroniska brister i vårt parlamentariska system. Statsmakterna – regering och riksdag – och kommunerna har aldrig i Sverige tagit på allvar sin roll som *arbetsgivare*, definierat, analyserat och dragit konsekvenserna av denna roll. Istället har politikerna låtit sitt handlande ledas av en serie fraser som dessa:

Regeringen skall inte blanda sig i avtalsförhandlingarna.

Det är den konkurrensutsatta sektorn som skall vara löneledande.

De offentligt anställda måste ges kompensation för löneglidningen på den privata sektorn.

Politikerna tycks i Sverige aldrig frågat sig *vilka* avtalsförhandlingar det är som de skall avstå från att blanda sig i. Den offentliga sektorn omfattade vid sekelskiftet mindre än 5 procent av alla sysselsatta i landet. Vid slutet av

1930-talet då saltsjöbadsavtalet undertecknades låg motsvarande siffra kring 10 procent. Idag ligger den nära 35 procent. Ca 1,4 miljoner människor har stat och kommun som sin arbetsgivare. Det förefaller självklart att regering och riksdag inte bara måste blanda sig i de offentligt anställdas löneförhandlingar utan till och med ta huvudansvaret för dessa.

Agne Gustafsson, skrev den 5 juni 1980 i en Brännpunktsartikel i SvD bl a följande:

Mycket skulle vara vunnet om man alltjämt ville överge den horribla utgångspunkten att parterna på den offentliga sektorn består av jämbördiga parter som skall kunna göra upp oberoende av regering och riksdag. Reellt sett har det aldrig varit så. Det är ett skuggspel. Alla vet ju att regering och riksdag finns i bakgrunden såsom ansvariga för landets säkerhet och medborgarnas välbefinnande. Men det vore enklare om samhällsorganens ansvar tydligare klarlades i lag, så att staten inte skall behöva stifta speciallagar för att den egna förvaltningen ska kunna fungera.

Ser man problemen på detta sätt är den svenska modellen i detta avseende inte mycket att skryta med. Går man så till argumentet att den konkurrensutsatta sektorn skall vara *löneledande* tycks man a priori ha förutsatt att det finns ett avsevärt löneutrymme att fördela. Om det däremot, enligt regeringens bedömning, *inte* finns något samhällsekonomiskt utrymme för lönehöjningar bör det väl inte heller finnas några hinder för att regering och riksdag först av alla tar sitt ansvar och inför totalt lönestopp för de offentligt anställda.

Jag anser att det var bristande insikt om detta enkla faktum som var en av huvudorsakerna till storkonflikten 1980.

Löneglidningen är utan tvivel värd ett eget kapitel. Vad jag kort här vill påpeka är det orimliga i att upphöja löneglidningens snöbollseffekter till en del av den svenska modellen och en ofrånkomlig sanning. Vad är det som

säger att om byggnadsarbetare i Stockholm eller bilarbetare i Göteborg arbetar hårdare och förbättrar sina lönevillkor detta skall tas som intäkt för att alla lärare i landet eller alla officerare skall få högre lön?

Argumentet jag återkommer till, med innebörden att den svenska modellen upphört att fungera därför att landets ekonomi inte längre visar samma stadiga tillväxt som tidigare, anser jag bero på att man till begreppet *den svenska modellen* knutit de tre ovan citerade dogmerna. Jag vill här försöka linjera upp ett orsakssammanhang.

1. Under 1930-talets sista år gick SAP mer eller mindre motvilligt med på att LO tog initiativet och ledningen när det gällde att ekonomiskt förbättra arbetarklassens ställning i Sverige. Därav följde att LO svarade positivt på inviterna från SAF att genom förhandlingar undvika lagstiftning på området. Lägg därtill att LO, med viss rätt, ansåg sig förfoga över den ojämförligt effektivaste organisationsapparaten för att till lokal nivå föra ut centrala beslut och att det inom hela arbetarrörelsen fanns en djup misstro mot den statliga, och tidigare starkt borgerliga, offentliga förvaltningen.

2. Under två årtionden efter andra världskriget – perioden 1945–65 – förbättrades och fulländades detta förhandlingssystem. Och i mitten på 1960-talet ville man överföra samma system till den snabbt växande offentliga sektorn. De offentligt anställda gavs samma strejkrätt som fanns på den privata sidan. Men de som var först med att utnyttja denna rätt var de redan relativt privilegierade akademikerna. SAP tvingades överge sin tidigare princip om att avstå från lagstiftning eller hot om lagstiftning. 1971 var det åter dags.

3. På samma sätt som det under 1930-talet hade inträffat en omsvängning i attityderna inom arbetsgivarnas led medförde det sena 1960-talet en förändring inom svensk arbetarrörelse. Misstänksamheten mot den offentliga förvaltningen hade försvunnit i takt med samhällssektorns

tillväxt och i samband med att allt fler administrativa topposter fylldes av socialdemokrater. Kraven växte på hårdare statlig styrning av näringslivet och på vad som kallades en offensiv näringspolitik. Lagstiftning genomfördes på område efter område som tidigare varit föremål för förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter.

Grundförsättningarna på vilka den svenska modellen byggdes har alltså förändrats steg för steg. Men för att belysa detta krävs först en kort redovisning av vad det ursprungliga saltsjöbadsavtalet egentligen gick ut på, och jag återvänder till LOs stencil:

Den 22 maj 1936 samlades representanter för parterna för första gången i SAF-lokalerna i Stockholm. Efter det andra sammanträdet den 30 juni beslöt man att kalla sig *Arbetsmarknadskommittén*. Två och ett halvt år senare, den 20 december 1938, kunde huvudavtalet mellan LO och SAF undertecknas i Saltsjöbaden. Då hade arbetsmarknadskommittén haft 15 sammanträden.

Det huvudavtal som träffades i Saltsjöbaden består av 5 kapitel med följande innehåll:

1. Arbetsmarknadsnämnden

Enligt första kapitlet i avtalet ska den s k arbetsmarknadsnämnden inrättas. Den ska vara en central förhandlingsinstans mellan LO och SAF. I denna ska uppkomna tvistefrågor handläggas. Det gäller bl a uppsägning av avtal och permittering, konflikter som berör samhällsviktiga funktioner, tolkning och tillämpning av huvudavtalets bestämmelser om begränsning av de ekonomiska stridsåtgärderna samt frågor av allmän eller större betydelse för arbetsmarknaden. I frågor som gäller begränsning av stridsåtgärder fungerar arbetsmarknadsnämnden som skiljenämnd.

Den funktionen har nämnden bara haft vid ett fåtal tillfällen bl a i samband med 1980 års storkonflikt. Då skulle nämnden avgöra om Transportarbetarförbundets blockad mot oljeleveranserna var samhällsfarlig. Nämnden kunde inte enas utan blockaden utlöstes.

Arbetsmarknadsnämnden skulle vara paritetiskt sammansatt, dvs med lika många ledamöter från vardera parten, tre från var organisation.

2. Regler för enhetlig förhandlingsordning

Huvudregeln enligt förhandlingsordningen går ut på att ingen tvist får hänskjutas till arbetsdomstolen förrän den har prövats i förhandlingar både på lokal och central nivå. Stridsåtgärder får heller inte vidtas innan dess. I kapitel 2 anges hur lång tid parterna har på sig att kräva central förhandling, hur lång tid som får gå från det ögonblick förhandling begärts till dess den ska påbörjas etc. Varseltiden för stridsåtgärder regleras också i detta kapitel.

3. Föreskrifter för tillvägagångssätt vid uppsägning och permittering

Här finns den omstridda frågan om arbetsgivarens rätt att fritt anställa och avskeda arbetare (enligt § 23 i SAFs stadgar som tillkom efter den s k decemberkompromissen 1905 i utbyte mot att arbetsgivarna medgav föreningsrätt för arbetarna). I huvudavtalet står att vid uppsägning från anställning som varat minst ett år ska arbetsgivaren underrätta arbetstagarparten minst en vecka före uppsägningen (eller meddelandet om permittering). Arbetsgivaren åläggs alltså att varsla om uppsägning eller permittering. Varseltiden kan dock bli kortare om omständigheterna kräver det. Om arbetsgivaren eller arbetstagarparten kräver förhandling eller samråd om uppsägningen/permitteringen ska sådant samråd ske.

Härmed infördes för första gången ett stadgande om s k primär förhandlingsskyldighet. Saltsjöbadsavtalet kom därmed aldrig att innehålla formuleringarna i § 23 i SAFs stadgar. Däremot fanns paragrafen kvar i stadgarna och i många kollektivavtal. Dessutom hade en dom i AD 1932 knäsatt principen om arbetsgivarens rätt att fritt förfoga över sin arbetskraft.

4. Begränsningar av ekonomiska stridsåtgärder

Bestämmelserna i detta kapitel ansluter sig i stor utsträckning till en regeringens proposition från 1935. Begränsningen avser främst stridsåtgärder som drabbar tredje man.

5. Samhällsfarliga konflikter

I femte kapitlet regleras skyldigheten för parterna att pröva stridsåtgärder där skydd för allmänt intresse kan finnas. Prövningen ska ske i arbetsmarknadsnämnden.

Det står klart, heter det vidare i LOs stencil från sommaren 1980, att det i samband med saltsjöbadsförhandlingar-

na fanns ett starkt intresse hos SAF-ledningen att försöka åstadkomma frivilliga överenskommelser med LO om de frågor som under en lång följd av år hade varit föremål för borgerliga riksdagsmotioner, utredningar och kommittébetänkanden. Detta intresse är framför allt knutet till den nya generationen av SAF-ledare som trädde fram på scenen efter "höken" Hjalmar von Sydow.

Enligt min mening växte den svenska modellen fram ur en tradition som gick längre tillbaka i tiden. Växlingen vid makten inom SAF innebar bara att denna tradition kunde tas tillvara. Detta är viktigt att ha i bakhuvudet när man analyserar dagens situation. Man måste då fråga sig vilka traditioner och vilka djupt invanda positiva krafter det finns att ta tillvara i dag.

Jag vill här försöka spåra ursprunget till den unika svenska modellen genom att påstå följande:

- Svensk arbetarrörelse, kanske genom ett starkt inflytande från arbetarna på gamla bruksorter, övertog mer av det gamla skråväsendets anda än arbetarrörelserna i tidigare industrialiserade länder som Storbritannien. I såväl England och Frankrike som i Tyskland måste både liberaler och socialister börja kampen för bättre arbetsbetingelser med att beivra barnarbete, tunga arbetsuppgifter för kvinnor och allmänt vidriga arbetsförhållanden. Och med ringa stöd från flertalet arbetare. Genom den tidiga industrialiseringen hade indelningen i t ex mästersmeder, gesäller och lärlingar redan sopats bort. I Sverige fanns ännu något av denna indelning kvar när arbetarna började organisera sig på många av de bruksorter som sedan blev stödjepunkter för svensk arbetarrörelse. LO och SAP kunde byggas upp kring en kärna av kvalificerade yrkesarbetare och en viss restriktivitet iakttogs innan nya medlemmar släpptes in i den inre kretsen av yrkesmän. En självpåtagen kontroll utövades av äldre kollegor över nya inom facket.

- Genom starka inslag från provinsen, där det sedan länge fanns en sund skepsis mot försöken att styra landet centralt från Stockholm, kom svenska arbetarledare att inta en mycket kritisk attityd mot förslag att genom lagstiftning och statliga institutioner stärka arbetarnas ställning vis-à-vis arbetsgivarna. Denna skepsis mot lagstiftning och centrala statliga institutioner tog sig bl a uttryck i en tvekan från SAPs och LOs sida att med riksdagens hjälp genomdriva reformer som det var praktiskt möjligt att få igenom på annat sätt t ex genom fackliga förhandlingar. Det tycks också inom den svenska arbetarrörelsen länge ha funnits en känsla av att effektiviteten blev större om arbetarnas intressen bevakades av fackliga representanter, då fortfarande oftast genom frivilliga arbetsinsatser på egen tid, än genom officiella myndigheter.

Det bör i detta sammanhang påpekas att det troligen varit möjligt för de svenska socialdemokraterna att med bistånd från frisinnade och liberaler mycket tidigt driva igenom en radikal lagstiftning som på ett avgörande sätt skulle ha kunnat reglera förhållandena på den svenska arbetsmarknaden. Redan *innan* SAP hade möjlighet att nå den politiska makten hade, av allt att döma, svensk arbetarrörelse valt att gå den fackliga förhandlingsvägen, även om det beslutet aldrig formellt hade tagits. Den djupa skepsis mot lagstiftningsåtgärder som måste ha funnits där – och som ofta förvånade och irriterade radikala liberaler – tycks inte på allvar ha övergivits förrän under 1960-talet.

Som en tredje förklaring till den svenska modellen – som indirekt även förklarar något av riksdagens oförmåga att tackla komplicerade ekonomiska problem – vill jag även se den svenska arbetarrörelsens ansträngningar att inom ramen för en fungerande marknadsekonomi bygga upp en konsument- och löntagarstyrd organisation för produktion och distribution av varor och tjänster. Jag tänker

då på KFs vittförgrenade verksamhet, på försäkringsbolaget Folksam, Reso, HSB, Riksbyggen, BPA m fl. Det fanns ett ointresse från SAP för statlig ekonomisk aktivitet i detaljerad skala. Typiskt är att då krav restes på ett förstatligande av oljehandeln bildades det kooperativa OK. Först under borgerliga regeringar har Sverige fått ett expansivt statligt oljebolag, Svenska Petroleum.

Endast genom ett försök till analys av den svenska modellens bakgrund och utveckling kan man se varför påståendet att denna modell nu är död äger sin riktighet, och varför Sverige måste söka en ny handlingsmodell om landets invånare åter vill njuta de frukter som en lugn och stabil arbetsmarknad ger.

Vid ett samtal under det sena 1960-talets rekordår sade dåvarande LO-ordföranden Arne Geijer till mig bl a med hänsyftning till den då mycket positiva ekonomiska utvecklingen: ”Detta kan inte pågå i evighet. Sveriges välfärd bärs nu upp av 50-åriga metallarbetare som sätter en ära i att jobba hårt och samvetsgrant och som aldrig firat en enda dag från jobbet.”

Uttalandet återspeglar något av de tre grundförutsättningarna för den svenska modellen:

1. Medan sammanhållningen inom t ex den brittiska arbetarrörelsen på gräsrotsnivå i hög grad berodde på den övertalningsförmåga och det mått av disciplin som enskilda fackföreningsledare, s k shop stewards, kunde mobilisera, kunde svenska fackföreningsledare vända sig till och vid behov mobilisera en hel grupp ”gamla mästare” på en och samma ort. Det är här som jag anser att det positiva arvet från skråväsendet kommer in.
2. Medan arbetarna i t ex Frankrike redan på 1930-talet använde sin politiska makt för att lagstiftningsvägen förbättra sin position på arbetsmarknaden avstod den svenska arbetarrörelsen frivilligt från denna utväg. I stället demonstrerade den svenska landsorganisationen med all önskvärd tydlighet att den ansåg sig betydligt *effektivare*

än regering och riksdag när det gällde att tillvarata sina medlemmars intresse. I motsats till många andra demokratiska västländer, t ex USA, fick Sverige aldrig någon lagstiftning om minimilöner.

3. SAP var den politiska delen av den svenska arbetarrörelsen, men organisatoriskt den svagare. Hos LO fanns tydligen tidigt stark misstänksamhet mot statliga företag, institutioner och organ – en misstänksamhet som inte släppte fastän SAP kom till makten. Det fanns t ex hos LO en tendens att behandla alla företag och deras ledningar lika vare sig de var statligt, kooperativt eller privat ägda. Under mer än 40 år vid makten måste SAP, under lång tid personifierat av finansminister Gunnar Sträng, uppfattat som sin huvuduppgift att se till att den svenska blandekonomin fungerade så gnisselfritt som möjligt. Ett gott bevis är Strängs eget talesätt: ”Man slaktar inte den ko man mjölkar!”

Under hela denna epok förvisades riksdagen till rollen som transportkompani. Det är oundvikligt att detta kommit att återspeglas i rekryteringen av ledamöter.

Man kan spekulera över hur den svenska riksdagen kunnat godta denna passiva roll att bara traska patrull i hälarna på en allt mäktigare fackföreningsrörelse och samtidigt som arbetsgivare för de offentliganställda endast följa SAF.

I motsats till förhållandena i våra nordiska grannländer, där de folkvalda direkt lagt sig i avtalsrörelserna, har de svenska riksdagsledamöterna sedan 1930-talet nogsamt undvikit detta. Men det har inte alltid varit så.

Kring sekelskiftet fördes en ständig debatt i riksdagen och i pressen om hur man genom olika lagstiftningsåtgärder skulle komma till rätta med konflikter och tvister på arbetsmarknaden. Denna debatt fick extra kraft under och efter storstrejken 1909.

Redan 1910 lade den dåvarande högerregeringen under Arvid Lindman fram förslag om en rad lagar som skulle

garantera arbetets frihet – dvs rätten att ta de jobb som bjöds och agera strejkbrytare. Vidare föreslogs lagar om kollektivavtal och om en särskild domstol som skulle handlägga arbetstvister.

LO motsatte sig förslagen som uppfattades som helt dikterade av arbetsgivarnas intressen och som en hämnd mot fackföreningarna för deras agerande under storstrejken. Förslagen avvisades av riksdagen både 1910 och 1911, då de upprepades, bl a till följd av starkt motstånd från liberalerna.

Men debatten fortsatte och nya propositioner och motioner lades på riksdagens bord. 1928 kom åter ett regeringsförslag om inrättandet av en arbetsdomstol och om kollektivavtal. Riksdagens lagutskott tillstyrkte förslaget.

I den tidigare flitigt citerade beskrivningen av bakgrunden till den svenska modellen skriver LO:

Förslagen väckte på nytt skarp kritik både från de fackliga representanterna och från socialdemokraterna i riksdagen. Hela arbetarrörelsen protesterade. Lagen skulle totalt spoliera fackföreningsrörelsens gamla strävan att reglera arbetsmarknadens intressetvister genom förhandlingar, sas det. I en socialdemokratisk motion beskrevs förslaget som ett första steg på vägen mot en lagstiftning som ingrep i arbetsmarknadsparternas fria ställning. Enligt motionerna var en lagstiftning fel väg att gå eftersom parterna på arbetsmarknaden reellt inte var likställda så länge inte arbetarna ägde reproduktionsmedlen utan var beroende av kapitalägarna. Kapitalägarnas privilegierade ställning bidrog till att skärpa motsättningarna och försvåra fredliga uppgörelser. Motsättningarna mellan arbete och kapital skulle aldrig kunna upphävas genom lag. Det var en illusion att tro att arbetsfreden kunde tryggas genom tvångsåtgärder.

Man kan här göra en liten reflexion kring vad denna traditionellt hårt fördömande attityd mot tvångsåtgärder kan ha betytt då SAP-ordföranden Olof Palme med hetta avvisade Fälldins kontakter före storkonflikten 1980, kontakter

som, enligt Palme, gick ut på att riksdagen skulle anta en ”tvångslag”. Utan tvivel slog Palme an en sträng som måste ha väckt minnen och associationer hos en äldre generation socialdemokrater och hos historiker.

Genom att tala om ”tvångslag” påminde Palme om det sena 1920-talets stora politiska strid. När förslaget om inrättande av AD och om kollektivavtal kom upp i riksdagen betecknade LO-representanterna Arvid Thorberg och Edvard Johanson lagen som en slavlag. Men samtidigt gick den tidigare nämnde arbetsgivarchefen Hjalmar von Sydow, riksdagsman för högern, upp och sa att det behövdes en lag som gjorde det möjligt att ställa fackföreningarna till svars för sina aktioner.

Protesterna växte och den 22 maj 1928 utlyste LO generalstrejk. Men lagförslaget vann majoritet både i första och andra kammaren och de nya lagarna om arbetsdomstol och kollektivavtal trädde i kraft den 1 januari 1929.

LOs stencil:

Under flera år framåt fanns det på LO-håll stark motvilja mot de här båda lagarna. Den var till och med så stark att många pläderade för att arbetarrepresentanterna inte skulle nomineras till AD. Till 1931 års LO-kongress inkom motioner om detta. Motionerna avvisades dock eftersom det visat sig att AD utnyttjats av arbetarna under de två år den funnits till. Till 1936 års LO-kongress inkom åter motioner om att kollektivavtalslagen skulle upphävas och AD avskaffas.

Man kan notera att denna starka motvilja mot lagar på arbetsmarknadens område fanns kvar inom LO trots att den politiska makten innehades av en regering som stödde sig på arbetare och bönder. LO skriver vidare:

Per Albin Hanssons inställning till lagstiftning i olika arbetsmarknadsfrågor är något oklar. Dock uttalade han sig vid flera tillfällen negativt om lagstiftning. I riksdagen 1934 hade han varnat för att lagstiftning som skulle begränsa arbetsmarknadsparternas frihet skulle kunna göra mera skada än nytta. I ett demokratiskt samhälle borde även

frågor rörande arbetsfreden kunna lösas i samförstånd, menade Per Albin Hansson. Skedde inte det skulle en lagstiftning som tillkommit för att främja arbetsfreden kunna leda till skärpta motsättningar och ännu allvarligare stridsåtgärder. Han påpekade också att statsmakterna i flera årtionden hade uppmärksammat arbetsfredsfrågorna men att inga samlande lösningar hade nåtts. Han nämnde t ex att förslag hade framförts om obligatorisk skiljedom vid samhällsfarliga konflikter, förstärkt medlingsförfarande, skydd för tredje man, beredskapslagstiftning mot vissa arbetsinställelser m m.

I remissdebatten vid 1937 års riksdag förklarade statsminister Per Albin Hansson att samhället visserligen hade rätt till kontroll över den ekonomiska makt som fackföreningsrörelsen representerade. Men han ville ändå inte vara med om att lagstifta när det inte var nödvändigt.

Regeringen av socialdemokrater och bondeförbundare hade inga som helst planer på lagstiftning. De förhandlingar som ledde fram till saltsjöbadsavtalet 1938 hade redan börjat. Den svenska modellen höll på att födas.

Sverige var fram till mitten på 1930-talet ett av världens mest konfliktdrabbade länder. Vad var det då som hände i svenskt näringsliv under 1930-talets senare hälft?

Under och efter 1980 års konflikt framfördes gång efter annan ett argument som i korthet gick ut på följande: *Sverige befinner sig i ekonomisk kris sedan oljeprishöjningarna 1973–74 och den våldsamma kostnadsstegringen i landet 1975–76. Den gemensamma kakan har slutat växa. Det finns mycket mindre eller ingenting alls att fördela – därför fungerar inte längre den svenska modellen.*

Jag anser att det argumentet inte håller vid en närmare granskning. Man bortser nämligen därvid från tre, enligt min mening avgörande faktorer:

För det första. Den svenska modellen föddes inte som frukten av ständig tillväxt utan som resultatet av en allmän trötthet på strejker och lockouter, den föddes inför hotet om lagstiftning och tvångsåtgärder och under ett starkt

politiskt tryck. Medan saltsjöbadsförhandlingarna pågick motionerade dåvarande högerpartiet bl a om förbud mot vakthållning vid blockerade arbetsplatser och mot samhällsfarliga strejker. Flera av förslagen upprepades vid riksdagarna 1937, 1938 och 1939 – dvs till och med efter det att saltsjöbadsavtalet slutits.

För det andra. Den kaka som arbetsmarknadens parter började fördela enligt den svenska modellen var en nästan mikroskopisk brödsmula jämfört med den jättefranska som skars upp våren 1980. Och även om tillväxten under en stor del av efterkrigstiden varit rekordartad har den ingalunda varit så stadig, jämn och problemfri som den unga och gröna politikergenerationen tycks tro. Det har faktiskt förekommit kriser förr som lösts enligt det beprövade receptet.

För det tredje. Det finns hos arbetsmarknadens parter och hos den breda allmänheten en djup insikt om att den gemensamma kakan blir ännu mindre genom en omfattande konflikt. Benägenheten att strejka har alltid varit svagare i ekonomiskt hårt pressade lägen. Och även om en svag konjunkturuppgång var rådande på senvintern och under våren 1980 hade landet ingalunda ett ”konfliktklimat”. Det finns en gammal tes att konflikter drivs fram *antingen* av kraftigt förväntade vinster *eller* av helt oacceptabla förhållanden. Man brukar tala om *profitstrejker* eller *protest-strejker*.

Enligt LOs statistik berördes 668 000 medlemmar, inräknat 16 500 LO-medlemmar på den offentliga sidan. Av dessa var ca 563 000 lockoutade av SAF. Antalet lockoutade arbetare var något mindre än vad SAF från början räknat med. Det berodde på att företagen själva fick avgöra vilka grupper de ville undanta från lockouten för att kunna hålla en del av produktionen igång. Samtidigt undantogs vid många arbetsplatser åtskilliga arbetare för s k skyddsarbete.

Det fanns, trots allt, en allmän känsla av att konflikten

inte skulle tillåtas bli långvarig och många företag ville tydligen hålla en hög beredskap för att snabbt kunna återuppta arbetet i full skala. I allmänhet varade också konflikten på den privata sidan bara 6–7 arbetsdagar, dvs den 2 till 11 maj, i vissa fall t o m den 12 maj 1980.

Detta är en debattskrift. För att åstadkomma debatt i dagens lomhörda Mediasverige måste man, tyvärr, allt som oftast hårdra och förenkla sina teser. Min första tes är:

Den svenska modellen finns inte längre därför att svensk arbetarrörelse övergivit den. Det är ett förlopp som skett gradvis och ibland slumpartat. I dag finns inga av de grundförsättningar på vilka modellen byggdes.

Min andra tes:

Den svenska modellen gav under mer än tre årtionden lugn och stabilitet åt den svenska arbetsmarknaden men den ledde också till en kraftig urholkning av det parlamentariska systemet. Serien av sammanhängande beslut – löner-priser-kompensation-incitament – fattades vid överläggningar mellan arbetsmarknadens parter på Blasieholmen snarare än i riksdagen. Detta kom att gälla även den sektor av Sveriges ekonomi där riksdagen var huvudman – statens roll som arbetsgivare blev att följa SAF.

Min tredje tes:

Den svenska modellen har lett till svårartad självklyvning hos svenska politiker i frågor som rör arbetsmarknaden. Det finns i Sverige, i motsats till våra närmaste nordiska grannländer, ett närmast vidskepligt tabu för riksdagsmän att öppet diskutera inkomster och förmåner i samhället. Längre kan knappast den förträngningsprocess gå som inleddes på 1930-talet.

För att ge ett exempel:

Den 27 mars gav regeringen en presskonferens, som berättats i översikten dag för dag, vid vilken presenterades ett 6-punktsprogram (*bilaga 7*), där det hette: ”Avgörande för att programmet skall kunna genomföras är att arbets-

marknadens parter träffar avtal på i stort sett oförändrade villkor."

Resultatet av avtalsrörelse och konflikt blev som bekant långt ifrån *i stort sett oförändrade villkor*. När medlarnas slutbud utan längre tvekan godtagits av stat och kommun uppstod till yttermera visso en förvirrad debatt om någon av regeringens företrädare "godkänt" detta slutbud och varför ekonomiministern vid något tillfälle låtit antyda att han ansåg det för högt.

Vilka är arbetsmarknadens parter? Vem är den statsanställdes verkliga motpart? Är det generaldirektören för statens arbetsgivarverk? löneministern? ekonomiministern? budgetministern? statsministern?

Jag anser att mot bakgrund av det övriga innehållet i regeringskommunikén den 27 mars samt med tanke på att den svenska statsbudgeten redan då beräknades visa ett underskott på drygt 55 miljarder kr budgetåret 1980–81 det egentligen bara fanns en enda vettig åtgärd för regeringen att föreslå, nämligen:

ett flerårigt lönestopp för alla stats- och kommunalanställda!

Vid månadsskiftet augusti–september 1980 hölls urtima riksdag för behandling av ett regeringsförslag om en höjning av mervärdeskatten med 1,9 procentenheter samt höjning av vissa punktskatter. Hur många av riksdagens 349 ledamöter är övertygade om att en höjning av momsen med knappa 2 procent på något avgörande sätt förändrar de allvarliga balansproblem som landet brottas med? Vad blir det faktiska resultatet av denna urtima riksdag förutom ökade traktamenten till ledamöterna själva samt ökad efterfrågan på prislappar och högre kostnader i detaljhandeln för ommärkning av varor? Vem utvärderar regeringens påfund och riksdagens beslut?

Slutsatsen av mina tre teser är att betydande ekonomisk kompetens genom *den svenska modellen* aldrig tillförts riksdagen utan hamnat hos SAF, LO och TCO samt vissa

andra stora organisationer som var och en har alla detaljkunskaper inom sitt gebit.

Genom att de avgörande ekonomiska besluten i över fyra årtionden nu legat *utanför* riksdagen har också kraven på och kompetensen hos riksdagens ledamöter ständigt sjunkit. Då riksdagen tvingats ta övergripande ekonomiska beslut med stora följdverkningar har de oftast blivit katastrofalt felaktiga – Hagaöverenskommelserna – eller i bästa fall verkningslösa – den urtima riksdagen 1980.

Enda utvägen ur Sveriges nuvarande dilemma anser jag vara en omfattande förvaltnings- och författningsreform som ökar riksdagens kompetens i ekonomiska frågor. Men även om en sådan förvaltningsreform är nödvändig på längre sikt kommer den att ta lång tid att genomföra. Troligen måste Sveriges ekonomiska kris ytterligare förvärras innan allmänheten kommer till insikt om att grundfelet finns i vår nuvarande förvaltning.

Något cyniskt kanske man kan säga att det ur ett längre tidsperspektiv vore bäst för Sverige om landet de närmsta åren fick uppleva ytterligare en serie svåra konflikter och störningar på arbetsmarknaden så att denna insikt spred sig snabbare. Men för de enskilda medborgarnas skull är det ändå önskvärt med successiva reformer och åtgärder som på kort sikt rättar till de värsta missförhållandena, samtidigt som mer grundläggande förändringar förbereds.

För att man skall kunna genomföra sådana reformer och undanröja riskmomenten för omfattande konflikter krävs en mycket grundlig analys av hur förutsättningarna för den svenska modellen förändrats genom åren. Det räcker inte med att man på gängse politikervis med en drucken papegojas envishet upprepar en serie slagord.

En sådan analys måste, enligt mitt förmenande, innehålla tre huvudmoment:

1. Lagstiftning kontra förhandlingsutrymme.
2. Politisk makt kontra fackligt inflytande.
3. Löner kontra övriga arbetsbetingelser som kort och

bekväm arbetstid, lång semester, dolda förmåner etc.

Då Sverige vid tiden för saltsjöbadsavtalet fick lagstadgad semester på två veckor innebar det förvisso att stora grupper i samhället för första gången fick åtnjuta längre, betald ledighet. Men för de redan då *förmånsledande* grupperna i samhället, t ex lärare, präster, jurister m fl, hade denna semesterlagstiftning ringa betydelse. Längre semester än lagstadgade två, tre och sedermera fyra veckor utgjorde sedan i närmare fyra årtionden *ett förhandlingsbart utrymme*. När den första helt borgerliga regeringen på 44 år, trots behovet av ekonomiska åtstramningsåtgärder, stod fast vid givna vallöften och införde fem veckors laglig semester eliminerades detta förhandlingsutrymme praktiskt taget helt från hela arbetsmarknaden med undantag av vissa förmånsledande grupper som fanns redan på 1930-talet.

Då det gäller den tidigare så omstridda paragraf 23, eller paragraf 32 som den också kallats, om arbetsgivarens rätt att ensam leda och fördela arbetet, kan man notera en liknande utveckling. LO skriver i sin tidigare citerade stencil:

> Ser man på arbetsgivarnas agerande i saltsjöbadsförhandlingarna – framför allt när det gällde frågan om § 23 – så var SAF uppenbarligen beredda att göra eftergifter gentemot LO:s krav på att inskränka § 23 hellre än att vägra och därmed driva fram en lagstiftning. En socialdemokratisk regering skulle inte bli sen att lagstifta bort § 23 om LO började ställa krav på det.

Detta gäller alltså läget under 1930-talets sista år. Som jag tidigare framhållit var det redan då möjligt för den svenska arbetarrörelsen att välja lagstiftningsvägen, den väg som man slog in på under 1970-talet. LO skriver:

> Om man vill uttrycka saken mycket drastiskt skulle man rentav kunna säga att den svenska modellen egentligen upphörde redan i början av 70-talet när de första arbetsmarknadslagarna kom. De krav på reformer som LO ställ-

de kunde inte lösas med avtal direkt med SAF. De fria överenskommelsernas tid var förbi, i varje fall vad gällde frågor utanför de rena lönefrågorna och anställningsvillkoren. Den socialdemokratiska regeringen och riksdagen ingrep.

Därmed hårdnade på nytt klimatet mellan parterna på arbetsmarknaden. SAF började också göra uttalanden som lät allmänheten och motparten förstå att även SAF ämnade agera mera politiskt i fortsättningen. Klarast till uttryck kom detta vid 1977 års SAF-kongress där man tog beslut om att gå in i samhällsdebatten på ett helt annat sätt än tidigare. SAF igångsatte också en starkt utåtriktad kampanjverksamhet. Samtidigt har SAF på senare tid alltmer börjat visa ambitioner att överta det ansvar för samhällsekonomin som rätteligen ankommer på den sittande regeringen. Det har visat sig inte minst i 1980 års avtalsförhandlingar där SAF använt bristerna i samhällsekonomin som de hårdaste argumenten mot löneökningar.

Det kan antingen ses som ett tecken på att SAF nu tagit steget fullt ut och betraktar sig som en politisk organisation med politiskt ansvar. Det kan också ses som en misstroendeförklaring mot de regeringar som styrt Sverige de senaste åren och under vars tid samhällsekonomin undergått en märkbar försämring.

Utan att skriva under på LOs tolkning av SAFs agerande vill jag påpeka att det faktiskt var under socialdemokratiska regeringar som regering och riksdag tilldelades rollen *att som arbetsgivare bara följa SAF*. Det var under socialdemokratiska regeringar som slagordet präglades om att den konkurrensutsatta sektorn skulle vara löneledande (utan analys av om detta gällde även då det inte längre fanns någon växande kaka att fördela).

Bara två gånger, 1966 och 1971, har socialdemokratiska regeringar spelat en aktiv arbetsgivarroll genom hot om lagstiftning mot akademikernas stridsåtgärder.

Det är också nödvändigt att påpeka att lagstiftning av typ fem veckors semester, rätt till ledighet för barntillsyn, rätt till anställningstrygghet (Åmanlagarna) och om medbestämmande (MBL) m fl *minskar* det totala förhandlings-

bara utrymmet. Minskat förhandlingsutrymme leder ofrånkomligt på sikt till svagare fackliga organisationer.

Enligt mitt förmenande måste man se den debatt om löntagarfonder som nu drivs av LO som *ett försök att kompensera det fackliga förhandlingsutrymme som lagstiftats bort under 70-talet*.

Jag anser att den debatt som fördes under våren och sommaren 1980 om "politiseringen" av avtalsrörelsen var bisarr. Som jag sökt leda i bevis finns det ingen gräns mellan *politiska* och *fackliga* beslut. Rader av politiska beslut om lagar, offentliga anslag etc påverkar i hög grad den fackliga verksamheten på området, i lika hög grad som fackliga överenskommelser påverkar de politiska förutsättningarna. Men som LO påpekar i sin stencil har 1970-talets våg av lagstiftningsåtgärder på arbetsmarknadens område lett till att det bara återstår lönerna att förhandla om. Uppstår då en situation där det inte ges utrymme för löneökningar finns det alltså ingenting att förhandla om.

Lägg till detta att den gamla stammen av 50-åriga metallarbetare, med Arne Geijers ord, nu passerat de 60. LO kan inte längre räkna på stödet av en stor skara trogna, yrkesmedvetna socialdemokrater besjälade av skråanda och plikttrohet. Det svenska fackliga arbetet utförs i växande grad, på av arbetsgivarna betald tid, av en liten grupp heltidsanställda ombudsmän. Endast en liten procent av alla svenska löntagare deltar i facklig verksamhet. Kontakten med medlemmarna är dålig, det visar undersökningar som gjorts både inom LO och TCO. Stora konflikter skapar en anda som bevisligen bättrar på detta missförhållande.

Huvudtanken bakom saltsjöbadsavtalet var att skapa fred på den svenska arbetsmarknaden, och detta förutsatte att det hos alla parter fanns en vilja till att åstadkomma och upprätthålla denna fred. Hela avtalet bygger på den förutsättningen. Men saltsjöbadsavtalet och den svenska modellen byggde också på en allmän balans. Om man stude-

rar hur avtalet kom till ser man hur förmån byttes mot förmån, eftergift mot eftergift. Men det var inte bara en balans mellan LO och SAF. Man kan också säga att avtalet var en månghörning som balanserades också mot regeringskrav och mot förhållandena på den offentliga sektorn, som då fortfarande var förhållandevis liten.

Sänkta krav på lagstiftning gav ökat förhandlingsutrymme. Ökat förhandlingsutrymme gav starkare fackföreningar. Starkare fackföreningar gav möjlighet till bättre disciplin och mindre risk för vilda strejker. Garanterad fred på arbetsmarknaden sänkte i sin tur kraven på lagstiftning och gav tryggare jobb ur ett större perspektiv.

Löntagarnas oinskränkta rätt att organisera sig motsvarades av arbetsgivarnas rätt och skyldighet att leda arbetet, men gjorde det också möjligt för LO att driva en solidarisk lönepolitik. Samhörighetskänslan hos löntagarna var starkare med hela den fackliga rörelsen än med enskilda företag. Och om ett företag inte kunde betala avtalsenliga löner fick det slås ut från marknaden. Om MBL funnits hade 50- och 60-talens stora rationaliseringar inom t ex textil, konfektion, skor m fl branscher knappast varit möjlig, i varje fall inte i den raska takt med vilken de skedde.

Regler lades fast om hur varsel och permitteringar skulle ske, men det gavs rikligt utrymme för förändringar. Den svenska fackliga rörelsen motarbetade aldrig rationaliseringar på det sätt som skedde i många andra länder. Otrygghet inom det privata näringslivet kompenserades i många fall genom ett högre löneläge. Den första knäcken fick den svenska modellen troligen redan på 1950-talet när anställda i offentlig tjänst, som då ansågs mycket tryggare och där effektivitetskraven var lägre, krävde kompensation för löneförbättringarna på den privata sidan. Och kanske kan man förklara varför LO övergav den svenska modellen med den offentliga sektorns snabba tillväxt.

Men, som tidigare framhållits, innebar den svenska mo-

dellen allvarliga svagheter:

1. Staten och kommunerna, regeringen och riksdagen tilldelade sig en passiv roll som arbetsgivare. Insikten och kunnandet om förhållanden på arbetsmarknaden byggdes upp steg för steg i LOs och SAFs kanslier och i fackförbunden samtidigt som hela avtalskomplexet byråkratiserades in absurdum. En vanlig löntagare kan numera inte räkna ut sin egen lön utan hjälp från ombudsmän och personalorganisationer.

2. Då den offentliga sektorn växte sig stor försökte regeringen, föga framgångsrikt, att överföra den svenska modellen även till denna del av landets ekonomi. Men då regering och riksdag, främst genom sektoriseringen av förvaltningsapparaten, saknade förmåga att uppträda som välorganiserad arbetsgivarpart blev resultatet snarare att det var förhållandena inom den offentliga sektorn som kom att påverka den gamla svenska modellen. Detta utlöste en lagstiftningsmekanism som förstörde den balans hela modellen var uppbyggd kring.

3. Landsorganisationen lyckades aldrig driva sin solidariska lönepolitik till att omfatta alla grupper i samhället. Detta visades klarast vid konflikterna 1966, 1971 och 1980 men döljer sig också bakom LO-SAPs motstånd mot indexreglerade skatteskalor. Man sätter sin tillit till att inflationen skall göra något av det jobb som fackföreningsrörelsen inte mäktat.

Den svenska modellen är död. Det tjänar knappast något till att försöka vrida klockan 45 år tillbaks i tiden. Den, enligt min åsikt, enda meningsfulla debatten idag bör gälla hur en ny svensk modell skall se ut.

5 Mer pondus åt riksdagen

Den 7 maj 1980, mitt under den stora arbetskonfliktens mest kritiska skede, kåserade Dieter Strand i Aftonbladet om hur han med sin 8-årige sons hjälp lyckats komma över två formfranska i en konsumbutik genom strategisk bevakning av leveranserna och en intensiv spurt till bröddisken.

Under mellanrubriken *Något kokade över* refererade han också det stora telefonväktarprogrammet kvällen innan då över 6 000 människor ringde för att få ställa frågor till SAF- och LO-ordförandena Curt Nicolin och Gunnar Nilsson. Men i samma kåseri skrev Dieter Strand:

När jag igår passerade politikernas glashus vid Sergels torg verkade de faktiskt medvetna om att allt kan ligga och flyta.

Där stötte jag på en ledande socialdemokrat som sa: – Hur vet vi vad vanligt folk tycker?

Och en ledande centerpartist som sa: – Det är omöjligt för regeringen att ingripa.

Många av politikerna och experterna i riksdagshuset verkade ha så mycket annat än storkonflikten att tänka på. De satt i riksdagsrestaurangen och diskuterade folkrörelsernas framtid eller stödet åt svensk filmproduktion.

De verkade långt borta från de tystnade verkstadsgolven.

De verkade anse att konflikten, det är väl något som LO och SAF får sätta igång och förhandla om.

Två dagar efter det att den största arbetskonflikten någonsin i Sverige hade avblåsts lägger regeringen sitt förslag som antas av riksdagen. Propositionen 1979/80:181 heter, ironiskt nog, *Om insatser för att underlätta nya löneavtal*.

Samtidigt tillkännages regeringens avsikt att med budgetmedel öka livsmedelssubventionerna så att prishöjningar den 1 juli 1980 till följd av jordbruksprisregleringen *i allt väsentligt kan undvikas*. Vid de förhandlingar med jordbrukarnas organisationer som då redan inletts krävde

dessa ca 900 milj kr för att hållas skadeslösa för den inflation som drabbat dem det senaste halvåret.

Redan innan regeringen lade fram sitt förslag om bl a nya matsubventioner hade den aviserat ett omfattande sparprogram att presenteras för höstriksdagen. I förberedelserna till denna sparplan nämndes *minskade* subventioner på jordbruksprodukter. Och knappt hade de nya subventionerna börjat betalas ut vid halvårsskiftet förrän jordbruksminister Anders Dahlgren (c) i ett traditionsenligt sommartal i Visby antydde behovet av åtgärder för att dra in en överflödig konsumtionsförmåga hos allmänheten.

Regeringens handlande och riksdagens beslut under våren och sommaren 1980 visar tydligt på bristande logik och konsekvens. Ett fortsatt sådant agerande kan bara leda till ökat politikerförakt hos en bred allmänhet. Men svagheterna i det svenska parlamentariska systemet kan avläsas tidigare. Följderna av de s k Hagaöverläggningarna 1974 och 1975 blev en för landets näringsliv närmast katastrofal kostnadshöjning. Det blev genom dessa överenskommelser uppenbart att riksdagen saknar möjligheter att förutspå resultaten av ens sina egna beslut och framför allt följderna på arbetsmarknaden.

Riksdagens arbetsmetoder är föråldrade och är inte anpassade till det komplexa system som Sveriges ekonomi utgör idag.

Man kan tyvärr inte tala om kompetens utan att komma in på personfrågor. Och man tvingas då kallt konstatera att det inte medför någon högre status i dagens Sverige att vara ledamot av riksdagen. Flera riksdagsmän jag känner medger detta och förklarar att de ofta presenterar sig med sitt ”civila” yrke och om det anses påkallat tillägger de: ”Dessutom sitter jag i riksdagen.”

Det kan inte heller helt vara massmedias fel att flertalet riksdagsledamöter – med undantag för en handfull framträdande talesmän för sina respektive partier – som regel bara observeras då de trycker fel vid en omröstning eller

bryter mot partidisciplinen på annat sätt.

Även riksdagsledamöter som har kunskaper och ambitioner att spela en mer aktiv roll hindras ofta av det tidsödande och ålderdomliga arbetssättet i riksdagen.

Ett radikalt sätt att höja de enskilda riksdagsledamöternas ställning vore att helt enkelt halvera antalet mandat, men i gengäld ge de kvarvarande 175 ledamöterna bättre arbetsmöjligheter att fungera som exekutiva personer – som de styrelseledamöter i miljardföretag de i praktiken är. För en sådan reform talar bl a de undersökningar som gjorts och som klart visar att den gamla yrkesrepresentationen för länge sedan försvunnit ur riksdagen. Dagens ledamöter är oftast personer ur offentlig förvaltning som sysslar med politik på heltid.

Valet står alltså mellan att behålla en stor, dyr och ineffektiv halvprofessionell riksdag eller att skaffa sig en hälften så stor bestående av helproffs.

Men riksdagen måste också ges resurser att:

a. förutspå resultaten av sina egna beslut och hur ett beslut påverkar andra redan fattade eller sådana som övervägs,

b. följa upp och bevaka resultatet av redan tagna beslut och korrigera felaktiga utslag om följderna inte blir vad som avsetts.

Regeringen har självfallet den verkställande makten men förfogar idag också över praktiskt taget alla rådgivande och bevakande organ inom förvaltningen.

Riksbanken är en av de få stora institutionerna som är direkt underställd riksdagen genom riksbanksfullmäktige.

För att antyda vilka funktioner som skulle behöva knytas till riksdagen – om de övergripande ekonomiska besluten skall fattas där – har jag gjort den här lilla listan (antal heltids- och deltidsanställda inom parentes):

Statistiska centralbyrån (1 200+1 000)
Konjunkturinstitutet (36+12)
Statskontoret (245+75)

Riksrevisionsverket (230+60)
Statens Pris- och Kartellnämnd (170+30)

Till bilden hör nämligen att den nya enkammarriksdagen har suverän rätt att stifta lagar och fastställa skatter men i praktiken saknar övervakande och rådgivande organ. Något förenklat kan man uttrycka saken så att riksdagen blir helt beroende av tillförlitligheten i de förslag som läggs fram av regeringen och endast har att godkänna eller förkasta dem. När sedan krav ställs på riksdagen att nå kompromisser blir situationen i det närmaste ohållbar. Det blir i praktiken regeringskansliet som utarbetar även dessa kompromisser om inte en s k sammanskrivning sker i något av utskotten. Dessa sammanskrivningar syftar till att finna ett ordval som ger största möjliga *verbala* samstämmighet, trots helt åtskilda faktiska ståndpunkter.

Överläggningarna sker i slutna rum. Resultatet blir ofta ett svårgenomträngligt ordkomplex. I stället för största möjliga klarhet om vad riksdagen beslutar uppnås största tänkbara oklarhet. Det återstår sedan för regeringskansli, departement och myndigheter att försöka *tolka* riksdagens beslut – som om det fattats på ett främmande språk.

Riksdagen behöver, för att spela den roll som här skisseras, nya arbetsformer. Men riksdagen behöver också ett direkt underställt undersökande och rådgivande organ som snabbt kan ge svar på frågor, tillhandahålla statistik och följa upp resultatet av fattade beslut. Låt oss kalla det *rikskontoret*. Det borde kunna skapas genom en sammanslagning av redan befintliga statliga myndigheter.

Vid en förvaltningsreform bör också riksdagens roll som beslutfattande instans klarare definieras, liksom regeringens verkställande befattning. Vidare måste kompetensgränserna för kommuner och landsting dras klarare – särskilt för organisationer som landstings- och kommunförbunden, vilka nu utgör politiska centrala kanslier utanför riksdagen och bortom dess kontroll.

Om läsaren godtar mina i kapitel 4 framförda tre teser

samt delar bedömningen att riksdagen måste axla det beslutansvar som den formellt redan har, och som den gång efter annan tvingats ta, anser jag det logiskt att dess status höjs och att riksdagsledamöterna ges praktiska möjligheter att fylla sina ansvarsfulla roller. Men detta, det måste erkännas, är mer än en fråga om tekniska resurser. Det gäller att ge mer pondus åt riksdagen.

För att om möjligt tända debatt och ge denna en framåtriktad impuls avslutar jag den här debattskriften med att kasta fram några idéer och förslag om vad som kan komma att krävas, i ett längre tidsperspektiv, i det medellånga och i det korta perspektivet.

Dessa förslag är helt och hållet mina egna och härstammar inte från någon av det 20-tal personer som jag intervjuat under våren och försommaren, även om jag under dessa samtal fått en rad uppslag och intressanta påpekanden. Jag har valt att samtala med personer i olika ansvarsfulla befattningar: statsråd, statssekreterare, fackföreningsledare, riksdagsledamöter etc.

Påfallande är emellertid den idéfattigdom och den rädsla för okonventionella lösningar som präglar samtliga dessa intervjuer. Under samtalens gång har jag ofta fått intryck av att de som sitter i regeringskansliet eller i toppen på en förhandlingsorganisation snarare är fångar i systemet än dess ledare. Förslag om förändringar i den rådande förhandlingsordningen avvisas på ingen annan grundval än att den rådande byråkratin inte tillåter några radikala grepp.

Den vilja att söka sig fram längs tidigare oprövade vägar som fanns på 1930-talet saknas i dagens Sverige. Möjligheterna att hitta en helt ny svensk modell bedömer jag som små. Påståendena att den gamla svenska modellen fortfarande fungerar stämmer inte med verkligheten, som vi sett. Men trots svårigheterna attt finna en ny, fungerande svensk modell vill jag här i all anspråkslöshet försöka skissera en sådan modell.

Skissen bygger på förutsättningarna att det *för det första* råder politisk enighet om att den nuvarande blandekonomin med marknadsekonomiska inslag skall bevaras, och *för det andra* att den politiska demokratin skall behållas och förstärkas.

Detta innebär emellertid att vi steg för steg måste genomföra en klarare ansvarsfördelning mellan regering och riksdag, landsting och kommuner, arbetsgivarorganisationer och fackföreningar inom arbetsmarknadens vida område. Ur den enskilde löntagarens synvinkel måste vi göra klart om hans intressen i det ena eller andra fallet skall bevakas av den riksdagsledamot som han valt eller av den ombudsman som han, förhoppningsvis, varit med om att utse. Vidare måste var och en individuellt pröva sitt medlemskap i och sitt stöd till myriaden av mer eller mindre frivilliga organisationer. I det överorganiserade Sverige har nämligen individerna överlåtit till centrala topporgan att slåss för motstridiga intressen i deras namn. En och samma person kan således låta sig företrädas av diametralt olika synpunkter som medlem i två väsensskilda riksomfattande organisationer.

I det längre tidsperspektivet – uppemot 10 år – krävs en omfattande förvaltnings- och författningsreform. Genom reformen bör, enligt min uppfattning, ett större ansvar läggas på riksdagen för konsekventa ekonomiska beslut. Men samtidigt måste också riksdagsledamöterna ges tekniska möjligheter att förbereda och fatta sådana beslut. Om ingen sådan förvaltnings- och författningsreform genomförs kommer de nödvändiga besluten att fattas utanför riksdagen och i många fall helt utanför alla representativa beslutorgan. Slumpens skördar blir rikliga och rena tillfälligheter kommer att spela en avgörande roll, som under upptakten till konflikten 1980.

Riksdagen måste ges möjlighet att ägna huvuddelen av sitt intresse åt de tunga ekonomiska spörsmålen. Idag är riksdagen med dess 349 ledamöter i mångt och mycket

bara en beställningsapparat för behandling av varjehanda udda önskemål. Dess förmåga att värdera och mot varandra väga motstridiga ekonomiska intressen är begränsad, både genom bristande kunskaper och kompetens men i ännu högre grad genom föråldrade arbetsmetoder.

Genom förvaltnings- och författningsreformen måste också regeringens, landstingens och kommunernas roll som arbetsgivare klarare definieras.

Låt mig kasta in en brandfackla:

Sverige upplever nu *den snabbaste försämringen av landets ekonomi* som någon av medlemmarna i OECD kan uppvisa. Storbritannien och Danmark, för att nämna de två närmaste placeringarna i denna bottenliga, har problem som går betydligt längre tillbaka i tiden. Sveriges ekonomiska trångmål, som återspeglas av ett underskott i statsbudgeten i storleksordningen 60 miljarder kr och i bytesbalansen på dryga 20 miljarder, har enligt min åsikt inte enbart orsakats av utomliggande faktorer som oljeprishöjningar m m. Den internationella inflationen har nämligen också lett till att Sverige fått bättre betalt för sina exportprodukter.

En bidragande orsak till balansproblemen är en ineffektiv förvaltning.

För undvikande av missförstånd vill jag omedelbart understryka att denna ineffektivitet *inte* tar sig samma uttryck som t ex i en rad fattiga länder. Det är alltså *inte* en ineffektivitet som beror på korruption och mutor även om sådant förekommer. Det är inte heller en ineffektivitet som tar sig uttryck i att fattade beslut aldrig blir verkställda.

Den svenska förvaltningens ineffektivitet är av annat slag. Den kan kort och enkelt beskrivas med ordspråket ”den högra handen vet inte vad den vänstra gör”. Kanske är det gamla svenska förvaltningssystemet från Gustav II Adolfs dagar färdigt för avskrivning, kanske är Sveriges ekonomi på 1980-talet en alltför mångfasetterad verklighet för att kunna styras med hjälp av ett litet ”krigsråd” och

mer än hundratalet allt självsvåldigare generaldirektörer vilkas revir går in i varandra som trådar i en trasselsudd?

Enligt min mening krävs i Sveriges förvaltning, för att på längre sikt klara landet ut ur den rådande ekonomiska krisen med en fungerande demokrati i behåll, tre stora förändringar:

1. En mindre men effektivare "heltidsriksdag" som har möjlighet att hänskjuta detaljärenden till regionala, demokratiskt valda församlingar – låt oss kalla dem *länsråd*. Denna riksdag måste också ha ett kompetent rådgivande och uppföljande faktaorgan till sitt förfogande, det jag kallat *rikskontoret*.
2. Större samordnade ministerier för t ex utbildning och arbetsmarknad – *skol- och arbetsministeriet* – för handel, sjöfart och industri, för fritidsaktiviteter, miljöpåverkan, riksplanering, bostadsbyggande etc. Sektoriseringen i det nuvarande stora antalet fristående ämbetsverk måste motarbetas dels genom att ämbetsverk med liknande arbetsuppgifter slås samman och bantas, dels genom att vissa arbetsuppgifter överförs till samordnade lokala organ.
3. En lagstiftning som klart skiljer mellan vilka beslutfunktioner som åvilar politiskt valda församlingar och vilka som kan bestämmas av arbetsmarknadens parter. Exempel: är det riksdagen som skall bestämma hur många timmars undervisningsskyldighet som skall krävas av en heltidsanställd lärare eller är detta en förhandlingsfråga mellan skolmyndigheten och lärarnas fackliga organisation, eller kanske mellan skoldirektören och den berörde läraren?

Som tidigare framhållits måste alltså regering och riksdag axla det fulla ansvaret som *arbetsgivare*. Jag anser att konflikten 1980 med full tydlighet visar att detta ansvar inte kan överlåtas till ett ämbetsverk, som dessutom inte på något sätt kan påverka de faktorer som styr arbetsmarknaden i den offentliga sektorn – antal lärare som

utbildas, antal tjänster som skall fyllas etc.

Regering och riksdag måste också ges tekniska möjligheter att mycket snabbare än nu reagera på de förändringar som inträffar utanför vårt lands gränser och kraftigt påverkar förhållandena här. Jag anser det knappast troligt att Sveriges utlandsberoende radikalt minskas under de närmaste årtiondena, och även om en sådan isoleringsprocess mot förmodan skulle inledas kräver detta snabba anpassningsåtgärder.

Det är viktigt att framhålla att en sådan förvaltnings- och författningsreform ingalunda syftar till att samla mer makt i riksdagen och att beröva arbetsmarknadens parter och andra organisationer inflytande över händelseutvecklingen. Regering och riksdag har redan idag utomordentliga tekniska möjligheter att genom lagstiftning ingripa i praktiskt taget varje aspekt av det offentliga livet.

Syftet är att minska risken för slumpmässiga beslut och att åstadkomma konsekvens och logik i riksdagens handlande. 1980 års åtgärder och beslut skall i framtiden kunna användas som varnande exempel på bristerna i den beslutsordning som då rådde.

Innan en omfattande förvaltnings- och författningsreform kan genomföras krävs mer omedelbara åtgärder.

I det medellånga perspektivet – 2 till 5 år – föreslår jag därför:

1. En omläggning av avtals- och förhandlingsperioderna på arbetsmarknaden så att det beslutmaterial som riksdagen har att ta ställning till om den ekonomiska politiken – statsbudgeten, finansplanen etc – finns tillgängligt när avtalsförhandlingarna inleds. Det innebär att gällande avtal bör löpa ut på våren eller sommaren. Nu inleds ofta avtalsförhandlingarna innan statsbudget och finansplan föreligger och innan de flesta stora aktiebolag presenterat sina bokslut. En tidsomläggning kan underlätta avtalsrörelserna och få dem att innehålla mindre kamp om retroak-

tiva påslag och kompensation i efterskott. Till en sådan överenskommelse mellan parterna kan då knytas en utfästelse från regeringens sida att under de pågående avtalsförhandlingarna *inte* göra politiska utspel som ändrar förutsättningarna.

2. En serie nya huvudavtal mellan arbetsmarknadens parter där man försöker komma tillrätta med den kapplöpning som ägde rum 1979–80 mellan de offentligt anställda och anställda i det privata näringslivet. Om man i dessa huvudavtal slår fast principen att de konkurrensutsatta näringsgrenarna först skall träffa avtal, kan man t ex till den sektorn även räkna vissa affärsdrivande statliga verk, medan skyddade sektorer som t ex byggverksamheten – som utsätts för ringa internationell konkurrens – får ställa sig i kön bland de offentligt anställda i service, utbildning, socialvård etc. Dessa huvudavtal kan, om så visar sig vara nödvändigt, kompletteras med lagstiftning om t ex chefstjänstemäns rätt och skyldighet att utföra vissa arbeten, skyddstjänst i samhällsviktiga anläggningar etc. Vidare torde det komma att krävas lagstiftning för bättre definition av vad ett varsel innebär och vad det omfattar. Bägge parter, regering och allmänhet, måste *på förhand* veta vilka funktioner som drabbas av en konflikt. Att först lägga ett varsel omfattande en stor nyckelgrupp för att sedan, då detta varsel skall utlösas, förklara att de viktigaste av de berörda nyckelfunktionerna kommer att undantas genom dispens – detta förfaringssätt kan inte anses betryggande för rättssäkerheten. Enskilda personer och företag kan då bli helt beroende av välviljan hos ett fåtal dispensgivande organ. Eventuella dispenser måste, enligt min mening, ges samtidigt med att det varslas om konflikt.

3. En temporär förstärkning av riksdagens informations- och utredningsresurser i avvaktan på att den omfattande förvaltnings- och författningsreformen ger riksdagen effektivare arbetsformer.

Motsättningarna mellan olika löntagarkollektiv måste detta avtals- och lagstiftningsarbete få en central roll. De måste vara en huvudambition att både politiskt och fack ligt överbrygga dessa motsättningar. LO-ekonomerna Per Olof Edin och Anna Hedborg skriver i sin debattbok *De nya uppdraget*:

I själva verket har de olika löntagarorganisationerna til mycket stor del barrikaderat sig bakom strategier son snarare ser till att hävda det relativa löneläget än att för bättra det absoluta innehållet i livssituationen. Resultate blir att ständigt nya krav på en effektiviserad produktio kommer ut från lönerörelserna, samtidigt som denna åter kommande tvekamp mellan parterna inte förmår lösa d problem som är allvarligast för människor i dagens sam hälle. En solidarisk lönepolitik som gäller alla och int bara inom LO-kollektivet är alltså en viktig förutsättnin för att kunna gå vidare med andra frågor.

Edin-Hedborgs bok utgör en 143 sidor lång plädering fö införandet av löntagarfonder men undviker att ge ett sva på den kärnfråga som ställs redan på sidan 28 och följer a det ovanstående citatet, nämligen: Hur åstadkommer ma den solidariska lönepolitik som efterlyses, omfattande *all* löntagare i landet?

Något tillspetsat kan man säga att 1980 års storkonflik inte var en strid mellan arbete och kapital i klassisk mar xistisk tolkning utan en strid mellan olika löntagargrupper

Som Edin och Hedborg skriver i sin bok är en solidarisl lönepolitik som gäller alla, inte bara LO-kollektivet, e förutsättning för att svensk arbetarrörelse skall kunna dri va sin politik vidare. Även om Sverige har en borgerli regering borde det därför inte finnas intresse hos LO, de fackliga delen av arbetarrörelsen, att etablera en förhand lingsrutin som gör en sådan solidarisk lönepolitik omöjlig

Men är det inte exakt vad de fyras gäng är på god väg at lyckas med? De har, för att använda LO-ekonomerna beskrivning, "barrikaderat sig bakom strategier som snara re ser till att hävda det relativa löneläget" än förbättra de

allmänna läget. Detta sett både i ett kort, ettårigt, perspektiv och ur en längre synvinkel.

I det här sammanhanget räcker det dock med att påpeka att det var de fyras gäng som bröt tidtabellen för 1980 års förhandlingar. Lika viktigt som innehållet i de offentliganställdas krav var tidpunkten för deras tillkännagivande.

I efterhand söker LO påvisa att det ändå förelegat en viss samstämmighet mellan kraven från de fyras gäng och det teoretiska utrymme som LO skulle kunna tvingas begära *om inga regeringsingripanden gjordes*. Men jag har inte hittat någon företrädare från någon part som kunnat styrka att de fyras gäng handlade med LO-ledningens goda minne och vid rätt vald tidpunkt.

Åren efter andra världskriget togs i Sveriges riksdag en rad s k reformbeslut – skolväsendet byggdes ut, storkommuner skapades osv.

Om den svenska arbetarrörelsen då haft som mål den solidariska lönepolitik omfattande alla grupper i samhället som efterlyses av Edin-Hedborg borde den *politiska* delen av arbetarrörelsen, SAP, sett till att reformerna genomförts i en takt som gjort en sådan solidarisk lönepolitik tänkbar. Men det förefaller som om riksdagen redan på 1940-talet tappat greppet om utvecklingen. Den *fackliga* delen av arbetarrörelsen, LO, fick nöja sig med att praktisera den solidariska lönepolitiken snävt begränsat till sitt eget revir samtidigt som den *politiska* delen av samma rörelse drev fram krav som oundvikligt ökade klyftorna.

I våra grannländer Norge och Finland har de ansvariga politikerna, enligt min åsikt, varit mer medvetna om följd och verkan av sina beslut. Inte sällan har ju också svenskar kritiserat den försiktighet som härav följt.

Den offentliga sektorns snabba tillväxt i Sverige skapade ett efterfrågetryck på akademiker och administratörer. Detta efterfrågetryck bidrog självfallet till att bibehålla och i många fall vidga de förmånsklyftor som redan fanns på arbetsmarknaden sedan gammalt. Eftersom riksdagen re-

dan i slutet av 1930-talet överlämnat styrmekanismerna p arbetsmarknaden till LO-SAF, återstod för politikerna ba ra att kräva utbildning av fler lärare, läkare, tandläkare ekonomer etc. Samt att krypa bakom slagord som att de var den konkurrensutsatta sektorn som skulle vara "löne ledande", utan att närmare analysera vad detta talesät innebar. I en starkt expansiv ekonomi där parterna slås om en växande kaka kan man möjligen följa denna princip Men vad är det som säger att samma princip skall följa när kakan krymper eller stannat i växten?

Inom stora delar av den offentliga sektorn rådde unde flera årtionden efter andra världskrigets slut mer elle mindre kronisk brist på arbetskraft. För att fylla vakanser na måste de offentligt anställda genom sina fackliga orga nisationer "överbrygga gapet till den privata sidan" oc "tillskansa sig kompensation för löneglidningen" etc. Me genom dessa kompensationsmekanismer förstördes själv grunden för en bredare solidarisk inkomstpolitik. I de offentliga sektorn fanns redan vad jag kallar *de förmånsle dande grupperna* i samhället vilkas arbeten

1. åtnjöt hög status
2. var förenade med goda betingelser som bekväm oc kort arbetstid, ren arbetsmiljö etc
3. gav lång, betald semester
4. full anställningstrygghet.

De redan privilegierade gruppernas ställning stärktes Att riksdagen genom sina egna beslut skulle kunna efter sträva bättre balans och därmed skapa förutsättningar fö en solidarisk politik tycks aldrig på allvar ha föresväva politikerna. Också detta är ett arbete på lång sikt. Me även i ett kortare tidsperspektiv måste ansträngningar gö ras för att underlätta avtalsuppgörelser på den svensk arbetsmarknaden.

Även om minnet av 1980 års konflikt snabbt förblekna hos den stora allmänheten bör det finnas kvar en insikt ho personer i ansvarsställning att landet i nuvarande ekono

miska läge inte har råd med en ny konfrontation av detta slag.

I det korta perspektivet föreslår jag:

att regeringen ikläder sig huvudansvaret att informera allmänheten om landets ekonomiska läge. Det måste anses otillfredsställande att detta ansvar hittills medvetet eller omedvetet i så hög grad som skett överlåtits till SAF. Regeringen äger numera avsevärda egna informationsresurser, men det bör enligt min mening inte hindra den från att också anlita utomstående fristående institutioner för att ta fram ett omfattande, opartiskt faktamaterial;

att regeringen i samråd med arbetsmarknadens parter gör en kraftansträngning för att rensa upp i den svårgenomträngliga avtalsbyråkratin och förenkla avtalsuppgörelserna så att enskilda personer själva förmår läsa ut sina löneförändringar. Trots upprepade vallöften från de partier som nu sitter i regeringen har i stort sett ingenting gjorts för att minska på den svenska byråkratin, inte heller på detta för medborgarna viktiga område;

att en av arbetsmarknadens parter accepterat neutral institution, t ex statens förlikningsmannaexpedition (som dock bara består av ett par personer), får i uppdrag att noga följa förhandlingarna på arbetsmarknaden och förbereda medling;

att arbetsmarknadsministern vidtalar en handfull personer att vara beredda på att fungera som medlare, skulle förhandlingarna på arbetsmarknaden bryta samman;

att regeringen även i god tid och med anlitande av den expertis som den bör kunna kalla till sig förbereder lagstiftning för att förhindra en upprepning av vad som hände 1980.

Bilaga 1 Beslut av OASEN: Stat, kommuner och landsting uppträder gemensamt i avtalsrörelsen 1979-11-08

Av hävd har de offentligt anställda tidigare haft bättre sociala förmåner och större trygghet i anställningen än som varit vanligt på arbetsmarknaden i övrigt. Detta kom bl a till uttryck i talesättet att "statens kaka är liten men säker".

Genom förhandlingsrättsreformen har de offentliganställda i princip fått samma ställning i förhandlingshänseende som andra anställda. De avtal som slutits och sjuttiotalets arbetsrättslagstiftning har efterhand lett till att tidigare skillnader i stor utsträckning utjämnats. Alltjämt föreligger dock icke oväsentliga skillnader såväl i fråga om sociala förmåner som löner mellan anställda i offentlig och privat verksamhet. Bl a torde de offentliganställdas semesterbestämmelser höra till de förmånligaste på arbetsmarknaden. Tryggheten i anställningen för stats- och kommunalanställda är också i realiteten fortfarande större än för andra anställda.

Staten, kommunerna och landstingen som tillsammans har ca 1,4 miljoner anställda har sedan länge ett etablerat samarbete bl a inom ramen för den s k Oasen (Offentliga arbetsgivares samarbetsorgan). Trots denna samverkan har avtalen fått delvis olika innehåll.

Reformerna på arbetsrättens område har ytterligare ökat kraven på samarbetet. Detta gäller bl a för skolområdet där staten för grundskolan och gymnasieskolan träffar avtal om löner och pensioner m m medan staten inte har behörighet att sluta avtal om vissa andra anställningsvillkor.

Ett nytt inslag i den kommande avtalsrörelsen är att Kommunaltjänstemannakartellen, Svenska Kommunalarbetareförbundet, Statsanställdas Förbund och TCOs statstjänstemannasektion i samband med uppsägning av gällande avtal anmält sin avsikt att uppträda med gemensamma ställningstaganden i 1980 års avtalsrörelse.

Inför de ökade kraven på samverkan i den kommande avtalsrörelsen har de statliga och kommunala arbetsgivarna beslutat uppträda gemensamt inom OAS:ens ram. Som grundval för detta gemensamma uppträdande har fastlagts följande utgångspunkter:

1. Under förutsättning att i princip likvärdiga krav på rationalitet och effektivitet ställs på offentlig verksamhet som på annan verksamhet bör de offentligt anställda få sin del av produktionsresultatet. Av samhällsekonomiska skäl måste utrymmet för förbättringar av anställningsvillkoren även inom den offentliga sektorn bestämmas främst av exportindustrins och den konkurrensutsatta sektorns lönebetalningsförmåga. Förhandlingarna på den offentliga sektorn bör därför inte avslutas innan en uppgörelse är nådd på den privata marknaden.

2. Utfallet på den privata sektorn skall vara vägledande ifråga om fördelningen av det tillgängliga löneökningsutrymmet inom den offentliga sektorn. Vid fördelningen av detta löneökningsutrymme skall beaktas att på sikt bör eftersträvas en utjämning av anställningsförmånerna för likartade befattningar inom det offentliga områdets olika delar. En del av det tillgängliga utrymmet bör kunna fördelas genom lokala löneförhandlingar.

3. De offentliga arbetsgivarna har redan tidigare uttalat att något utrymme inte bör disponeras för arbetstidsförkortningar. Motsvarande gäller även semesterreglerna så länge dessa är förmånligare än vad som gäller för övriga delar av arbetsmarknaden.

4. En ökad sysselsättningsgrad för deltidsanställda bör eftersträvas av flera skäl. Något förbud mot olika former av deltidsanställning bör dock inte införas.

5. Frågan om tidsregistrering bör tas upp till behandling bl a mot bakgrund av önskemålet att i större utsträckning införa flexibel arbetstid. En sådan arbetstid medger en större individuell anpassning till arbets- och samhällsliv.

6. I syfte att ytterligare förbättra jämställdheten mellan kvinnor och män i arbetslivet bör man bl a avtalsreglera om aktiva jämställdhetsåtgärder.

7. Pågående förhandling om pensionsåldrar och pensionsavtal fortsätter.

8. En plan bör utarbetas för att successivt avveckla vissa särbestämmelser. Det gäller bl a bestämmelser om vissa tillägg, exempelvis kallortstillägg, handledararvoden, uppdragstillägg.

Mot bakgrund av bl a dessa utgångspunkter avser staten, kommunerna och landstingen att senare ytterligare precisera sig i ett

samlat förslag till förhandlingsöverenskommelse för det offentliga området.

I Oasen ingår följande ledamöter:

Staten

Stig Larsson, ordf, statssekr
Anders Arfwedson, statssekr
Karl-Lennart Uggla, generaldir
Jan Rydén, överdirektör

Svenska kommunförbundet

Carl Gösta Eklund, kommunalråd
Åke Dahlberg, kommunalråd
Allan Gustafsson, riksdagsledamot
Lars Ahlvarsson, direktör

Landstingsförbundet

Bror Eriksson, landstingsråd
John Andersson, landstingsråd
Anders Högmark, landstingsman
Birger Bäckström, direktör

Bilaga 2 SAFs brev till LO 1980-02-27

De senaste åren har inneburit påfrestningar för näringslivets anställda, för övriga medborgare liksom för företagen. Samtidigt som de anställdas köpkraft sjunkit har företagens avkastning fallit. I takt med denna utveckling har framför allt industrin minskat i volym. Därför förmår näringslivet ej längre bära upp svensk ekonomi. Sverige lånar sålunda såväl till statens utgifter som till täckande av underskottet i Sveriges löpande betalningsbalans. De förhoppningar som fanns i början av 1979 har gäckats av de stora oljeprisökningarna under 1979 och 1980. I själva verket är den ekonomiska situationen i dag mycket allvarligare än för ett år sedan.

Under rådande förhållanden leder löneförhöjningar till ökad inflation, till sämre konkurrenskraft gentemot utlandet och därmed till minskad sysselsättning i näringslivet. Hur önskvärt det än kunde synas att öka lönerna är det i dagens läge inte möjligt att förbättra löntagarnas situation den vägen. Kombinationen av inflation och marginalskatteeffekter medför detta nedslående resultat.

Under 1980 belastas företagen redan med avsevärda kostnadshöjningar. Uppgörelsen i de s k prisförhandlingarna i december 1979 tillsammans med utfallet av 1979 års följsamhetsgarantier och de höjda arbetsgivaravgifterna ökar arbetsgivarnas kostnadsnivå med omkring 3,5 procent. Lägger man härtill en icke påverkbar löneglidning blir den redan nu förutsebara ökningen av kostnadsnivån för näringslivet 6–7 procent.

Den skatteomläggning som trätt i kraft den 1 januari 1980 ger konsumenterna betydande kompensation för prisstegringarna.

Mot den nu angivna bakgrunden föreslår SAF att de fortsatta förhandlingarna inriktas på följande:

1. Avtalen förlängs att utlöpa tidigast 1980-12-31.
2. Andringar i avtalen skall inte under avtalsperioden leda till kostnadsökningar utöver de redan kända.
3. Det arbete parterna inlett i sin gemensamma ekonomgrupp fortsätts. Detsamma gäller arbetet i arbetsgrupperna rörande

deltidsfrågan på LO-området och de allmänna villkoren på PTK-området.

4. Frågan om ett statistikavtal fullföljs.

Likalydande brev har översänts till Privattjänstemannakartellen.

Bilaga 3 TT-meddelande om Seregards utspel 1980-02-28

"Om SAF vidhåller sina krav när vi träffas på fredag att vi skall förhandla på deras 0-bud blir en strandning oundviklig", sade PTKs ordförande Ingvar Seregard i Göteborg på torsdagen. SAF har föreslagit ett lönestopp under hela 1980. "Det var ett ovanligt och enligt min uppfattning oklokt handlande. LO/PTK är överens om att kategoriskt avvisa SAFs bud som bas för fortsatta förhandlingar", sade Seregard.

Trots att PTK-ordföranden alltid motsatt sig alla former av samhällskontrakt är han nu beredd att rucka på sina principer. "Vi har i princip fortfarande den uppfattningen att samhällskontrakt är tveksamma lösningar, framför allt om de upprepas ett antal år. Men i den situation vi nu befinner oss anser vi att en koppling mellan förhandlingsparter och politiker – regering såväl som opposition – bör övervägas."

"Detta skulle bl a ge möjlighet att koppla en sänkning av marginalskatten direkt till att vissa höglönegrupper avstod från motsvarande löneökningar. Spänningen i nominella löner skulle på detta sätt minska mellan olika löntagargrupper och den inflationsdrivande effekten av de höga marginalskatterna skulle minska. Kanske borde vi höja momsen rent allmänt och ta bort den på de väsentligaste baslivsmedlen. I varje fall måste vi på något sätt vid sidan av löneförhandlingarna vidta åtgärder för att skydda de ekonomiskt svagaste gruppernas viktigaste konsumtionsbehov."

Jämviktsläget i riksdagen har medfört att landet saknar en målmedveten ekonomisk politik. Därför är det nödvändigt att komma överens såväl med regering som opposition. "Vi betraktar dem som lika betydelsefulla", sade Seregard.

"Jag skulle inte tala för ett samhällskontrakt om inte landet befann sig i en sådan krissituation som nu. Ett samhällskontrakt på ett år skulle vara ett undantag i en mycket speciell situation."

Bilaga 4 LOs krav 1980-03-07

LO överlämnade på fredagen ett avtalsförslag till Svenska Arbetsgivareföreningen. Förslaget beräknas kosta 11,3 procent.

LOs stora förhandlingsdelegation beslutade att LO ska lägga ett eget avtalsförslag sedan man konstaterat att det i detta läge inte är möjligt att åstadkomma en samordning med PTK. Den svåraste frågan i diskussionerna med PTK har varit fördelningen mellan löntagarkollektiven.

LOs avtalsförslag har följande utseende:

LÖNER

Förbundspott

Överenskommelse träffas snarast om ett utrymme av 25 öre per arbetad timme per avtalsområde för att användas i förbundsförhandlingar.

Generellt tillägg

Överenskommelse träffas om ett generellt utrymme som ställs till parternas förfogande. Utrymmets storlek utgör 190 öre.

Utjämningstillägg

Överenskommelse träffas om ett särskilt tillägg som avses att användas till extra lönejusteringar.

Tillägget framräknas för anställd, som har en genomsnittlig timförtjänst understigande 42 kronor baserat på andra kvartalets statistik 1979 (TAH) för LO. Utfyllnaden fastställs till 10 procent.

Lägsta lön

Överenskommelse träffas om en gemensam lägsta lön av 4 200 kronor per månad som fastställs före 1979/1980 års avtalshöjningar, detta motsvarar en timlön av $\frac{4\,200 \times 100}{167}$ (ca25:15kr).

Förtjänstutvecklingsgaranti

Överenskommelse träffas om en förtjänstutvecklingsgaranti.

GARANTIREGEL

Överenskommelse träffas om en garantiregel knuten till konsumentprisindex.

PRODUKTIONSAVGIFT

Överenskommelse träffas om en produktionsavgift av 0,5 procent. Avgiften beräknas på hela lönesumman för de kollektivanställda i företaget och inlevereras till det eller de förbund som har avtalsrätten i företaget.

DELTIDSBESTÄMMELSER

Överenskommelse träffas om en deltidsbestämmelse som innebär att arbetstiden för deltidsanställda ej får understiga 20 timmar i veckan och inte omfatta mer än 5 dagar per vecka.

Om särskilda skäl föreligger kan lokal överenskommelse träffas om kortare veckoarbetstid än som angetts ovan. För att bli giltig skall sådan överenskommelse godkännas av den fackliga organisation som de anställda tillhör.

All regelbundet återkommande arbetstid skall vara schemalagd.

Vid utökat arbetskraftsbehov skall i första hand deltidsanställda erbjudas ett högre antal timmar.

AVTALSTID

Avtalstidens längd blir beroende av garantiregelns utformning.

Bilaga 5 SAFs brev till LO med kopia till regeringen 1980-03-14

Den offentliga sektorn har fortlöpande ökat sina utgifter väsentligt starkare än produktionen i näringslivet. Detta har under senare år lett till att reallönerna efter skatt sjunkit, lönsamheten minskat (även om en viss förbättring skett 1979), investeringarna fallit, bytesbalansen med utlandet visat underskott och Sverige blivit beroende av utländsk upplåning.

De disponibla reala tillgångarna i det svenska folkhushållet för 1980 är 1 à 2 procent lägre än 1979. Detta är resultatet av den svaga tillväxten i Sveriges ekonomi och av oljeprishöjningarna.

Traditionellt förs förhandlingarna mellan parterna på arbetsmarknaden från den utgångspunkten att det är möjligt att avtalsvägen påverka de anställdas försörjning. Genom investeringar och rationaliseringar i företagen stegras produktiviteten, så att reallönen kan stiga vid en lönsamhet som möjliggör en tryggad sysselsättning och fortsatta förbättringar. Till följd av Sveriges försämrade internationella konkurrenskraft, som lett till lågt kapacitetsutnyttjande och starkt fallande investeringar, fungerar inte längre denna välståndsskapande kedja av samverkande faktorer.

I det läge som uppkommit kan det traditionella sättet att förhandla inte leda till resultat. Under nu rådande betingelser leder löneökningar genom sin inflationsdrivande effekt i kombination med de starka marginalskatterna till det nedslående resultatet att löntagarnas situation inte kan förbättras genom lönehöjningar. Sådana skulle endast leda till ytterligare försämrad konkurrenskraft och minskad sysselsättning i näringslivet, men inte till förbättrade reallöner netto efter skatt utan redan på något års sikt till ytterligare sänkta reallöner. Med de politiska beslut och utvecklingstendenser som idag gäller, måste en reallöneminskning om minst 2 à 3 procent bedömas sannolik, oavsett vilka nominella löneökningar som avtalas.

SAF anser det orimligt med så stora uppoffringar av löntagarna, samtidigt som den offentliga sektorn expanderar. Utrymme för ett bättre utfall av årets avtalsrörelse kan beredas på endast tre vägar:

a) Ytterligare minskning av investeringarna;

b) Ytterligare ökning av Sveriges internationella upplåning;
c) Begränsning av de offentliga utgifterna.

En minskning av investeringarna kan inte komma i fråga. Tvärtom råder allmän enighet om att investeringarna måste ökas. Det vore önskvärt om avtalsrörelsen kunde leda till att det blev möjligt att öka de produktiva investeringarna i näringslivet. En lättnad i dubbelbeskattningen av aktiebolag genom fullständig avräkning för fysiska personer av bolagets skatt på utdelad vinst är oundgänglig.

Underskottet i bytesbalansen med utlandet beräknas innevarande år nå 20 miljarder kronor. Detta belopp måste anskaffas på en internationell lånemarknad, där långivarna fortlöpande kritiskt granskar vårt sätt att sköta Sveriges ekonomi. Långivarna kommer inte i längden att acceptera en ökning av upplåningen som används för konsumtion och inte för nya produktiva investeringar.

Återstår en begränsning av de offentliga utgifterna. Stegringstakten är klart starkast för kommunerna. Såväl ökade statsbidrag till kommunerna som höjda kommunalskatter försvårar en positiv lösning av avtalsfrågorna.

Inom det statliga området har stegringstakten varit starkast för sådana utgifter, som är direkt föranledda av de svårigheter som försämringen av vår internationella konkurrenskraft medfört. Inom socialförsäkringssektorn föranleds betydande avgiftsökningar av sådana utifrån kommande prisstegringar – t ex på olja – som innebär minskade tillgångar för folkhushållet. En motsvarande priskompensation är icke möjlig för de förvärvsarbetande grupperna i samhället. Alla medborgargrupper måste gemensamt bära effekterna av utifrån kommande prisstegringar. Endast de allra sämst ställda kan undantas.

Det är nu vi måste vända utvecklingen i Sverige till det bättre. Uppskov leder endast till fortsatta välfärdsförluster och ökat beroende av internationella långivare. Det är bättre att nu på ett planerat sätt angripa problemen än att dröja tills ett tvångsläge uppkommit.

SAF kommer därför att hemställa hos regeringen att tillsätta en delegation med uppdrag

att i samverkan med parterna på arbetsmarknaden utreda sådana sänkningar av de offentliga utgifterna att ett ökat utrymme

ställs till löntagarnas förfogande,
att utreda skatteomläggningar och reformer, som kan göra löntagarna delaktiga i detta utrymme.

I delegationens arbete eftersträvas en bättre reallöneutveckling än den annars ofrånkomliga minskningen med minst 2 à 3 procentenheter.

Tillsättandet av en sådan delegation innebär inte att principen om fria förhandlingar på arbetsmarknaden uppges.

Den totala ökningen av arbetskostnaderna för näringslivet för år 1980 i jämförelse med år 1979 kan genom de samordnade åtgärderna hållas inom ramar som tillförsäkrar ökad internationell konkurrenskraft.

Enligt SAFs mening finns ingen alternativ metod att vända svensk ekonomi till det bättre. Genom att det relativa kostnadsläget förbättras stärks den internationella konkurrenskraften. Exporten ökar, sysselsättningen förbättras, investeringarna stegras och tillväxten av produktiviteten skjuter fart. Dynamiken i näringslivet frigöres genom sänkta skatter, som stärker incitamenten. Förutsättningar skapas för en på sikt ökad reallön.

Enligt årets finansplan (sid 28) kan statens reala inkomster inte ökas nämnvärt genom stegrat skattetryck. Enligt SAFs uppfattning är däremot sänkta skatter den enda möjliga vägen att frigöra landets produktiva krafter och därmed skapa underlag för en ökad välfärd.

Bilaga 6 LOs svar till SAF 1980-03-18

LO avvisar bestämt SAFs förslag till uppläggning av avtalsrörelsen och förklarar nu förhandlingarna strandade.

Landssekretariatet, LOs styrelse, rekommenderade på måndagen förbunden att varsla om förbud mot övertids- och mertidsarbete från och med den 27 mars 1980. Varslet gäller även förberedelse- och avslutningsarbete samt jour och arbetsberedskap. Varslet gäller alla arbetsplatser som tillhör Svenska Arbetsgivareföreningen.

Landssekretariatet riktar samtidigt en motsvarande rekommendation till förbunden på den offentliga sektorn.

Landssekretariatet och LOs stora förhandlingsdelegation finner det anmärkningsvärt att SAF i det förslag som översändes till LO på fredagen inte med ett ord berör det avtalsförslag som LO tidigare överlämnat.

I svarsbrevet till SAF skriver LO:

"LO hade förväntat sig att SAF för sin del bekräftat mottagandet av vårt förslag. Så har icke skett. Till vår förvåning konstaterar vi att SAF istället valt att i brev till regeringen och LO föreslå en delegation, som i samverkan med arbetsmarknadens parter skulle utreda sänkningar av de offentliga utgifterna.

Lika förvånande har varit den omgående reaktionen från statsministerns sida, att han finner förslaget intressant men vill avvakta parternas reaktioner.

Det är därför angeläget för LO att klart deklarera sin ståndpunkt. Fråga av rent statsfinansiell karaktär ankommer konstitutionellt på regering och riksdag. Varje inblandning från arbetsmarknaden i detta avseende är klart korporativistisk, vilket också tidigare varit den sittande regeringens uppfattning. Förändringar av pensionärs- och sjukförmåner skall grundas på politiska beslut och inte på tidigare kända angrepp från SAFs sida.

Landssekretariatet har bedömt SAFs agerande som ett uttryck för att man vägrar fortsätta de förhandlingar och överläggningar som pågått och finner att förhandlingarna därmed har strandat. I detta läge har landssekretariatet och LOs förhandlingsdelegation rekommenderat förbunden att varsla om partiell arbetsnedläggelse i form av vägran att utföra övertids-, mertids-, förberedelse- och avslutningsarbeten vid alla arbetsplatser som tillhör Svenska

Arbetsgivareföreningen. Motsvarande rekommendation skall också gälla den offentliga sektorn."

Övertidsarbete

Med övertidsarbete avses arbete utöver den för arbetstagaren gällande ordinarie arbetstiden enligt senast gällande kollektivavtal. Ingen tillåts arbeta mer än den ordinarie dagliga arbetstid som man är anställd för.

Mertidsarbete

Med mertidsarbete avses sådant arbete som deltidsanställda utför utöver den för arbetstagaren gällande ordinarie arbetstiden. Utökning av deltidsarbetandes arbetstid är inte tillåten.

Bilaga 7 Regeringens avtalspaket 1980-03-27

Senare tids internationella händelser har på viktiga punkter ändrat förutsättningarna för Sveriges ekonomiska utveckling under 1980. Ytterligare kraftiga prishöjningar på den internationella marknaden på olja under december och januari medför väsentligt ökad inflationstakt. Inkomsterna urholkas.

Ett stort budgetunderskott och bristande balans i många länders utrikesaffärer innebär samtidigt en fortsatt press uppåt på räntan. Risker uppstår därmed för att investeringsuppgången bryts och att konjunkturen på nytt vänder neråt. Hotet för ökad arbetslöshet växer.

Denna utveckling har skapat svårigheter inte minst i avtalsförhandlingarna, trots att regeringen förra året genomförde olika åtgärder i direkt syfte att underlätta dem. Dit hörde i första hand skatteomläggningen vid årsskiftet. Även insatserna för att lätta kommunernas ekonomiska börda borde bli av betydelse.

Nu framstår emellertid dessa åtgärder som otillräckliga. Följden har blivit att de lönekrav som förts fram inte ligger inom ramen för samhällsekonomisk balans. Skulle de förverkligas, blir de ett hot mot Sveriges internationella konkurrenskraft och människornas välfärd. Parterna står i dagsläget mycket långt ifrån varandra.

I syfte att underlätta den pågående avtalsrörelsen har regeringen idag mot bakgrunden av det sagda beslutat att införa allmänt prisstopp t o m den 9 maj 1980.

Regeringen har dessutom förklarat sig beredd vidta följande åtgärder för tiden intill årets slut, nämligen

1. förlänga prisstoppet
2. föreslå riksdagen att införa allmänt hyres- och arrendestopp
3. föreslå riksdagen att höja den särskilda skattereduktionen i inkomstskikten ca 40 000–ca 80 000 kr med högst 500 kr
4. föreslå riksdagen att införa skyldighet för företagen att avsätta 25 % av vinsterna över en viss nivå till särskild investeringsfond
5. hindra höjning av statliga taxor. Samtidigt förutsätts att kommunerna inte höjer de taxor som inte omfattas av allmänt prisstopp
6. hindra ersättning enligt jordbruksavtalet fram till prisstoppets

införande att slå igenom på konsumentpriserna. Någon kom pensation till jordbruket utgår inte under den tid som prisstop pet gäller.

Regeringen har genom detta program skapat förutsättninga för en uppgörelse på arbetsmarknaden.

Avgörande för att programmet skall kunna genomföras är at arbetsmarknadens parter träffar avtal på i stort sett oförändrad villkor.

Bilaga 8 PTKs förslag till lösning 1980-03-26

Stora förhandlingsdelegationen har vid sammanträde 80-03-07 noterat att det inte varit möjligt att gemensamt med LO nå en uppgörelse om samordning av förhandlingarna som tillgodoser tjänstemännens reallönekrav.

Bakgrunden härtill var att delegationen konstaterade att privattjänstemännen i genomsnitt förlorat 8 % i köpkraft sedan 1975. Med 1977 som basår var motsvarande tal 4 %. Även om man begränsar sig till perspektivet efter 79-11-01 kan delegationen notera att prisutvecklingen har varit sådan – drygt 7 % – att reallönesänkningar är en realitet för flertalet av landets löntagare.

Om, mot bakgrunden av ovanstående beskrivna utveckling, konventionella justeringar av lönerna sker, skulle dessa krav i nominella tal hamna på så hög nivå att man riskerar att skada den konkurrensutsatta delen av näringslivet och öka inflationstakten. Den stora delegationen har vid ett tidigare sammanträde konstaterat att en okonventionell avtalsrörelse syftande till en helhetslösning var ett alternativ som skulle kunna gagna landet. Enligt PTKs uppfattning kräver det nuvarande samhällsekonomiska läget att man i denna avtalsrörelse för in frågan om den disponibla köpkraften efter skatt.

PTK anser fortfarande att en samlad helhetslösning som syftar till att skydda löntagarnas köpkraft är ett realistiskt alternativ i årets avtalsrörelse. Exempel på åtgärder som kartellen anser bör vidtas av statsmakterna för att uppnå ett sådant mål är att basnäringsmedel skall förbilligas genom momssänkning eller subventioner. Vidare menar PTK att barnfamiljerna måste erhålla ett särskilt skydd genom att barnbidragen höjs. Dessa förslag syftar till att framför allt skydda de sämst ställda löntagarnas köpkraft.

Under förutsättning att ovanstående exempel på åtgärder beslutas, samt att ytterligare en sänkning sker av de höga marginalskattesatserna menar kartellen, att det bör vara möjligt att beakta detta på så sätt att de som får ytterligare skattesänkningar i motsvarande grad får avstå från lönehöjningar, som eljest varit motiverade. PTK förutsätter att den kompletterande sänkningen av marginalskattesatserna sker från 1980-01-01.

Ovanstående förutsättningar som innebär avtalsuppgörelser på

låg bruttonivå bör kompletteras med beslut om att särskilda investeringsfonder inrättas. Förslagsvis bör 1/3 av bruttovinster spärras för att användas för produktiva investeringar. Självklart måste löntagarna ha avgörande inflytande över att dessa medel används för avsett ändamål.

PTKs förslag till en samlad helhetslösning om löntagarnas köpkraft syftar till att åstadkomma positiva effekter på näringslivets konkurrenskraft utan att löntagarnas köpkraft försämras trots den förväntade prisökningstakten. PTK ser däremot inte tillfälliga pris- och lönestopp som acceptabla åtgärder för att uppnå dessa mål

Med hänsyn till att parterna f n befinner sig i ett tidsträngt läge vad avser avtalsrörelsen, menar PTKs stora förhandlingsdelegation, att om inte ett agerande kommer till stånd från statsmakternas sida under den allra närmaste tiden måste PTK övergå till att presentera motparterna ett konventionellt avtalsförslag.

Bilaga 9 Regeringen tillsätter förlikningskommissioner 1980-03-26

Regeringen har idag beslutat tillsätta två förlikningskommissioner på den svenska arbetsmarknaden.

I kommissionen för den enskilda sektorn ingår:
f d riksbankschefen Carl-Henrik Nordlander, ordf.
generaldirektören Bengt Furbäck, SJ
landshövdingen Göte Svensson

I kommissionen för den offentliga sektorn ingår:
justitierådet Bengt Hult, ordf.
rådmannen Bertil Malm, Sundsvall
chefsrådmannen Sven Wieselgren, Göteborg

Den samhällsekonomiska situationen är sådan att det förutsätts att kommissionerna arbetar under kontakt med regeringen.

Bilaga 10 LOs svar på avtalspaketet 1980-03-27

Regeringens åtgärder för att underlätta den pågående avtalsrörelsen kommer för sent, är otillräckliga och förknippade med orealistiska villkor.

Det anser LOs stora förhandlingsdelegation som sammanträdde på torsdagen.

Förhandlingsdelegationen menar att åtgärderna måste kompletteras med traditionella lönelyft om de ska ge tillräcklig effekt för LOs medlemmar.

Man vänder sig därmed emot regeringens underförstådda hot om att parterna bör prolongera avtalen.

När det gäller medlingskommissionens hemställan till LO att dra tillbaka den nu pågående övertidsblockaden så anser delegationen att den inte kan ta ställning till frågan förrän Svenska Arbetsgivareföreningen gett besked om sin inställning till medlingsförhandlingar. Blockaden fortsätter alltså tills vidare.

LOs stora förhandlingsdelegation sammanträder på nytt måndagen den 31 mars.

Bilaga 11 SAFs varsel om lockout 1980-04-02

LO valde konflikten

I ett läge när Sveriges ekonomi är ur balans har LO valt att gå ut med krav på 11–12-procentiga löneökningar utöver redan kända kostnadsökningar. Detta trots att insikten om det allvarliga ekonomiska läget är allmän, innebärande bl a att svensk industri måste stärka sin internationella konkurrenskraft.

LO har understrukit sina krav genom stridsåtgärder som gått i verkställighet trots att regeringen tillsatt en medlingskommission. SAF har för sin del beslutat delta i medlingsarbetet.

Den tillsatta medlingskommissionen har vädjat till LO att dra tillbaka stridsåtgärderna, men LO har vägrat detta. LO har därigenom brutit mot förhandlingspraxis.

I det allvarliga ekonomiska läge som vårt land befinner sig och i den påfrestande situation som LO försatt företagen i har SAFs fullmäktige med beklagande funnit det nödvändigt att vidta motåtgärder.

SAFs MOTÅTGÄRDER

SAFs fullmäktige har med anledning av LOs handlande beslutat att som motåtgärd förklara lockout på SAF/LO-området. Lockouten träder i kraft torsdagen den 10 april 1980 kl 00.00 och gäller till onsdagen den 16 april 1980 kl 24.00. Lockouten gäller samtliga arbetare med vissa undantag. Inga tjänstemän berörs av lockouten.

Företagen skall dessutom från och med den 10 april 1980 upphöra med inkassering av fackföreningsavgifter till LO-förbund. Från och med detta datum skall företagen ej heller utbetala permitteringslön till arbetare som måste permitteras på grund av konfliktåtgärderna.

Den samhällsekonomiska bakgrunden

De senaste åren har de anställdas köpkraft sjunkit och företagens avkastning fallit. Industriinvesteringarna har sjunkit. Industrin har minskat i omfattning. Näringslivet kan inte längre bära upp den svenska ekonomin.

Sverige lånar av utlandet både till statens utgifter och för att täcka underskottet i betalningsbalansen med utlandet. Oljepris-

höjningarna slår mycket hårt.

Ekonomin tillåter ingen reallönehöjning, tvärtom är en reallöneminskning om 2 à 3 procent sannolik oavsett vilka löneökningar som skulle kunna avtalas. Den ekonomiska situationen är i själva verket allvarligare än för ett år sedan.

SAFs ståndpunkt och mål för avtalsrörelsen

SAF och förbunden har i fullständig enighet intagit den ståndpunkten att ändringar i avtalen inte skall leda till kostnadsökningar utöver dem som redan är kända. Dessa kan för 1980 beräknas uppgå till 6 à 7 procent. Landets ekonomi och företagens internationella konkurrenskraft skulle i annat fall försämras ytterligare.

SAF har klargjort att en bättre situation för löntagarna endast kan åstadkommas genom ekonomisk-politiska åtgärder som minskar den offentliga sektorns utgifter. Löneökningar skulle endast leda till ökad inflation.

Målet för SAFs handlande i avtalsrörelsen 1980 är följande:

1980 måste bli det år då utvecklingen vänder så att Sverige åter kan komma in i en period av tillväxt i ekonomin. Endast därigenom kan välfärd sysselsättning bevaras och reallönerna öka.

Bilaga 12 PTKs krav 1980-04-11

Med hänsyn till landets ekonomiska läge och näringslivets förutsättningar att hävda sig i internationell konkurrens har PTK i årets avtalsförhandlingar förordat en okonventionell förhandlingslösning, innebärande bl a samråd mellan arbetsmarknadens parter och såväl regering som opposition. Syftet har varit att uppnå en avtalslösning som tillsammans med politiska åtgärder skulle möjliggöra att löntagarnas köpkraft bevaras utan att näringslivets konkurrenskraft försämras. Dessa ställningstaganden har varit enhälliga i samtliga berörda beslutsorgan inom PTK. Inom PTKs förbund har diskussioner om den aktuella förhandlingspolitiken förts på bred front. Samtliga inkomna rapporter visar på en stark uppslutning kring de beslut PTKs stora förhandlingsdelegationer hittills tagit i årets avtalsrörelse.

Att enbart yrka på höga nominella löneuttag utan att skapa förutsättningar för en väsentligt större produktionsvolym och utan garantier mot ökande inflation har för PTK framstått som ett sämre alternativ sett ur såväl löntagarnas som näringslivets och landets intressen. Vid sitt senaste sammanträde 1980-03-26 beslöt PTKs stora förhandlingsdelegation på SAF-området dock att ställningstagandet till ett mera konventionellt avtalsbud i årets avtalsrörelse skulle ske 1980-04-11 om förutsättningar för en okonventionell avtalsrörelse dessförinnan inte kunnat skapas. Regeringens utspel 1980-03-27 innehöll vissa för löntagarna positiva faktorer i förhållande till tidigare gällande avtalsförutsättningar. Utspelet innehöll emellertid också allvarliga negativa inslag. Regeringens åtgärder villkorades med att löntagarna skulle acceptera en avtalsuppgörelse på i stort sett oförändrade villkor.

Uttrycket ”i stort sett oförändrade villkor” har på löntagarsidan tolkats som ett stöd för SAFs hittillsvarande inställning i förhandlingarna och har härigenom kommit att påverka löntagarnas inställning till de föreslagna åtgärderna. Uttalanden har senare gjorts av företrädare för regeringen innebärande att det likväl skulle finnas ett förhandlingsutrymme för höjda löner utan att regeringen skulle frångå de gjorda utfästelserna. Oklarhet har härigenom uppkommit om vilka förutsättningar som gäller för årets avtalsförhandlingar. Löntagarna kan inte rimligen förväntas genomföra en avtalsrörelse under förespegling av att politiska

åtgärder kommer att vidtas som – efter det att bindande avtal träffats – visar sig ha baserats på felaktiga spekulationer kring ett kommande och oklar regeringspolitik. Enligt PTKs uppfattning är det i detta oklara läge ofrånkomligt att PTK formulerar även ett konventionellt ingångsbud under hittills kända faktiska förutsättningar för avtalsrörelsen.

Ställningstagandet innebär inte att PTK frångår sin tidigare deklarerade uppfattning om nödvändigheten av en helhetslösning mellan regering, opposition, löntagare och arbetsgivare i syfte att skapa förutsättningar för en i nuläget bibehållen reallön och en framtida standardhöjning.

PTK är för sin del beredd att i förhandlingar med SAF medverka till modifieringar i sitt nu avgivna ingångsbud i all den utsträckning förutsättningarna för en avtalsuppgörelse genom klarläggande eller på annat sätt kan komma att förändras under de fortsatta förhandlingarna.

1 a)	Lönenivåhöjningen i form av generella och individuella tillägg inklusive låglönesatsningar	
1 b)	Lägstalönegränser om 4.200 i 1979 års löneläge (18 år) Lägstalönegränser om 4.700 i 1979 års löneläge (24 år)	10,0 %
2)	Förbättringar av de allmänna anställningsvillkoren enligt tidigare översänt förslag	0,8 %
3)	Införande av s k produktionsavgifter	0,5 %
		11,3 %
4)	Prisutvecklingsgaranti Överenskommelse träffas om en s k garantiregel avseende prisutvecklingen	
5)	Löneutvecklingsgaranti Överenskommelse träffas om en löneutvecklingsgaranti	
6)	Arbetsgivarens medverkan vid avgiftsinkassering	
7)	Slutförandet av förhandlingar om huvudavtal	

Bilaga 13 Stat och kommun varslar om lockout 1980-04-17

De offentliganställdas TCO- och LO-anslutna organisationer – TCO:s statstjänstemannasektion (TCO-S), Statsanställdas Förbund (SF), Kommunaltjänstemannakartellen (KTK) och Svenska kommunalarbetareförbundet (SKAF) – varslade förra fredagen om arbetskonflikt. Varslet avser blockad mot fyllnadstidstjänstgöring, blockad mot nyanställningar och blockad mot övertidsarbete och tjänsteresor utanför ordinarie arbetstid. Dessa stridsåtgärder ska träda ikraft vid midnatt natten mellan söndag och måndag.

Organisationerna har vidare varslat om strejk för viss personal.

För statens del gäller det bl a SJ, posten, televerket, vägverket, tullen, luftfartsverket, sjöfartsverket och försvaret. Det gäller också personal inom undervisningen. Utlöses strejken kommer den att få mycket allvarliga konsekvenser för samhället. Järnvägs- och lufttrafiken kommer att lamslås. Postens betalningsverksamhet kommer att avstanna. Landets gränser kommer att lämnas obevakade.

För kommunerna har man bl a varslat om strejk för vissa nyckelgrupper vid tunnelbanetrafiken i Stockholm, spårvägen i Göteborg och vid flera kommunala trafikbolag. Varslet gäller också barnskötare och annan barnomsorgspersonal i Solna kommun liksom en rad andra nyckelgrupper i samhällsviktig verksamhet. Bland dessa finns bl a alla kommunalt anställda hamnkranförare.

För landstingens del gäller varslen personal vid landstingens tvätterier, som svarar bl a för sjukhusens tvätt. Strejken gäller även personal vid operationsavdelningarna vid vissa sjukhus.

Strejken ska börja vid midnatt natten till fredag i nästa vecka.

Den 29 februari i år överlämnade personalorganisationerna sina löneyrkanden i årets avtalsrörelse. Dessa har – tillsammans med organisationernas tidigare yrkanden – kostnadsberäknats till 20 à 22 procent för 1980.

I november förra året la de offentliga arbetsgivarna fast utgångspunkterna för 1980 års avtalsrörelse. Enligt dessa måste utrymmet för förbättringar av anställningsvillkoren inom den

offentliga sektorn främst bestämmas av exportindustrins och den konkurrensutsatta sektorns lönebetalningsförmåga. Arbetsgivarna har vid flera tillfällen förklarat att det i den förhandlingssituation som f n råder på den svenska arbetsmarknaden inte är möjligt att ta ställning till de framförda yrkandena. Ingenting har heller skett som föranleder en omprövning av ställningstagandet att överenskommelserna på den privata marknaden bör vara vägledande för den offentliga sektorn.

Sedan de direkta förhandlingarna mellan parterna strandade har parterna fört förhandlingar inför medlingskommission. Därvid har arbetsgivarna erbjudit organisationerna ett utrymme på ungefär en halv procent att fördelas genom direkta förhandlingar mellan parterna. Förhandlingarna om ramfrågorna fortsätter inför medlingskommissionen.

Trots att förhandlingarna alltså fortsätter har personalorganisationerna inte dragit tillbaka sina varsel. Med anledning av personalorganisationernas varsel har de offentliga arbetsgivarna i dag beslutat om lockout från och med fredagen den 25 april 1980. *Den varslade lockouten ska träda ikraft endast om personalorganisationerna helt eller delvis sätter ikraft något av sina varsel.* Varslet är därför inte en upptrappning av konflikten.

För statens del avser lockouten TCO-S- eller SF-anslutna arbetstagare vid sju myndigheter. Dessa är arbetslivscentrum, civilförsvarsstyrelsen, lantmäteriets regionala och lokala organisation, televerkstäderna i Sundsvall och Vänersborg, vägverkets byggnadsavdelning, trafiksäkerhetsverket och delar av SCB.

De varslade lockoutåtgärderna hos kommunerna och trafikföretagen har av arbetsgivarparten avsiktligt begränsats till kategorier som direkt kommer att påverkas av arbetstagarorganisationernas strejkvarsel. Lockouten omfattar därför endast arbetstagare i berörd arbetstagarorganisation som på grund av den eventuella strejken inte kan utföra sina arbetsuppgifter.

Även inom landstingens verksamhet har arbetstagarorganisationerna varslat om stridsåtgärder, som om de sätts ikraft kommer att medföra allvarliga skadeverkningar för allmänheten. Stridsåtgärderna kan medföra påtagliga risker för liv och hälsa i och med att sjukhus kan komma att lamslås. Landstingsförbundet kommer därför att begära prövning av stridsåtgärdernas samhällsfarlighet.

För att undvika ytterligare skadeverkningar på viktiga funktioner inom sjukvården har landstingsförbundet avstått från att utfärda lockoutvarsel inom de områden, som arbetstagarorganisationerna har angripit genom sina varsel.

Lockouten omfattar ca 12 000 arbetstagare, varav ca 7 000 hos staten. Lockoutvarslet omfattar ungefär lika många arbetstagare som det liggande strejkvarslet.

Lockoutvarslen avser inte till någon del stridsåtgärd som kan hota väsentliga medborgarintressen. Från lockouten kan undantas personal som behövs för arbete i telefonväxel, arbete med kassa och registratur, posthämtning och postöppning, vaktmästerigöromål, bevakningsarbete samt personal som behövs för att utbetalning av löner och andra utbetalningar skall kunna ske. Enligt huvudavtalen omfattar lockouten inte den s k undantagskretsen. Vidare undantas s k skyddsarbete.

Bilaga 14 LO i polemik med SAF om regeringens paket 1980-04-17

– SAF fortsätter att sprida missvisande uppgifter om att regeringens s k paket inför avtalsrörelsen skulle vara mer värt än LOs egna avtalskrav.

– De beräkningar som SAF-ekonomen Karl-Olof Faxén presenterar i senaste numret av SAFs tidning Arbetsgivaren ger en helt felaktig bild av hur löntagarnas standard skulle bli under 1980 jämfört med 1979 om LO accepterar regeringspaketet och ett lönestopp.

Det säger LO-ekonomen Lars Ljung.

– Genom att göra jämförelser enbart mellan två tidpunkter – slutet av 1979 och slutet av 1980 – bortser SAF ifrån dels de reallöneförluster som drabbat löntagarna under 1979, och dels de reallöneförluster som man gör under loppet av 1980.

– SAF har t ex räknat kompensationen för prisstegringarna under 1979 som en kompensation för kommande prisstegringar under 1980!

Lars Ljung fortsätter:

– Det enda rimliga sättet att jämföra den reala köpkraften mellan åren är att se på årsgenomsnitten. Det är också denna beräkningsmetod som används i praktiskt taget all ekonomisk statistik.

– Gör man en jämförelse mellan årsgenomsnitten finner man att LOs krav ger en reallön för 1980 som är 2–3 procent högre än vad regeringspaketet och ett lönestopp skulle ge. Det exakta utfallet beror på hur effektivt prisstoppet blir.

Bilaga 15 LOs svar till medlingskommissionen 1980-04-23

LOs stora förhandlingsdelegation har den 23 april 1980 behandlat ett av medlingskommissionen Nordlander-Furbäck-Svensson samma dag överlämnat medlingsförslag till uppgörelse på den privata sektorn.

Delegationen har konstaterat att förslaget i allt väsentligt ansluter sig till de riktlinjer för en uppgörelse som kommissionen överlämnade till LO den 12 april. Dessa sammanfaller i stort både med de sedan länge kända ståndpunkter som SAF intagit, liksom de regeringsuttalanden som gjordes i samband med offentliggörandet av det så kallade 6-punkts-programmet. LO har redan den 12 april avvisat dessa riktlinjer som oantagbara för en uppgörelse.

Förutom avsaknaden av väsentliga punkter i LOs krav såsom ett generellt tillägg, lägstlöner och produktionsavgift har LO kunnat konstatera att SAF också avvisar förslag om vissa regleringar av deltidsarbete som icke är förenade med några kostnader. Den slopade retroaktiviteten kan icke accepteras av LO.

Enligt LOs samlade bedömning kan det framlagda förslaget inte ligga till grund för fortsatta medlingsförhandlingar, utan anser dessa strandade.

Förhandlingsdelegationen har därför rekommenderat förbunden att åter utlösa de temporärt återkallade stridsåtgärder som pågick eller var varslade den 13 april. Dessa återupptages klockan 00.00 natten mellan den 23 och 24 april 1980. Vidare har förbunden rekommenderats att hos respektive motpart varsla om nya stridsåtgärder i form av punktstrejker från och med klockan 00.00 natten mellan den 1 och 2 maj 1980.

Bilaga 16 SAFs svar till medlingskommissionen 1980-04-24

SAFs stora förhandlingsdelegation beslöt vid sammanträde tidigt på morgonen den 24 april att lockout i tidigare varslad omfattning skall träda i kraft fredagen den 2 maj kl 00.00. Samtidigt beslöts att inkalla SAFs fullmäktige till torsdagen den 24 april kl 16.00 för att bekräfta varslet och ta ställning till ev ytterligare åtgärder.

Vidare stoppas från samma tidpunkt dels inkasseringen av fackföreningsavgifter, dels utbetalning av permitteringslön till arbetare som permitteras till följd av stridsåtgärder.

SAFs stridsåtgärder föranleds av LOs beslut att stranda förhandlingarna inför medlingskommissionen samt att återupptaga övertidsblockaden och varsla om nya stridsåtgärder. LOs övertidsblockad har redan tidigare vållat stora svårigheter för företagen. De aviserade punktstrejkerna kommer att drabba företagen ännu hårdare.

SAF kunde inte acceptera utformningen av det förslag som medlingskommissionen tidigare under dagen överlämnat till parterna. SAF förklarade sig dock villig att fortsätta förhandlingarna på grundval av det framlagda förslaget.

Bilaga 17 Medlingskommissionens ”trevare” till parterna på den offentliga sidan 1980 04-24

FÖRSLAG TILL ÖVERENSKOMMELSE

Senast gällande avtal mellan parterna skall erhålla förlängd giltighet t o m 1980-12-31 med följande ändringar:

1. *B-liste- och systemfrågor m m*

Förhandlingarna mellan parterna skall fortsätta i syfte att nå överenskommelse snarast. Överenskommelsen skall träda i kraft 1980-07-01.

Kostnaderna skall ligga inom en ram av 0,5 % för kalenderåret 1980. Vid fördelningen av utrymmet skall för LO- och TCO-områdena beaktas innehållet i punkt 1 i den handling om fördelningsfrågor daterad 1980-04-17 som organisationerna lämnat till kommissionen.

2. *Löneplansändringar m m*

Som förtjänstutvecklingsgaranti skall löneklassbeloppen fr o m 1980-07-01 höjas med 2,3 procent varav hälften i enhetligt krontal för hela offentliga sektorn och hälften i enhetligt procenttal; varjämte sammanlagt 0,2 procentenheter avdelas för ändring av bestämmelser om obtillägg.

3. *Utjämningstillägg*

Lönerna uppräknas fr o m 15 april 1980 i princip med 2 % av skillnaden mellan en månadslön motsvarande 42:15 kr/tim och den egna månadslönen. För tiden 15 april–30 juni 1980 utgår utjämningstillägget i form av schablontillägg.

4. *Vissa tillägg*

Tillägg för obekväm och förskjuten arbetstid, jour- och beredskap höjs med 5 % från 1980-07-01.

5. *Garantiregel*

Om konsumentprisindex för oktober 1980 uppnår eller överstiger talet 568 skall lönerna ökas med 1 % fr o m den 1 december 1980.

6. *Kontrollstation*

Om under 1980 löneutvecklingen för offentligt anställda skulle komma att understiga löneutvecklingen på arbetsmarknaden i dess helhet skall förhandlingar kunna påkallas om höjda löner fr o m 1 januari 1981.

7. *Övrigt*

Förhandlingar direkt mellan parterna förutsätts dessutom kunna föras i tekniska och andra särskilda frågor inom oförändrad kostnadsram.

Bilaga 18 Pressmeddelande från arbetsgivarverket, Kommunförbundet och Landstingsförbundet 1980-04-25

HÄPNADSVÄCKANDE

De offentliganställdas organisationer avvisade igår den ”trevare” som medlingskommissionen på det offentliga området överlämnat till parterna. Arbetsgivarna var för sin del beredda att fortsätta förhandlingarna med utgångspunkt i kommissionens sondering.

Efter fortsatta intensiva diskussioner under natten till fredagen försökte medlingskommissionen förankra ett bud hos parterna.

Medlarnas trevare igår innebar löneökningar på drygt fyra procent. Till det kommer vissa garantier för prisutvecklingen och eftersläpningar för de offentliganställdas löneutveckling.

– Det är häpnadsväckande att personalorganisationerna har avvisat ett förslag som ger betydligt mer än vad de begärde i februari när de överlämnade sina yrkanden. Räknar man in regeringspaketet och skatteändringarna på nyåret innebär kommissionens trevare ungefär 2,5 procent mer i bruttolön än fackets yrkanden. Det är svårt att förstå att organisationerna avvisat trevaren på ekonomiska grunder, säger de offentliga arbetsgivarna.

Trevaren innebar sammanlagt bruttolöneökningar på 4,1 procent för en anställd med ca 70 000 kronor i årslön. Ändringen i skatteskalorna fr o m 1 januari i år motsvarar en bruttolöneökning på ca 9 procent i den inkomstnivån. Skattedelen i regeringens s k marspaket motsvarar en bruttolöneökning på ytterligare 1,8 procent för denna kategori. Totalt närmare 15 procent.

Ser man till de totala löneförbättringarna under 1980 för de offentliganställda tillkommer utfallet av vinterns överenskommelse om pris- och löneutvecklingsgarantierna på 3,8 procent och ett förväntat utfall på en procent av garantiregeln i trevaren. Sammanlagt innebär de olika åtgärderna att de offentliganställdas löner skulle vara nästan 20 procent högre vid årets slut än november 1979 om man översätter de olika åtgärderna till bruttolönetermer.

Arbetsgivarna har tidigare bjudit 15 öre per arbetad timme för s k *B-listefrågor*. Det gäller justering av lönesystem, förändring-

ar av befordringsgångar och olika specialbestämmelser. I trevaren hade man dubblerat det utrymmet. Det kom därmed i nivå med organisationernas yrkanden i denna del.

Trevaren innehöll dessutom ett utrymme på 2,3 procent för *löneplansändringar* från den 1 juli i år. Enligt förslaget skulle hälften läggas ut som ett enhetligt krontal och hälften i enhetligt procenttal. Till detta kom ändringar i bestämmelserna för *ob-tillägg* med 0,2 procent. Sammanlagt motsvarade detta den föreslagna förtjänstutvecklingsgarantin i LO/SAF-förslaget.

Medlarna föreslog också ett *utjämningstillägg* för dem som har lägre löner än ca 7 000 kronor i månaden. Utjämningstillägget motsvarade 0,6 procent. Det innebar att lönerna räknas upp från den 15 april 1980 med två procent av skillnaden mellan 7 000 kronor och den egna månadslönen.

Om priserna stiger med mer än 2,3 procent från mars till oktober skulle lönerna enligt en *garantiregel* i trevaren automatiskt öka med 1 procent från 1 december 1980.

Trevaren innehöll också förslag om *kontrollstationsförhandlingar*. Om löneutvecklingen för de offentliganställda under 1980 skulle bli sämre än löneutvecklingen på arbetsmarknaden i dess

Sammanställning av bruttolöneökning 1980 beräknad på inkomstläget 70 000 kronor per år

1. Löneutvecklingsgaranti och prisutvecklingsgaranti (LUG + PUG januari 1980)	3,8 %
2. Skattereform (januari), regeringspaket (mars)	10,8 %*)
3. Kommissionens förslag	4,1 %
	18,7 %

Om priserna stiger med mer än 2,3 % från mars till oktober tillkommer en garanti per den 1 december 1980 1,0 %

*) Skattereform januari 9.0 %
Regeringspaket mars 1,8 %
10,8 %

helhet så skulle man kunna ta upp förhandlingar om höjda löner från den 1 januari 1981.

– För att genomdriva sina krav har personalorganisationerna tillgripit omfattande stridsåtgärder riktade mot känsliga samhällsfunktioner inom bl a sjukvård, barntillsyn och allmänna kommunikationer. Åtgärderna drabbar i hög grad svaga grupper i samhället, säger de offentliga arbetsgivarna.

Arbetsgivarna – staten, kommunerna och landstingen – har avstått från att trappa upp stridsåtgärderna. Istället har de förklarat sig beredda att fortsätta förhandlingarna även efter det att personalorganisationerna påbörjat strejken.

Bilaga 19 Medlingskommissionens (den offentliga sidan) avtalsförslag 1980-04-30

FÖRSLAG TILL RAMÖVERENSKOMMELSE

De fortsatta förhandlingarna skall bedrivas inom den totalram som nedanstående förslag innehåller.

1. *B-liste- och systemfrågor m m*

Förhandlingarna mellan parterna skall fortsätta i syfte att nå överenskommelse snarast. Överenskommelsen skall träda i kraft 1980-07-01.

Kostnaderna skall ligga inom en ram av 0,5 % för kalenderåret 1980. Vid fördelningen av utrymmet skall för LO- och TCO-områdena beaktas innehållet i punkt 1 i den handling om fördelningsfrågor daterad 1980-04-17 som organisationerna lämnat till kommissionen.

2. *Löneplansändringar m m*

Löneklassbeloppen höjs fr o m 1980-07-01 med 3,0 %, varav hälften i enhetligt krontal för hela offentliga sektorn och hälften i enhetligt procenttal. Löneklassbelopp, som den 1980-06-30 understiger 7 000 kronor, skall därjämte höjas med 2 % av skillnaden upp till 7 000 kronor.

3. *Ob-tillägg*

Sammanlagt 0,2 procentenheter avdelas för ändring av bestämmelser om ob-tillägg.

4. *Tillägg*

Tillägg för obekväm och förskjuten arbetstid, jour- och beredskap höjs med 5 % från 1980-07-01.

Övriga icke löneplansanknutna tillägg höjs med 3,0 % från samma tidpunkt.

5. *Garantiregel*

Om konsumentprisindex för oktober 1980 uppnår eller överstiger talet 568 skall lönerna ökas med 1 % fr o m den 1 december 1980.

6. *Kontrollstation*

Om under 1980 löneutvecklingen för offentligt anställda skulle komma att understiga löneutvecklingen på arbetsmarknaden i dess helhet skall förhandlingar kunna påkallas om höjda löner fr o m 1 januari 1981.

7. *Övrigt*

Förhandlingar direkt mellan parterna förutsätts dessutom kunna föras i tekniska och andra särskilda frågor inom oförändrad kostnadsram.

8. *Stridsåtgärder*

Pågående och varslade stridsåtgärder upphävs med omedelbar verkan.

Detta förslag är såvitt avser totalramen att betrakta som ett definitivt slutbud.

Bilaga 20 Medlingskommissionens (den offentliga sidan) slutbud 1980-05-09

Medlarna på den offentliga sektorn överlämnade ikväll kl 22.00 sitt definitiva slutbud till parterna. Det innebär att lönenivån för de offentliganställda ökar med 7,3 % under 1980. Budet innebär en generell ökning av lönerna med 4,5 % från den 1 juni 1980. Hälften av ökningen läggs ut som enhetligt krontal och hälften som procenttal.

Till detta kommer tillägg för anställda med löner under 11 000 kronor i månaden. Lönerna höjs med 1 % av skillnaden mellan 11 000 och den egna lönen. De som har löner under 7 000 kronor i månaden får ytterligare ett tillägg på 2 % av skillnaden mellan 7 000 och den egna lönen. Dessa utjämningstillägg motsvarar en löneökning på 1,6 %.

Enligt budet avsätts 1 % för s k B-listefrågor. Den potten ska parterna fördela på löneökningar för särskilda grupper och ändring av specialbestämmelser. Ändringarna ska träda ikraft från den 1 juli 1980.

Budet innehåller också ett engångsbelopp för alla som var anställda hos staten, kommun eller landsting den 31 maj 1980. För de som arbetat mer än halvtid är beloppet 670 kronor. Övriga får 335 kronor.

Tilläggen för bl a obekväm arbetstid och jour- och beredskap höjs med 7 % från 1 juni 1980. Vissa andra tillägg höjs med 4 %. Dessutom avsätts ytterligare 0,2 % för ändring av bestämmelserna om tillägg för obekväm arbetstid.

Garantiregeln för prisökningar innebär att lönerna höjs med 1 % från 1 december om priserna går upp med 2,8 % mellan mars och oktober.

De offentliganställda tillförsäkras enligt budet kompensation för löneglidningen på LO-SAF-området. Samma förtjänstutvecklingsgaranti som ska gälla på den privata sidan ska tillämpas också för de offentliganställda. Förtjänstutvecklingsgarantin ska fördelas med hälften i krontal och hälften i procent.

Förhandlingarna om bl a specialbestämmelserna ska fortsätta. En slutlig överenskommelse bör föreligga under första hälften av juni.

Överenskommelsen ska gälla till årets slut.

Bilaga 21 Slutlig överenskommelse mellan svenska arbetsgivareföreningen (SAF) och landsorganisationen i Sverige (LO)

1 INGRESS

1.1 Parterna förbinder sig att verka för att de avtal som är uppsagda eller som, därest uppsägning skedde, skulle utlöpa under tiden fram t o m den 31 maj 1980, prolongeras för tiden t o m den 31 december 1980, räknat från respektive avtals ordinarie utlöpningsdag 1979. Vid denna prolongation skall följande gälla.

1.2 SAF och LO förbinder sig att verka för att samtliga förbundsförhandlingar angående de i överenskommelsen angivna bestämmelsernas tillämpning slutförs så snart som möjligt och senast den 2 juni 1980.

Eventuella tvistefrågor mellan förbunden, vilka ej av dessa lösts senast vid nämnda tidpunkt skall avgöras genom SAFs och LOs gemensamma åtgöranden.

Till dess samtliga förbundsfrågor blivit lösta och förutsättningarna i övrigt för denna överenskommelse uppfyllts skall uppgörelserna mellan förbunden vara preliminära.

1.3 Denna överenskommelse skall vara preliminär till dess överenskommelse träffats mellan SAF och PTK ävensom mellan parterna på den offentliga sektorn av arbetsmarknaden.

2 LÖNER

2.1 *Förbundsförhandlingspott*

Genom överenskommelse av den 13 april 1980 mellan SAF och LO avsattes för justering av allmänna anställningsvillkor en förbundsförhandlingspott om 15 öre per arbetad timme. Parterna inom respektive avtalsområde överenskommer om fördelning av det utrymme, som eventuellt återstår av förbundsförhandlingspotten.

Anmärkning

Om kostnadsramen enligt denna punkt överskridits skall avräkning härför ske.

2.2 *Generellt utrymme*

2.2.1 *Generellt utrymme från den 15 april 1980*

Det genomsnittliga förtjänstläge per arbetad timme för vuxna arbetare som rådde inom avtalsområdet vid avtalets ordinarie utlöpningsdag 1979 höjs med 75 öre fr o m den 15 april 1980.

Parterna inom respektive avtalsområde överenskommer om fördelningen av det generella utrymmet.

2.2.2 *Garantiregel*

Om konsumentprisindex för oktober 1980 uppnår eller överstiger talet 571 skall till parternas förfogande inom varje avtalsområde ställas en särskild pott för lönejustering.

Potten utgöres av vad som erfordras för att höja det genomsnittliga förtjänstläge per arbetad timme för vuxna arbetare som rådde inom avtalsområdet vid avtalets ordinarie utlöpningsdag 1979 med 30 öre.

För det fall garantiregeln utlöses skall potten utläggas fr o m den 1 december 1980.

Parterna inom respektive avtalsområde överenskommer om fördelningen av potten.

2.3 *Utjämningstillägg*

Till parternas förfogande ställs ett utrymme för utjämning, vilket framräknats på sätt framgår av bilaga A.

Utrymmet skall utläggas fr o m den 15 april 1980.

Parterna inom respektive avtalsområde överenskommer om utrymmets fördelning.

Om och i den mån parterna ej enas om utrymmets fördelning på annat sätt skall riktpunkten vara att utrymmet – under hänsynstagande till tillämpade lönesystem, löneformer och bedömningsgrunder – skall tas i anspråk för att höja förtjänstläget för sådana vuxna arbetare, vilkas förtjänstläge understiger ett örestal

motsvarande 140 procent av det genomsnittliga förtjänstläget för vuxna arbetare inom egentlig industri med 4,5 procent av skillnaden mellan detta tal och nämnda arbetares genomsnittliga förtjänstläge.

Överstiger tillgängligt utrymme vad som erfordras för att uppnå det angivna syftet skall överskjutande del enligt parternas bestämmande användas för andra åtgärder för höjning av förtjänstläget inom avtalsområdet eller vid de enskilda företagen inom avtalsområdet.

Anmärkning

Utrymmet för utjämning skall beräknas på grundval av andrakvartalsstatistiken 1979 (för vissa avtalsområden annan period) se bilaga A, medan fördelning av utrymmet avses skola ske med beaktande av det aktuella förtjänstläget.

2.4 *Icke nivåpåverkande lönehöjningar*

SAF och LO är överens om att en arbetare skall kunna i sin anställning öka sin inkomst till följd av ökad erfarenhet, ökade krav i befattningen, ökat ansvar, förbättrade yrkeskunskaper och övriga kvalifikationer samt lång anställning i företaget. Löneförändringar som sker för att bibehålla en uppnådd struktur i dessa avseenden är icke nivåpåverkande.

I syfte att förbättra möjligheterna till en fortvarig gynnsam struktur i ovan angivna avseenden bör företagen utge sådana lönehöjningar till arbetare, som uppfyller ovan angivna villkor.

Parterna inom respektive avtalsområde kan överenskomma om riktlinjer för sådana individuella löneförändringar som här avses.

2.5 *Preliminär förtjänstutvecklingsgaranti*

Till parternas förfogande ställs inom varje avtalsområde fr o m den 1 juli 1980 en pott avseende preliminär förtjänstutvecklingsgaranti beräknad enligt nedan. Pot-

ten skall avräknas från den definitiva förtjänstutvecklingsgarantipotten enligt punkt 2.6.2 och från övrigt utrymme som kan stå till förfogande.

Om det genomsnittliga förtjänstläget per arbetad timme för vuxna arbetare mellan första kvartalet och fjärde kvartalet 1979 – eller annan period om så överenskommes – utöver avtalsmässig ökning inte ökat med minst 60 öre, skall potten utgöras av vad som erfordras för att höja det genomsnittliga förtjänstläget med det örestal som motsvarar skillnaden mellan 60 öre och ökningen av det genomsnittliga förtjänstläget i ören utöver i statistiken ingående avtalsmässig löneökning. Om förbundsparterna ej överenskommer om annat skall beräkning ske företagsvis med uppdelning på tidlönsarbete och ackordsarbete.

Protokollsanteckningar

1. Vid bristande enighet mellan förbunden skall i första hand förhandlingsmedverkan lämnas från SAF och LO för att uppnå en samförståndslösning. Därvid bör beaktas strukturella förändringar i företagen, som nämnvärt påverkat förtjänstutvecklingen i ena eller andra riktningen under statistikperioden, ävensom de förutsättningar tillgänglig statistik ger för fastställandet av storleken av det underlag, på vilket beräkningar enligt denna överenskommelse bör göras.
2. Parterna skall kunna uppta till teknisk diskussion frågan om vilken statistik som – om förhållandena på avtalsområdet fordrar avvikelse – skall användas med bibehållande av principerna enligt denna punkt.

Om för visst avtalsområde erforderlig statistik saknas för bestämmande av preliminär förtjänstutvecklingsgarantipott kan förbundsparterna överenskomma om annan metod för bestämmande av förskott på den definitiva förtjänstutvecklingsgarantipotten enligt punkt 2.6.2.

2.6 *Definitiv förtjänstutvecklingsgaranti*

Till parternas förfogande ställs inom varje avtalsområde en pott avseende definitiv förtjänstutvecklingsgaranti beräknad enligt nedan.

2.6.1 *Beräkning av jämförelsetal för pott för förtjänstutvecklingsgaranti*

Bestämmelserna i punkt 2.6.2 om beräkning av pott för förtjänstutvecklingsgaranti förutsätter att SAF och LO fastställer ett särskilt jämförelsetal. Detta beräknas på följande sätt.

Från det genomsnittliga förtjänstläget per arbetad timme för vuxna arbetare inom egentlig industri inom områden med löpande kvartalsstatistik för andra kvartalet 1980 avdras motsvarande förtjänstläge för dessa avtalsområden för första kvartalet 1979. Från skillnaden mellan förtjänstlägena skall avdras de avtalsmässiga ökningarna som de framkommit i statistiken. Härifrån avdras icke nivåpåverkande lönehöjningar om 30 öre. Skillnaden multipliceras därefter med faktorn 0,8, varefter förtjänstutvecklingsgarantins jämförelsetal erhålls.

2.6.2 *Beräkning av pott för förtjänstutvecklingsgaranti*

Om det genomsnittliga förtjänstläget per arbetad timme för vuxna arbetare mellan första kvartalet 1979 och andra kvartalet 1980 – eller annan period om så överenskommes – utöver den avtalsmässiga ökningen inte ökat med minst det jämförelsetal som framräknats enligt punkt 2.6.1 ovan, skall potten utgöras av vad som erfordras för att höja det genomsnittliga förtjänstläget med det örestal som motsvarar skillnaden mellan jämförelsetalet och ökningen av det genomsnittliga förtjänstläget i ören utöver i statistiken ingående avtalsmässig löneökning. Om förbundsparterna ej överenskommer om annat skall beräkning ske företagsvis med uppdelning på tidlönsarbete och ackordsarbete.

Protokollsanteckningar

1. Vid bristande enighet mellan förbunden skall i första hand förhandlingsmedverkan lämnas från SAF och LO för att uppnå en samförståndslösning. Därvid bör beaktas strukturella förändringar i företagen, som nämnvärt påverkat förtjänstutvecklingen i ena eller andra riktningen under statistikperioden, ävensom de förutsättningar tillgänglig statistik ger för fastställandet av storleken av det underlag, på vilket beräkningar enligt denna överenskommelse bör göras.
2. Parterna skall kunna uppta till teknisk diskussion frågan om vilken statistik som – om förhållandena på avtalsområdet fordrar avvikelse – skall användas med bibehållande av principerna enligt denna punkt.

2.6.3 Förtjänstutvecklingsgarantipotten skall – med avräkning för vad som utgivits som preliminär förtjänstutvecklingsgarantipott – utläggas fr o m den 1 december 1980.

2.7 *Minderåriga*

Vid beräkning av potterna enligt punkterna 2.1, 2.2.1, 2.2.2, 2.3, 2.5 och 2.6.2 medräknas även vad som erfordras för att det genomsnittliga förtjänstläget för minderåriga arbetare skall höjas med samma örestal som förtjänstläget för vuxna arbetare inom avtalsområdet på grund av bestämmelserna i denna överenskommelse.

2.8 *Justering av avtalens lönesatser*

Avtalens lönesatser skall fr o m den 15 april 1980 höjas med summan av 75 öre, det örestal som för respektive avtalsområde anges i bilaga A, dock lägst 53 öre, och det örestal som eventuellt återstår av förbundsförhandlingspotten enligt punkt 2.1 samt med 50 öre enligt bestämmelserna i punkt 2.6.3 angående förtjänstut-

vecklingsgarantin i 1978 års SAF-LO-överenskommelse i den mån detta ej redan skett.

Avtalens lönesatser skall vidare höjas med 60 öre fr o m den 1 juli 1980 om annat ej överenskommes.

Avtalens lönesatser skall vidare fr o m tidpunkten för den lönerevision som kan bli följden av förhandlingar avseende nästa avtalsperiod höjas med skillnaden mellan jämförelsetalet enligt punkt 2.6.1 och 60 öre. Om garantiregeln enligt punkt 2.2.2 utlöses skall avtalslönerna höjas med 30 öre från nämnda tidpunkt.

Skulle förbundsparterna överenskomma om annan tidpunkt för utläggning av potter skall i stället justering av avtalens lönesatser ske från sådan tidpunkt.

2.9 *Höjning av traktamentsersättningar*

Traktamentsersättningar skall höjas fr o m den 1 april 1980 och den 1 oktober 1980 enligt tidigare praxis.

2.10 *Vissa definitioner och allmänna bestämmelser*

2.10.1 *Statistik*

Parterna inom respektive avtalsområde överenskommer om vilken statistik som skall läggas till grund för tillämpningen av denna överenskommelse. Vid bristande enighet skall SAFs och LOs gemensamma andrakvartalsstatistik för 1979 tillämpas.

Med det genomsnittliga förtjänstläget per arbetad timme för vuxna arbetare avses – såvida ej annat överenskommes – förtjänsten motsvarande kolumn 6 i tabell 4 A + 4 B i SAFs och LOs gemensamma andrakvartalsstatistik för 1979 ökad med helgdagslön motsvarande kolumn 8.

Vid tillämpning av punkterna 2.5 och 2.6 skall dock följande gälla.

Med det genomsnittliga förtjänstläget per arbetad timme för vuxna arbetare avses – såvida ej annat överenskommes – förtjänsten motsvarande kolumn 6 i tabell 4 A + 4 B i SAFs och LOs gemensamma andra-

kvartalsstatistik för 1980 respektive motsvarande förtjänst på tidlön och ackord i förstakvartalsstatistiken och fjärdekvartalsstatistiken för 1979 ökad med helgdagslön motsvarande kolumn 8 i SAFs och LOs gemensamma andrakvartalsstatistik 1979.

Med det genomsnittliga förtjänstläget på tidlönsarbete avses – såvida ej annat överenskommes – förtjänsten motsvarande kolumn 4 i tabell 4 A + 4 B i SAFs och LOs gemensamma andrakvartalsstatistik för 1980 respektive motsvarande förtjänst på tidlön i förstakvartalsstatistiken och fjärdekvartalsstatistiken för 1979 ökad med helgdagslön motsvarande kolumn 8 i SAFs och LOs gemensamma andrakvartalsstatistik 1979.

Med det genomsnittliga förtjänstläget på ackordsarbete avses – såvida ej annat överenskommes – förtjänsten motsvarande kolumn 5 i tabell 4 A + 4 B i SAFs och LOs gemensamma andrakvartalsstatistik för 1980 respektive motsvarande förtjänst på ackord i förstakvartalsstatistiken och fjärdekvartalsstatistiken för 1979 ökad med helgdagslön motsvarande kolumn 8 i SAFs och LOs gemensamma andrakvartalsstatistik 1979.

2.10.2 *Definition av begreppet avtalsmässig löneökning*

Med avtalsmässig löneökning förstås – om inte annat överenskommes – löneökningar enligt sådant avtal som träffas mellan parterna på respektive avtalsområde och inkluderar således förbundsförhandlingspott, generellt utrymme, utjämningstillägg, pott enligt garantiregel och utfyllnad med anledning av förtjänstutvecklingsgaranti.

Vid beräkning av pott för definitiv förtjänstutvecklingsgaranti enligt punkt 2.6 avseende tiden första kvartalet 1979–andra kvartalet 1980 är SAF och LO ense om att de icke nivåpåverkande lönehöjningarna skall anses uppgå till 30 öre.

2.10.3 *Omräkning av vecko- och månadslöner*

Vid omräkning av vecko- och månadslöner, som kan erfordras vid tillämpning av denna överenskommelse, skall tidigare praxis inom respektive avtalsområde tillämpas.

Vid beräkning av örestillägg per timme för arbetare med en avtalsenlig ordinarie arbetstid understigande 40 timmar per vecka skall tidigare praxis inom respektive avtalsområde följas.

2.10.4 *Ändringar av avtalsbestämmelser av ekonomisk innebörd*

Ändringar av avtalens lönesatser som föranleder höjningar av utgående förtjänster samt eventuella ändringar i allmänna bestämmelser av ekonomisk innebörd skall avräknas från den totala kostnadsramen.

Detta gäller dock ej ändringar av traktaments-, rese- och verktygsersättningar eller andra kostnadsersättningar i den mån sådana ändringar motsvarar ökade kostnader, vilka inträtt efter senast vidtagna justeringar.

Om justering av avtalens lönesatser enligt punkt 2.8 näst sista stycket föranleder höjningar av utgående förtjänster skall avräkning härför ske i första hand från förtjänstutvecklingsgarantipotten och eventuell pott enligt garantiregeln enligt punkt 2.2.2 och i andra hand från det utrymme som eventuellt ställs till parternas förfogande för nästa avtalsperiod.

2.10.5 *Helg(dags)lön*

Höjning av helg(dags)lön skall avräknas från kostnadsramen. Detta gäller även i de fall höjningarna sker automatiskt.

2.10.6 *Vissa tillägg*

Övertids- och skifttillägg, tillägg för obekväm och förskjuten arbetstid samt sön- och helgdagstillägg höjs om detta inte sker automatiskt, med samma procenttal som det genomsnittliga förtjänstläget.

I den mån tilläggen blir föremål för större höjningar – vare sig det sker automatiskt eller ej – skall avräkning ske för dessa merökningar.

3 ENGÅNGSBELOPP

Arbetare, som var anställd den 31 maj 1980 vid företaget, skall erhålla engångsbelopp om 320 kronor under förutsättning att han under tiden fr o m den 1 mars och t o m den 30 april 1980 fullgjort arbete under minst 160 timmar hos samma företag. Som fullgjort arbete tillgodoräknas dels faktiskt utfört arbete (inkl övertid) dels 8 timmar per arbetsdag under vilken semesterledighet med semesterlön åtnjutits.

Arbetare, som var anställd den 31 maj 1980 vid företaget, skall erhålla engångsbelopp om 160 kronor under förutsättning att han under tiden fr o m den 1 mars och t o m den 30 april 1980 fullgjort arbete under minst 80 men ej 160 timmar hos samma företag. Som fullgjort arbete tillgodoräknas dels faktiskt utfört arbete (inkl övertid) dels 4 timmar per arbetsdag, under vilken semesterledighet med semesterlön åtnjutits.

Engångsbelopp skall utbetalas senast den 1 juli 1980 om tekniska hinder härför inte föreligger.

Förbundsparterna överenskommer om hur och när utbetalningen av engångsbelopp skall ske och om de bestämmelser i övrigt som kan erfordras.

4 ARBETSGRUPP RÖRANDE ICKE NIVÅPÅVERKANDE LÖNEHÖJNINGAR

SAF och LO är överens om att under avtalsperioden i en särskild arbetsgrupp följa tillämpningen på förbunds- och företagsplanet av de nya inslag i lönebildningen på SAF-LO-området, som framgår av punkterna 2.4, 2.6 och 2.10.2.

5 ÖVERENSKOMMELSE ANGÅENDE DELTIDSARBETE

SAF och LO rekommenderar förbunden å ömse sidor

att anta nedanstående överenskommelse angående deltidsarbete.

Företagen skall tillse, att den deltidsanställdes arbetstid och arbetsförtjänst blir så jämn som möjligt. För stadigvarande deltidsarbete skall arbetstidsschema upprättas, såvida icke arbetsuppgifternas särskilda beskaffenhet omöjliggör detta.

Sociala förmåner enligt lag och avtal är i vissa fall beroende av arbetstidens längd och förläggning. En arbetstid understigande 16 timmar per vecka medför sålunda, att rätten till avgångsbidragsförsäkring och grupplivförsäkring reduceras. Motsvarande gräns för rätten till permitteringslön är 18 timmar. Vidare kan de avtalsenliga AGS-förmånerna minskas i vissa fall och pensionsförmånerna påverkas om arbetstiden understiger 208 timmar per kalenderkvartal. Den årliga arbetsinkomsten måste överstiga ett visst belopp – basbeloppet – för att arbetstagaren skall tillgodoräknas pensionspoäng för ATP.

Den deltidsanställde skall informeras om dessa bestämmelser – liksom om de övriga anställningsvillkor – som gäller vid deltidsarbete. Där så är praktiskt möjligt och i fall där den anställde så önskar skall arbetstiden för den deltidsanställde bestämmas så att den anställde blir berättigad till de ovan angivna sociala förmånerna.

Vid utökat arbetskraftsbehov skall i första hand deltidsanställda erbjudas ett högre antal timmar.

Parterna är ense om att tvist rörande tillämpning av denna överenskommelse avgörs av SAF och LO.

6 REGLER OM FÖRBUNDSAVTALENS GILTIGHETSTID

Enligt punkt 1.1 skall mellanvarande avtal prolongeras för tiden t o m den 31 december 1980. Förbunden rekommenderas att i avtalen inta bestämmelser om att avtalen därefter prolongeras för ett år i sänder om begäran om förhandling ej framställes senast två måna-

der före den 31 december. Om begäran om förhandling framställes före nyss nämnda tidpunkt gäller avtalet för tid efter den 31 december med 7 dagars ömsesidig uppsägningstid.

7 PRISFRÅGOR

Det förutsätts att gällande prisstopp eller annan prisreglering under avtalsperioden tillämpas eller utformas så att nödvändiga prisjusteringar kan genomföras för de ökade arbetskraftskostnader som uppstår på grund av avtal eller lag.

BILAGA UTJÄMNINGSTILLÄGG PER AVTALSOMRÅDE

Beräkningsunderlag

Andra kvartalet 1979 (andra + tredje kvartalen för vissa områden inom byggnadssektorn, september för HRA samt mars för SRF), vuxna arbetare, löneelement T+A+H.

Beräkningsprincip

För avtalsområden med individuella uppgifter har det genomsnittliga förtjänstläget (TAH) per individ höjts med 4.5 % av skillnaden upp till kronor 42:15 per arbetad timme (relativt löneläge 140). För avtalsområden med summariska uppgifter (markerade med * i tabellen) har utjämningstillägget framräknats enligt underbilaga 1.

Utrymmet per arbetsplats maximeras till 85 öre.

Förbund/avtalsområde	Utjämnings-tillägg öre/timme
Allmänna Gruppen	
kolgruve- och lergodsindustri	63.4
kopparverk	47.0
ferrolegeringsverk	46.7
metallverk	54.1
porslins- och fajansindustri	70.5
sockerindustri*	61.0
stenindustri	49.8
tvätterier och färgerier	72.3
kemisk industri	56.0
explosivämnesindustri	51.6
oljeraffinaderier	46.8
allmänna fabriksavtalet	61.8
övriga avtal (egentlig industri)*	49.8
bevakningsföretag*	61.1
Bageri- och Konditoriarbetsgivareförb	
riksavtalet	63.4
spisbrödsavtalet*	56.0
butiksavtalet	79.6
serveringsavtalet	80.7
Biltrafikens Arbetsgivareförbund	
bussavtalet	56.0
åkeriavtalet	54.0
maskinförareavtalet	48.3
billotsavtalet	46.3
miljöarbetaravtalet	45.1
terminalavtalet (BA+HAO)	52.4
Buteljglasbruksförbundet	60.1
Byggförbundet	
byggavtalet*	24.6
anläggnings- och vägavtalen*	34.7

* Summarisk statistik

Förbund/avtalsområde	Utjämnings-tillägg öre/timme
Byggnadsämnesförbundet	54.2
Elektriska Arbetsgivareföreningen	
installationsavtalet	38.8
kraftverksavtalen	52.7
lageravtalet	67.0
Glasindustrins Arbetsgivareförbund	53.9
Glasmästeriförbundet	
diverse glasbearbetning	59.1
glasmästerifirmor	39.4
Grafiska Arbetsgivareförbundet	
bokbinderier	56.9
tryckmediaföretag/tryckerier	44.8
tapetfabriker	56.4
pappersemballagefabriker	58.4
Gruvornas Arbetsgivareförbund	
gruvor i Mellansverige	34.5
gruvor (f d Allmänna Gruppen)	38.7
gruvor (f d Grängesberg)	44.2
Handelns Arbetsgivareorganisation	
cykel- och motorverkstäder	66.8
radio- och TV-tekniker	62.2
trävaruhandelsfirmor	63.0
skrädderi- och sömnadsavtalet	73.3
pälsvarubranschen	64.9
möbelhandel, tapetserare, snickare etc	59.0
butiksavtalen	72.3
lageravtalen	62.1
speditionsfirmor	50.0
bränslefacket	52.9
utsädesföretag	70.7
Hotell- och Restaurangarbetsgivareförena	65.4

Förbund/avtalsområde	Utjämnings-tillägg öre/timme
Järnbruksförbundet*	42.4
Kvarnyrkesförbundet	55.6
Livsmedelsbranschens Arbetsgivareförb	
mejeri- och mjölkproduktindustri	59.4
glassindustri, tillverkning	63.4
jästfabriker	58.9
slakteri- och charkuteribranschen	50.4
konservindustri	66.3
bryggeriindustri	55.6
margarinindustri	49.9
glykosfabriker	65.4
chokladindustri	62.3
konsttarmsindustri	53.8
bakmedelsfabriker	62.5
äggproduktindustri	65.8
fjäderfäslakterier	63.3
osthantering	64.1
diverse livsmedelsindustri, egna avtal	51.0
glassindustri, lager och distribution	33.9
äggförsäljningsfirmor	67.4
Läderindustriernas Arbetsgivareförbund	
skoindustri	63.4
garverier	55.4
skinnindustri	69.0
Motorbranschens Arbetsgivareförbund	
bil- och traktorverkstäder	52.9
bil- och industrilackeringsverkstäder	47.0
gummiverkstäder	58.3
övriga avtal	37.1
Målaremästarnas Riksförening	24.6

* Summarisk statistik

Förbund/avtalsområde	Utjämnings-tillägg öre/timme
Petroleumbranschens Arbetsgivareförbund	
bensinstationsavtalet	62.5
lageravtalet	51.5
flygtankningsavtalet	47.3
Plåtslageriernas Riksförbund	33.8
Sveriges Redareförening	
huvudavtalet	43.9
färjeavtalet	48.4
Rörledningsfirmornas Arbetsgivareförbund	
rörledningsfirmor	31.7
isoleringsfirmor	29.5
kylfirmor	48.8
Skogsindustriförbundet	
sågverksindustri	59.4
massa- och pappersindustri	55.1
Skogs- och Lantarbetsgivareförbundet	
skogsarbete, riksavtalet	57.1
skogsarbete, norrbottensavtalet	58.1
jordbruksavtalet	66.2
trädgårdsodling	71.8
trädgårdsanläggning	56.4
golfbaneavtalet	55.9
Stoppmöbelindustrins Arbetsgivareförbund	56.8
Sveriges Stuvareförbund	
Stuvareförbundet, N	34.4
Stuvareförbundet, S	47.8
Svets Mekaniska Arbetsgivareförbundet	48.2
Textil- och Konfektionsindustriförbundet	
textilindustri	66.5
konfektionsindustri	67.9

Förbund/avtalsområde	Utjämnings-tillägg öre/timme
Träindustriförbundet	
riksavtalet	57.2
brädgårdsavtalen	63.1
Verkstadsföreningen	54.0

Underbilaga

För avtalsområden med summariska uppgifter (markerade med * i bilaga A) har utjämningstillägget framräknats med utgångspunkt från det genomsnittliga förtjänstläget (TAH) på respektive arbetsplats jämfört med kronor 42:15 per arbetad timme (relativt löneläge 140) enligt nedanstående tabell.

Indextal 4215=100		Utjämnings-tillägg öre/tim
Upp t o m	55	85
	56–57	80
	58–60	75
	61–63	70
	64–66	65
	67–69	60
	70–72	55
	73–75	50
	76–78	45
	79–81	40
	82–84	35
	85–87	30
	88–90	25
	91–93	20
	94–96	15
	97–99	10
	100–102	5

Våren 1980 drabbades Sverige av den största arbetskonflikten någonsin. Vad var det som gick snett i arbetsfredens förlovade land? Har den omtalade svenska modellen slagits ut för alltid?

Var 1980 års konflikt en engångsföreteelse orsakad av en serie olyckliga omständigheter? Eller var den slutpunkten i en lång förvittringsprocess? Vad kan vi lära av den?

Olle Bolang, ekonomisk och politisk frilansskribent, söker i den här debattboken finna svaret på dessa frågor. Han ger också några personliga synpunkter på förändringar i den svenska förhandlingsmodellen. Boken innehåller tillika en kronologisk översikt över de händelser som ledde fram till konflikten och över dess förlopp, samt en koncentrerad dokumentation av brev, skrivelser och avtalsbud med anknytning till konflikten.

SNS hoppas att den här skriften skall stimulera en förnyad och fördjupad debatt om hur lönebildning och konfliktlösning på svensk arbetsmarknad skall fungera i framtiden.

Olle Bolang har hösten 1980 på annat förlag gett ut framtidssatiren *Äretitelutredaren* och 1978 tillsammans med hustru Rumi dokumentärskildringen *Rädd för Japan?* Han var under folkpartiregeringen informationssekreterare i industridepartementet.

Studieförbundet Näringsliv och Samhälle

ISBN 91 7150 211 4